T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

GENÇ YETİŞKİNLERİN SOSYAL KAYGILARI VE ALGILADIKLARI EBEVEYN TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI VE BENLİK SAYGISININ ARACILIK ROLÜNÜN İNCELENMESİ

Cemrenur KARAASLAN
19999005

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Özlem TOLAN

Diyarbakır - 2022

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

GENÇ YETİŞKİNLERİN SOSYAL KAYGILARI VE ALGILADIKLARI EBEVEYN TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI VE BENLİK SAYGISININ ARACILIK ROLÜNÜN İNCELENMESİ

Cemrenur KARAASLAN
19999005

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Özlem TOLAN

Diyarbakır - 2022

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Genç Yetişkinlerin Sosyal Kaygıları ve Algıladıkları Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkide Çocukluk Çağı Travmaları ve Benlik Saygısının Aracılık Rolünün İncelenmesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

04/04/2022

Cemrenur KARAASLAN

ÖN SÖZ

Bireylerin yetişkinlik yaşantısındaki bilişsel, duygusal, fiziksel ve sosyal birçok yetisi çocukluk çağı yaşantıları ve çocukluk çağı tecrübeleri ile yakından ilişkili olabilmektedir. Özellikle 0-3 yaş aralığındaki gelişim süresince maruz kalınan olumsuz yaşam olayları sonraki süreçlerde bedensel veya psikolojik rahatsızlıklara yol açabilmektedir. Böylesine önemli bir yaşam döneminde çocukların en çok vakit geçirdikleri kimselerin anne-babalar olduğu göz önünde bulundurulduğunda anne-babaların kişilerin gelişimine etkisi oldukça kıymetli bir noktada yer almaktadır. Mevcut çalışma, algılanan anne-baba tutumlarının çocukluk çağı travmaları üzerinden ve yetişkinlikteki problemler açısından değerlendirilmesine olanak sağlamış, çalışma bulguları alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Yalnız bu çalışmada değil, yüksek lisans eğitimim süresince fikirlerime değer veren, bana rehberlik eden, yol gösteren, akademik ve bireysel gelişimime nice katkı sağlayan tez danışmanı Hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÇAKMAK TOLAN'a değerli katkıları ve emeği için çok teşekkür ederim.

Tanıdığım ilk günden itibaren değerlerine verdiği özene hayranlık duyduğum, yolumu kaybettiğimi hissettiğim zamanlarda birkaç cümlesi ile bana öz değerlerimi, çalışmayı, paylaşmayı ve sevmeyi hatırlatan kıymetli Hocam Sayın Doç. Dr. D. İlkiz ALTINOĞLU DİKMEER'e her şey için çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans sürecim boyunca yalnızca akademik anlamda değil, mesleki deneyimleri ve hayata bakışı ile nice şeyler öğrendiğim Sayın Hocalarım Prof. Dr. Yeşim YASAK'a, Dr. Öğr. Üyesi Aysun ERGÜL TOPÇU'ya, Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre AYNA'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Fatma KANDEMİR'e de teşekkürü bir borç bilirim.

Beni ben yapan bu yaşam yolculuğunun her noktasında yanımda olan, tarifi olmayan bir sevgi beslediğim, her geçen yaşımla beraber kalplerinin ve hayata bakışlarının ne kadar güzel olduğunu keşfettiğim ve desteklerini her daim koşulsuz bir şekilde arkamda hissettiğim Sevgili AİLEM'in her bir üyesine ayrı ayrı, çıkmazda hissettiğimde imdadıma yetişen çok sevdiğim arkadaşım Aysu ALKIŞ'a, maviliklerin güzelliğine birlikte inandığımız, yanında kendimle tanıştığım ve bana olan inancını hep en derinden hissettiren yol ve ev arkadaşlarım Tuğçe ŞANLI, Mart, İf ve Pofu'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmayı, hepimize birer farkındalık oluşturması amacıyla ihmal ve istismar edilmiş çocuklara adıyorum. Dilerim hiçbir çocuk üzülmesin. Onlar motorları hep maviliklere sürsünler.

Cemrenur KARAASLAN

ÖZET

KARAASLAN, Cemrenur. *Genç Yetişkinlerin Sosyal Kaygıları ve Algıladıkları Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkide Çocukluk Çağı Travmaları ve Benlik Saygısının Aracılık Rolünün İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2022.

Mevcut çalışmada, genç yetişkinlerin ebeveyn tutumları ile sosyal kaygı düzeyleri ilişkisinde çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının aracılık rolünün incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışmada, Türkiye'de 18-35 yaş aralığında olan 654 katılımcıya Demografik Bilgi Formu, İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği, Sosyal Kaygı, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği ve Ana-Baba Tutum Envanteri uygulanarak veri toplanma aşaması sonlandırılmıştır. Çalışma verilerinin test edilmesi amacıyla Pearson Korelasyon Analizi ve Paralel Çoklu Aracı Değişken Analizi kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, demokratik ve otoriter ebeveyn tutumunun çocukluk çağı travmaları ve sosyal kaygı ile pozitif yönlü, benlik saygısı ile negatif yönlü bir ilişkisi bulunurken; koruyucu tutumun çocukluk çağı travmaları ile negatif yönlü, benlik saygısı ile pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Aracılık bulgularına bakıldığında ise; demokratik, koruyucu ve otoriter ebeveyn tutumlarının sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygısının aracı rolünün istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca, çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygısının ebeveyn tutumları ve sosyal kaygı ilişkisindeki aracılık rolleri karşılaştırıldığında, bu iki değişkenin aracılık güçleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Son olarak, çalışma bulguları alanyazın ışığında tartışılmış ve çalışmanın sonucunda gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Sosyal Kaygı, Ebeveyn Tutumları, Çocukluk Çağı Travması, Benlik Saygısı

ABSTRACT

KARAASLAN, Cemrenur. *Investigation of the Mediating Role of Childhood Traumas and Self-Esteem in the Relationship between Social Anxiety and Perceived Parental Attitudes of Young Adults,* Master Thesis, Diyarbakır, 2022.

The current study aimed to investigate the mediating role of childhood traumas and self-esteem in the relationship between perceived parental attitudes and social anxiety levels of young adults. In the study, the data collection was concluded by administering the Demographic Information Form, Two Dimensional Self-Esteem Scale, Social Anxiety Scale, Childhood Trauma Questionnaire and Parent Attitude Inventory to 654 participants aged between 18 and 35 in Turkey. In order to examine the data of the study, Pearson Correlation Analysis and Parallel Multiple Mediator Analysis were carried out. The findings revealed that authoritative and authoritarian parenting were positively related to childhood traumas and social anxiety, however, negatively related to self-esteem. Also, protective parenting has a negative relationship with childhood traumas, and a positive relationship with self-esteem. As a result of the moderation analyses, it was found that the mediating role of childhood traumas and self-esteem on the relationship between authoritative, protective and authoritarian parenting and social anxiety is statistically significant. However, when the mediator roles of childhood traumas and self-esteem on the relationship between parenting and social anxiety were compared, there was no significant difference between the mediation powers of these two mediator variables. Finally, the findings of the current study were discussed within the scope of the related literature and suggestions were mentioned for future studies.

Keywords

Social Anxiety, Parental Attitude, Childhood Trauma, Self-Esteem

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **IV**

İÇİNDEKİLER ..... **V**

TABLO LİSTESİ ..... **IX**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **X**

KISALTMALAR ..... **XI**

GİRİŞ **1**

1.1.EBEVEYN TUTUMLARI **3**

1.1.1.Ebeveyn Tutumları Modelleri 4

1.1.1.1.Baumrind ve Ebeveyn Tutumları Sınıflandırması 4

1.1.1.2.Maccoby-Martin ve İki Boyutlu Sınıflandırma Modeli 5

1.1.1.3.Darling-Steinberg ve Birleştirilmiş Model 6

1.1.2.Ebeveyn Tutum Çeşitleri 7

1.1.2.1.Demokratik Tutum 7

1.1.2.2.Baskıcı - Otoriter Tutum 8

1.1.2.3.Müsamahakâr - İzin Verici Tutum 9

1.1.2.4.İhmalkar - Reddedici Tutum 10

1.1.2.5.Aşırı Koruyucu Tutum 10

1.1.2.6.Tutarsız - Kararsız Tutum 11

1.1.2.7.Mükemmeliyetçi Tutum 11

1.1.3.Anne Baba Tutumlarını Etkileyen Faktörler 12

1.1.4.Ebeveyn Tutumları İle İlgili Alanyazında Yer Alan Çalışmalar 14

1.2.ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI **16**

1.2.1.Çocukluk Çağı Travmalarının Türleri 17

1.2.1.1.Fiziksel İstismar 17
1.2.1.2.Duygusal İstismar 18
1.2.1.3.Cinsel İstismar 19
1.2.1.4.Fiziksel İhmal 20
1.2.1.5.Duygusal İhmal 21
1.2.2.Yaygınlık 22
1.2.3.Çocukluk Çağı Travmaları Risk Faktörleri 23
1.2.3.1. Gelir ve Sosyal Statüye Dair Bireysel ve Toplumsal Faktörler 23
1.2.3.2.Sosyal Destek ve İlgili Faktörler 24
1.2.3.3.Aile, Çocuk ve Eğitim 25
1.2.3.4.Ailesel ve İlişkisel Faktörler 25
1.2.4.Çocukluk Çağı Travmalarının Potansiyel Sonuçları 26
1.2.5.Çocukluk Çağı Travmaları ve Ebeveyn Tutumları İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar 30
1.3.BENLİK KAVRAMI 31
1.3.1.Benlik Saygısı 34
1.3.2.İki Boyutlu Benlik Saygısı (Kendini Sevme ve Öz-yeterlilik) 36
1.3.3.Yüksek ve Düşük Benlik Saygısı 36
1.3.4.Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler 38
1.3.5.Benlik Saygısı İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar 39
1.3.5.1.Benlik Saygısı ve Ebeveyn Tutumları İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar 39
1.3.5.2.Benlik Saygısı ve Çocukluk Çağı Travmaları İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar 41
1.4.KAYGI 43
1.4.1.Sosyal Kaygı Kavramı 43
1.4.2.Tanı Ölçütlerine Göre Sosyal Kaygı Bozukluğu 44
1.4.3.Sosyal Kaygının Yaygınlığı 44
1.4.4.Başlangıç Yaşı 45
1.4.5.Sosyal Kaygı Bozukluğunun Davranışsal, Fiziksel ve Bilişsel Belirleyicileri 45
1.4.6.Sosyal Kaygı ve Risk Faktörleri 47
1.4.7.Eş Zamanlı Bozukluklar (Komorbidite) 49

1.4.8.Sosyal Kaygı ve Psikolojik Kuramlar 49
1.4.8.1.Psikanalitik Kuram 50
1.4.8.2.Davranışçı Kuram 50
1.4.8.3.Bilişsel Kuram 50
1.4.9.Sosyal Kaygı İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar 51
1.4.9.1.Sosyal Kaygı ve Ebeveyn Tutumları İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar 51
1.4.9.2. Sosyal Kaygı ve Çocukluk Çağı Travmaları İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar 53
1.4.9.3. Sosyal Kaygı ve Benlik Saygısı İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar 54
2.1.ARAŞTIRMA 57
2.1.1.Araştırmanın Problemi 57
2.1.2.Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri 58
2.1.3.Araştırmanın Önemi 60
2.1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları 61
2.1.5.Sayıltılar 61
2.2.YÖNTEM 61
2.2.1.Araştırmanın Modeli 61
2.2.2.Evren ve Örneklem 62
2.2.3.Veri Toplama Araçları 62
2.2.3.1.Demografik Bilgi Formu 62
2.2.3.2.Ana-Baba Tutum Envanteri 63
2.2.3.3.Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) 64
2.2.3.4.İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği (Kendini Sevme ve Öz-Yeterlik Ölçeği-KSÖÖ) 64
2.2.3.5.Sosyal Kaygı (Anksiyete) Ölçeği (SKÖ) 65
2.2.4.İşlem 66
2.2.5.Verilerin Analizi 67
2.3.BULGULAR VE YORUM 67
2.3.1.Çalışma Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesine İlişkin Bulgular 76
2.3.2.Aracı Değişken Analizi Bulguları 77

2.3.2.1.Demokratik Tutumun Sosyal Kaygı ile İlişkisinde Çocukluk Çağı Travmalarının ve Benlik Saygısının Aracı Rolüne Yönelik Analiz Sonuçları ... 77
2.3.2.2.Koruyucu Tutumun Sosyal Kaygı ile İlişkisinde Çocukluk Çağı Travmalarının ve Benlik Saygısının Aracı Rolüne Yönelik Analiz Sonuçları ... 79
2.3.2.3.Otoriter Tutumun Sosyal Kaygı ile İlişkisinde Çocukluk Çağı Travmalarının ve Benlik Saygısının Aracı Rolüne Yönelik Analiz Sonuçları ... 82
2.4.TARTIŞMA ... **84**
2.4.1.Çalışmanın Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi ... 84
2.4.2.Çalışmadaki Değişkenlerin Aracı Rollerinin Değerlendirilmesi ... 94
2.5.MEVCUT ÇALIŞMANIN GÜÇLÜ YANLARI, SINIRLILIKLARI VE GELECEK ÇALIŞMALARA ÖNERİLER ... **97**
SONUÇ ... **100**
KAYNAKÇA ... **102**
EKLER ... **139**

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Ana-Baba Tutum Envanteri, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Sosyal Kaygı Ölçeği ve İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği Normallik Analizi Sonuçları ile Alt Boyutlarının Güvenilirlik Katsayıları, Ortalamaları ve Standart Sapmaları 68
Tablo 2. Katılımcıların Betimsel İstatistiksel Analiz Sonuçları 69
Tablo 3. Maruz Kalınan Çocukluk Çağı Travma Türüne Göre Katılımcıların Sıklığı ve Yüzdesi 71
Tablo 4. Çalışma Değişkenlerinin Katılımcıların Cinsiyetine Göre Karşılaştırılması 72
Tablo 5. Çocukluk Çağı Travmalarının Katılımcıların Kronik Rahatsızlık Varlığına Göre Karşılaştırılması 74
Tablo 6. Çocukluk Çağı Travmalarının Katılımcıların Psikiyatrik Rahatsızlık Varlığına Göre Karşılaştırılması 75
Tablo 7. Çocukluk Çağı Travmaları, Ana-Baba Tutumları, Benlik Saygısı ve Sosyal Kaygı Arasındaki Korelasyonlar (N=654) 76
Tablo 8. Demokratik Tutumun Sosyal Kaygı Üzerinde Dolaylı Etkileri 79
Tablo 9. Koruyucu Tutumun Sosyal Kaygı Üzerinde Dolaylı Etkileri 81
Tablo 10. Otoriter Tutumun Sosyal Kaygı Üzerinde Dolaylı Etkileri 83

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Demokratik tutumun sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygısı düzeyinin aracı rolü 78

Şekil 2. Koruyucu tutumun sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygısı düzeyinin aracı rolü 80

Şekil 3. Otoriter tutumun sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygısı düzeyinin aracı rolü 82

KISALTMALAR

APA	American Psychiatric Association
Bkz.	Bakınız
ÇÇTÖ	Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği
çev.	Çeviren
DEHB	Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu
DSM 5	The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 5
Ed.	Editör
KSÖÖ	Kendini Sevme ve Öz-Yeterlik Ölçeği
No.	Numara
SKB	Sosyal Kaygı Bozukluğu
SKÖ	Sosyal Kaygı Ölçeği
SPSS	Statistical Packet for Social Science
vd.	Ve diğerleri

GİRİŞ

Travma, bireyi psikolojik ve bedensel yönden olumsuz etkileyebilen ve hayata karşı duruş ve davranışlarına yön verebilen etmenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Travmaların özellikle birey yaşamının kök kısmı diye adlandırabileceğimiz çocukluk döneminde yaşanması ve yine bu dönemde karşı karşıya kaldığı ebeveyn tutumunun kişinin kendilik algısı ve temel yaşam inançlarına önemli ölçüde yön verdiği düşünülmektedir. Erken dönemlerden itibaren şekillenen kendilik algısı ve temel yaşam inançları, ergenlik döneminin de buhranlı yapısında daha da evrilerek işin içinden çıkılmaz bir hâl alabilir ve artık yetişkin olacak olan bireyin benlik yapısı, duyguları ve duyguları yaşama şiddeti bu doğrultuda ilerleme gösterebilir. Bulunduğumuz yüzyıl içerisinde ortaya atılan ve çok temelde ergenlik ile yetişkinlik arasındaki yaşam periyodunu ifade eden bu süreç alanyazında, genç yetişkinlik olarak ifade edilmekte, kimi kaynaklarda ise erken yetişkinlik ve yetişkinliğe geçiş süreci olarak da anılmaktadır (Aktu, 2016). Diğer bir yandan, 18-25 yaş arası süreci ifade eden beliren yetişkinliğin (Arnett, 2000) sanayileşme süreci ile birlikte ertelenmiş yaşam periyotları nedeniyle sonraki yaşlara aksadığı ve bu geçiş sürecinin uzadığı belirtilmektedir (Atak ve Çok, 2010; Morsunbul, 2013). Bu dönemde ne tam olarak ergenlik geride kalmıştır, ne de yetişkinliğe ait sorumluluklar tam olarak üstlenilmiştir. Bu süreç, ergenlik ve yetişkinlik arasındaki geçiş sürecinden çok, kendine özgü özellikleri de barındıran, iki yaşam evresi arasındaki farklı bir dönemi ifade etmektedir (Arnett, 2007). Genç yetişkin olarak adlandırılan kişi bu süreçte, kendine odaklanmakta, yaşamının sonraki süreçleri için kendini geliştirmekte, farklı birçok imkan ve yaşam olayı deneyimlemekte ve yaşamına ait sorumlulukları yavaş yavaş üstlenirken yetişkinliğe hazırlık yapmaktadır (Arnett, 2000). Genç yetişkinlik süreci, kişilerin kimlik keşfinin yanı sıra özellikle aşk ve iş hayatında çeşitli olanakların değerlendirildiği ve yürürlüğe girdiği, yaşamın

belirsizlikler içinde devam ettiği, kişinin kendine ve gelişimine odaklandığı, kendini tam olarak yetişkin veya tam olarak ergenlikte hissetmediği bir süreçtir (Atak, 2009).

Böylesine kritik bir yaşam sürecinde kişilerin benliğine dair algıları ve sosyal ağları oldukça önemli bir yer edinmektedir. Sıklıkla anne-babaların içinde yer aldığı geçmiş yaşam olayları ve travmatik deneyimlerin kişilerin benlik saygılarını ve sosyal kaygılarını etkilediği düşünülmektedir. Bu nedenle, mevcut çalışma genç yetişkinlerin ebeveyn tutumlarının çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı aracılığı ile onların sosyal kaygı düzeylerini ne şekilde etkilediğine odaklanmakta, demografik veriler ışığında gerekli analizler yapılarak alanyazına katkı sağlanmasını amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.EBEVEYN TUTUMLARI

Psikoloji alanyazınında oldukça önem verilen başlıklardan biri; bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan gelişim sürecine temas eden faktörlerin oynadığı rol üzerinedir. Dünya üzerindeki birçok çocuğun hayata geldiği ve sosyal bir varlık olarak yaşamını devam ettirmek için içine düştüğü birincil sosyal ortam anne ve babanın yanıdır (Maccoby, 1984). Bu nedenle bilişsel, duygusal, davranışsal gelişimlerinin ve kişiliklerinin temeli de anne-babalarının yanında atılmaktadır (Grusec ve Davidov, 2007). Bu gelişim sürecinde anne ve baba tarafından yöneltilen aktif veya pasif her türlü tepki ve hatta tepkisizlik, süreci etkileyen bir faktör olarak yerini almakta; bu nedenle de alanyazında ebeveyn davranışlarını içeren çalışmalar sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Holden ve Edwards, 1989).

İlgili alanyazında ebeveyn çocuk yetiştirme tutumları olarak da ifade edilen ebeveyn tutumları, ailenin içinde bulunduğu kültürel ve sosyal yapıdan oldukça etkilenen bir konumda yer almakla birlikte, çocuk yetiştirmedeki tavrını inanç sistemlerine ve değer yargılarına dayamaktadır (Şanlı ve Öztürk, 2015). Ebeveyn ile çocuk arasındaki iletişim biçimi, çocuğun sonraki hayatında da temel iletişim yaklaşımını şekillendirmekte; çocuk toplumdaki diğer kişilerle iletişime geçmeye hazır hâle gelmektedir. Bununla birlikte, artık kendisi bir ebeveyn olduğunda kendi yetiştirildiği tarzda çocuğunu yetiştirmekte, bu durum kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Yavuzer, 2012).

1.1.1.Ebeveyn Tutumları Modelleri

Ebeveyn tutumları ilk olarak 1930'lu yıllarda klinik popülasyonla çalışan psikolog ve psikanalistler ile çocuk ve ebeveyn çalışan sosyal psikologların odağında yer almıştır (Holden ve Edwards, 1989). Özellikle Symonds'ın (1939) ilk sınıflandırmaları ile bu konudaki ilk çalışmaların 1930'lara uzandığı görülmektedir. Onun çalışmasında ebeveyn tutumları, kabul/reddedilme ve itaat kavramlarıyla iki boyutta ele alınmıştır. Sonraları ise bağlanma ve yakınlık belirten ifadeleri de içeren birçok farklı sınıflandırma biçimi alanyazında yerini almış, 1990'ların ortalarına kadar sınıflandırma çalışmaları devam etmiştir (Şanlı ve Öztürk, 2015; Yılmaz, 1999).

1.1.1.1.Baumrind ve Ebeveyn Tutumları Sınıflandırması

Alanyazındaki araştırmacıların çoğu ebeveynlik davranışlarını genel boyutlarla açıklamaya çalışırken, Baumrind (1967) üç ortak davranışı kendi içinde tanımlayarak ebeveyn tutumlarını açıklamayı hedeflemiş ve daha sonra alanyazında tanımlamaları sıklıkla kullanılmıştır. O, diğer araştırmacılardan farklı olarak, çeşitli boyutların bağlantılarını birbirinden bağımsız bir şekilde incelemek yerine, ebeveynlerin çeşitli ebeveynlik boyutlarında hangi şekilde birbirinden farklılaştığına odaklanmıştır (Power, 2013). Onun ebeveynlik tutumları modeline göre, kontrol, açık iletişim, olgunluk beklentisi ve bakım temel boyutlarında üç farklı tutum sınıflandırması yer almaktadır (Baumrind, 1967).

Baumrind'in (1967) ebeveynlik stilleriyle ilgili ilk çalışmasında, okul öncesi çocuklarından oluşan, birbirinden farklı davranış kalıpları sergileyen üç grup belirlenmiştir. Birinci grupta, özgüvenli, öz kontrollü, neşeli ve yakın davranışlar sergileyen 13 çocuk; ikinci grupta, içine kapanık, şüpheci ve tedirgin davranışlar sergileyen 11 çocuk; üçüncü grupta ise, daha izole, daha az öz kontrollü ve daha az özgüvenli davranışlar sergileyen 8 çocuk yer almıştır. Çocuklar, 110 kişilik bir gruptan, aldıkları belirli puanlar sebebiyle seçilmiştir. Yapılandırılmış ev ödevleri, laboratuvar gözlemleri ve bazı görüşmeler sonrasında Baumrind'in ebeveynlik modelinin temelleri atılmıştır (Baumrind, 1967). İlk çalışmanın ardından Baumrind ve Black (1967) tarafından yapılan ikinci çalışmada, ev gözlemleri ve ebeveyn görüşmeleri ile okul öncesi çocukların davranışları ve ebeveynlik davranışları

arasındaki korelasyona bakılmıştır. Sonuçlar, ilk çalışmanın bulguları ile tutarlı olmakla beraber, sadece %10 oranında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Bunun üzerine, Baumrind (1971) tarafından yürütülen, 134 ailenin katılımı ile yeni bir çalışma gerçekleştirilmiştir. İlk çalışmada yer alan ebeveynlik tutumlarını temel alacak şekilde katılımcılar arasında 8 ayrı grup oluşturulmuştur. Çalışmanın sonuçları, Baumrind (1971) tarafından yapılan ilk çalışmanın bulguları ile örtüşürken; cinsiyet değişkenine göre farklılıklar gözlenmesi dikkat çekmiştir. Çalışmada yer alan aileler, çocukların 9. ve 15. yaşlarına kadar gözlenmiş ve sonuçlar tutarlılık göstermiştir. Yapılan bu üç çalışmanın ardından Baumrind'in (1971) evebeyn tarzlarına ilişkin sınıflandırması son şeklini almıştır. Buna göre; yüksek düzeydeki kontrol, açık iletişim, olgunluk beklentisi ve bakım, demokratik tutumu; yüksek düzeydeki kontrol ve olgunluk beklentisi ile düşük düzeydeki açık iletişim ve bakım, otoriter tutumu; yüksek düzeydeki açık iletişim ve bakım ile düşük düzeydeki kontrol ve olgunluk beklentisi ise, izin verici tutumu ifade etmiştir (Yılmaz, 1999).

Alanyazında, ebeveynlik tutumları üzerine önemli katkılar sağlayan Baumrind'in çalışmaları daha sonrasında temel alınmış ve onun ifade ettiği boyutları içeren birçok ilişkisel çalışma yürütülmüştür (Power, 2013). Bu çalışmalarda genel itibariyle; demokratik ebeveynlik tutumu, olumlu gelişimsel sonuçlarla (duygusal istikrarlılık, uyum sağlama, başa çıkma davranışları, yaşam doyumu); otoriter ebeveynlik tutumu, zayıf akademik başarı ve depresif belirtilerle; izin verici ebeveynlik tutumu ise, zayıf öz kontrol, düşük öz saygı ve saldırganlık ile ilişkilendirilmiştir (Chen vd., 2000; Low vd., 2012).

1.1.1.2.Maccoby-Martin ve İki Boyutlu Sınıflandırma Modeli

Baumrind'den (1971) farklı olarak Maccoby ve Martin (1983), tanımladıkları talepkarlık/kontrol ve duyarlılık/kabul boyutlarının yükseklik ve düşüklük düzeylerine dört farklı ebeveynlik tutumu oluşturmuşlardır. Baumrind'in (1971) sınıflandırmasını temel alan ve üzerine eklemeler yapılan bu yeni modelde, otoriter, izin verici ve demokratik tutuma bir yenisi eklenmiş ve böylece ihmalkâr tutum da alanyazındaki yerini almıştır (Şanlı ve Öztürk, 2015). Maccoby ve Martin (1983) otoriter tutum, demokratik tutum, izin verici/müsamahakâr tutum ve izin

verici/ihmalkâr tutum olarak ifade ettikleri bu dört farklı tutumu kontrol ve kabul boyutlarıyla değerlendirmişlerdir. Buna göre; yüksek düzeydeki kontrol ve yüksek düzeydeki kabul, demokratik tutum ile; yüksek düzeydeki kontrol ve düşük düzeydeki kabul, otoriter tutum ile; düşük düzeydeki kontrol ve yüksek düzeydeki kabul ise izin verici/müsamahakâr tutum ile; düşük düzeydeki kontrol ve düşük düzeydeki kabul ise izin verici/ihmalkâr tutum şeklinde nitelendirilmiştir (Yılmaz, 1999).

1.1.1.3.Darling-Steinberg ve Birleştirilmiş Model

Birleştirilmiş model, hem Baumrind'in (1971) hem de Maccoby ve Martin'in (1983) çalışmalarından daha farklı bir noktaya odaklanmaktadır. Ebeveynlik uygulamalarının/davranışlarının çocuk gelişimi üzerindeki etkilerine dair birçok detaylı bilgi olduğunu belirten Darling ve Steinberg (1993), ebeveynlik tutumuyla ilgili olarak alanyazında hâlâ soru işaretlerinin olduğunu vurgulamaktadır. Yazarlara göre, ebeveyn davranışları ve tutumları birlikte değerlendirildiğinde anne-babanın çocuk gelişimi üzerindeki rolü hakkında daha doğru bilgi vermektedir. Ebeveyn davranışları, anne-babanın çocuğun gelişim sürecinde belirli hedeflere ulaşmak için araç olarak kullandığı uygulamaları ifade ederken; ebeveyn tutumları, hedeflerden ayrı olarak anne-babanın hem kişilik hem de içinde bulunduğu kültürün ve bağlamın özelliklerini taşıdığı geniş bir kavramı açıklamaktadır (Yılmaz, 1999). Bu iki kavram arasındaki ayrımın doğru anlaşılması ve iki kavramın birlikte ele alınması Darling ve Steinberg'in (1993) birleştirilmiş modelinin asıl konusunu oluşturmakta; yazarlar, ebeveynlik tarzının çocuk gelişimini etkilediği süreçleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Ebeveynlerin çocuklarını sosyalleştirmede sahip oldukları değerler ve hedefler

- Ebeveynlerin çocuklar için uyguladıkları ebeveynlik uygulamaları

- Ebeveynlerin çocuklarına karşı sergiledikleri tutumlar

Buna göre; uygulamalar, doğrudan etkileri oluşturan belirli ve çok çeşitli davranışları içerirken; tutumlar, süreci ve sürece dahil olan diğer değişkenleri şekillendiren bağlamsal bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramsal ayrım, ebeveyn ve çocuk etkileşimi üzerine yapılan çalışmaların doğru noktaları ele almasını da sağlamaktadır (Darling ve Steinberg, 1993).

Mevcut çalışmada ise; demokratik, otoriter ve koruyucu tutum özelinde çalışılmış olup, sıradaki bölümde alanyazın taramalarında karşılaşılan çeşitli ebeveyn tutumlarına ve açıklamalarına yer verilmiştir.

1.1.2.Ebeveyn Tutum Çeşitleri

1.1.2.1.Demokratik Tutum

Demokratik tutum sergileyen ebeveyn temelde iki özellik barındırmaktadır. Birincisi talepkarlık, ikincisi ise duyarlılıktır. Talepleri ve çocuğa olan duyarlılığı ile bir denge stilini oluşturmaktadır (Mensah ve Kuranchie, 2013). Demokratik tutum sergileyen ebeveynlik, alanyazında yetkili ebeveynlik (authoritative parent) olarak da yer alabilmektedir (Bulgurcu, 2021). Bu tutumu benimseyen ebeveynin genelde çocuğundan başarı ve olgunluk için yüksek beklentileri vardır, ancak aynı zamanda yeterince sıcak ve duyarlı davranışlar sergilemektedir (Baumrind, 1991). Demokratik tutumdaki anne-babalar rasyonel bir şekilde çocuklarına rehberlik etme çabasındadırlar. Koydukları kurallar ve sınırlar akılcı ve sonuç odaklıdır. Kuralları nedenleri ile çocuklarına açıklar ve birlikte üzerine tartışabilirler. Bu açıklama ve tartışmalar, çocukların farkındalık duygusunu artırırken, aynı zamanda değerli oldukları hissini kazandırır (Baumrind, 2012). Çocuklarının eylemleri ve hayattaki kararları için akıl yürütme becerisi kazandırmaya çalışırlar (Turner vd., 2009). Demokratik tutum sergileyen ebeveyn sevecen ve destekleyicidir. Çocuklarının özerkliğine saygı duyar, onlara özgürlük alanı sağlar ve onları bağımsızlığa teşvik ederler. Ayrıca çift yönlü iletişime izin verirler (Miklikowska ve Hurme, 2011).

Ebeveynlik tarzları üzerine yapılan araştırmaların sonuçlarında, demokratik tutum sergileyen anne ve babaların çocuklarının genel özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- Diğerlerine kıyasla; daha bağımsız, daha aktif ve daha başarılı (Spera, 2005),

- Yüksek özgüven ve güvenli davranış biçimi (McClun ve Merrell, 1998),

- Akranla iletişim ve etkileşime geçmede daha yetenekli (Williams vd., 2009),

- Daha az depresyon, kaygı, intihar girişimi, suçluluk duygusu, alkol ve uyuşturucu kullanımı (Rothrauff vd., 2009; Zeinali vd., 2011),

- Daha az nefret ve şiddet eğilimi (Jackson vd., 1998).

1.1.2.2.Baskıcı - Otoriter Tutum

Otoriter tutum sergileyen ebeveynin temel iki özelliği yüksek düzey denetim ve düşük düzeyde duyarlılığa sahip olmasıdır. Demokratik tutumda olduğu gibi yüksek standartlardaki talepkar yaklaşım gözlenmekte, ancak körü körüne itaat talebi ve duyarlılık noktasındaki eksikliği ile demokratik tutumdan ayrılmaktadır (Baumrind, 1991; Merlin vd., 2013). Alanyazında yetkeci (authoritarian) ebeveyn olarak da yer almaktadır (Bulgurcu, 2021). Yine demokratik tutumun aksine; akıl yürütmeye, tartışmaya ve fikir alışverişine kapalı, tek yönlü bir iletişim benimsedikleri görülmektedir. Bu nedenle davranışı kontrol etmek amacıyla katı kuralların ve sert cezaların olduğu çerçeveler oluşturmaktadırlar (Ekşi, 1990). Otoritelerini ve önceliklerini korumak amacıyla yüksek düzeyde kısıtlayıcı, yönlendirici ve reddedici davranışlar sergilemektedirler (Turner vd., 2009). En dikkat çekici özelliği kuralcılığı olan otoriter anne-baba genel itibariyle, çocuklarının ihtiyaçlarına karşı da oldukça tepkisiz ve anlayışsızdırlar (Trinkner vd., 2012).

Alanyazında yer alan çalışmalardan yola çıkarak otoriter tutum sergileyen anne ve babaların çocuklarının genel özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- Diğerlerine kıyasla; daha bağımlı, itaatkar ve çekingen (Yavuzer, 2012),

- Daha düşük özgüven ve benlik saygısı (Jadon ve Tripathi, 2017),

- Daha fazla öfke ve davranış bozukluğu eğilimi (Sarwar, 2016; J. D. Smith vd., 2014),

- Daha başarısız ve kötü akademik performans (Alicia, 2018; Rauf ve Ahmed, 2017),

- Daha zayıf sosyal iletişim becerisi (Kol, 2016),

- Yüksek kaygı ve stres düzeyine sahip olma, intihar ve vücuduna zarar verme eğilimi, alkol ve madde kötüye kullanımına yatkınlık gibi psikolojik sorunlar (Sartaj ve Aslam, 2010; Smith ve Moore, 2013; Sümer vd., 2010; Ulusoy vd., 2005),

- Kaçıngan başa çıkma stratejileri kullanma (Wolfradt vd., 2003).

1.1.2.3.Müsamahakâr - İzin Verici Tutum

İzin verici tutuma sahip anne-babaların temel özellikleri düşük düzeyde talepkarlık ve kontrol ile yüksek düzeyde kabul ve duyarlılığa sahip olmalarıdır. Çocuğun dürtülerine, arzularına, eylemlerine karşı cezalandırıcı olmayan ve çocuğa karşı kabullenici bir tutum sergileyen ebeveyn bu grupta yer almaktadır (Baumrind, 1991). Alanyazında müsamahakâr ya da hoşgörülü (indulgent- permissive) olarak da ifade edilen bu tutumdaki anne-babalar çocuğun davranışını şekillendirmek veya değiştirmek için aktif bir sorumluluk almadıkları gibi, çocuktan çok fazla istekte de bulunmazlar. Çocuğu kontrol etmez veya sosyal çevreye uyumlu davranması konusunda güdülemezler, çocuğun kendi kararlarını kendisi alması noktasında onu tamamen serbest bırakırlar (Mensah ve Kuranchie, 2013). Bu tür anne-babalar, çocuğun davranışını düzenlemede ve kontrolünde cezanın amaca ulaşmada etkisiz olduğunu ve ayrıca çocuk özelinde inatçılık, pasiflik, bağımlılık gibi olumsuz etkilerinin olduğunu düşünmektedirler (Baumrind, 1991). Bu nedenle de çok az kural koymakta ve koydukları kuralları uygulamakta oldukça isteksiz davranmaktadırlar. Çocuklarına 'hayır' demek ve onları hayal kırıklığına uğratmayı istemeyen izin verici tutuma sahip ebeveyn, aynı zamanda çocuklarına karşı ilgili, sıcak ve içten davranmaktadırlar (Turner vd., 2009).

Alanyazında yer alan çalışmalar temel alınarak izin verici/müsamahakâr tutuma sahip anne-babaların çocuklarının genel özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- Diğerlerine kıyasla; kurallara uymada ve öz kontrol sağlamada eksiklik (Jinnah ve Stoneman, 2016),

- Egosantrik ve narsistik kişilik özelliği (Ramsey vd., 1996),

- Bencillik, aşırı ilgi bekleme ve sorumluluktan kaçma davranışları nedeniyle ilişkilerinde ve sosyal etkileşimlerinde daha fazla sorunla karşılaşma eğilimi (Alizadeh vd., 2011; Hoeve vd., 2009; Wu, 2009).

1.1.2.4.İhmalkar - Reddedici Tutum

Baumrind'in (1971) çalışmalarına Maccoby ve Martin'in (1983) yaptığı eklemeler sonrasında alanyazında yer edinen ihmalkâr (neglectful-uninvolved) tutum, kimi kaynaklarda izin verici tutumun bir alt türü olarak ifade edilmektedir (Merlin vd., 2013). Bu tutuma sahip ebeveynin çocuklarına karşı kontrol davranışı ve duyarlılığı düşüktür. Genel itibariyle, çocuklarının hayatlarına dahil olmak noktasında mesafeli ve onların ihtiyaçlarına karşı kayıtsızdırlar (Baumrind, 1991). Bu durum ise çocukların ihmal ve istismara maruz kalmasına sebep olabilmektedir. Çocuklarına ait sorumlulukları almak istemedikleri gibi, onlarla duygusal bir bağ da kurmak istemezler. Çocuklarından daha kopuk yaşamak ve kendi sorunlarına odaklanmak arzusu ile hareket etmektedirler (Eker ve Türk, 2021; Glasgow vd., 1997). Açık bir şekilde çocuklarına dair sorumlulukları reddetmektedirler (Baumrind, 1991).

Alanyazında yer alan çalışmalarda izin verici/ihmalkâr tutuma sahip anne-babaların çocuklarına ait genel özellikler aşağıda sıralanmıştır.

- Diğerlerine kıyasla; daha dürtüsel davranış sergileme ve madde kullanımı eğilimi (Oshri vd., 2018),

- Duyguları düzenlemede güçlük (Liu, 2020; Shipman vd., 2005),

- Suça yatkınlık gibi davranış bozuklukları ve olumsuz bir kimlik gelişimi ve işlevsel olmayan duygu düzenleme nedeniyle sosyal ve psikolojik problemler yaşama eğilimi (Gauthier vd., 1996; Hoeve vd., 2009; Kars vd., 2019; Manly vd., 2013).

1.1.2.5.Aşırı Koruyucu Tutum

Aşırı koruyucu tutum, ebeveynin çocuk için olumsuz olabilecek tüm durumları en aza indirgemek amacıyla algılanan tehditlerin gerçekçi olup olmadığına bakılmaksızın çocuğun çevresini ve çevresinde olup bitenleri kontrol etme ve aşırı ebeveynlik sergileme davranışıdır (Parker, 1983). Çocuğun gelişim düzeyi ve becerileri dikkate alındığında, aşırı koruyucu tutuma sahip anne-babaların çocuğun gelişimini göz ardı ederek titiz bir koruma amacı içinde oldukları gözlenmiştir

(Thomasgard vd., 1995). Bunun sonucunda da aşırı korumanın, çocuk tarafından öğrenilmesi veya sergilenmesi muhtemel davranış yelpazesini kısıtlayabileceği ve çocuğun ilişkilerindeki otonomisine veya çevreyle etkileşim kurma yeteneğine zarar verebileceği ifade edilmektedir (Taylor ve Alden, 2006). Çocuklarını çevrelerini keşfetme konusunda daha bağımsız olmaya teşvik eden ebeveynlerin çocuklarında bir iç kontrol odağı geliştirmeleri daha olasıyken, ebeveyn aşırı korumacılığı ve müdahaleciliği dışsal bir kontrol odağı ile ilişkilendirilmiştir (Holmbeck vd., 2002). Bu durumun ise kaygı bozuklukları ve özellikle sosyal kaygı için bir risk faktörü olabileceği öne sürülmüştür (Cloitre vd., 1992)

1.1.2.6.Tutarsız - Kararsız Tutum

Tutarsız ebeveynlik, anne ve baba tarafından belirlenen kuralların net olmadığı, sınırların kolaylıkla ve sıkça değişebildiği, çocuğa yön vermede ve liderlik etmede zorlanılan ve anne-baba arasında evdeki kurallara yönelik fikir farklılıklarının gözlendiği durumları ifade etmektedir (Valkenburg vd., 2013). Bu ebeveynlik tutumuna sahip anne-babaların çocukları hangi davranışı ne zaman gerçekleştirmesi gerektiği konusunda ikilimde kalmaktadır (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016). Bunun bir sonucu olarak da çocuklarda düşük benlik saygısı, depresyon ve kaygı problemlerinin açığa çıkmaktığı görülmektedir (Luxton, 2007; Rosenthal, 1990). Anne-babanın tutarsız tutumu üzerine yapılan çalışmalarda, çocukların hiperaktivite ve istenmeyen davranışları üzerinde rol oynadığı (Sebre vd., 2020), reaktif ve proaktif saldırgan davranışları öngördüğü (Kassing vd., 2018) ve içselleştirici davranış problemlerini, diğer bir ifade ile başkalarına zarar vermek yerine kendisine zarar verici türdeki davranışları önemli ölçüde yordadığı (Gardner, 1989; Holden ve Ritchie, 1991) belirtilmektedir.

1.1.2.7.Mükemmeliyetçi Tutum

Mükemmeliyetçilik, hem uyumlu hem de uyumsuz yönleri kapsayan karmaşık, tanılar arası ve çok boyutlu bir kişilik yapısıdır. Zaman içerisinde geliştiği ve genellikle ebeveyn-çocuk etkileşimlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Carmo vd., 2021). Sosyal öğrenme modeline göre; çocukların ebeveynlerinin mükemmeliyetçi inanç ve davranışlarına sık sık maruz kalmaları ile birlikte onlar kadar mükemmel olma girişimlerinin ortaya çıkabileceği ve bu doğrultuda çocukların

da mükemmeliyetçi özellikler geliştirebilecekleri öne sürülmektedir (Cook ve Kearney, 2014; Flett vd., 2002). Ebeveynin mükemmeliyetçiliğine ortaklık eden çocuklarda ise ilerleyen yıllarda kaygı ve depresyon gelişimine önemli ölçüde yol açtığı görülmektedir (Affrunti ve Woodruff-Borden, 2014)

1.1.3.Anne Baba Tutumlarını Etkileyen Faktörler

İnsan davranışının şekillendiği toplum ve kültür uygulamaları, ebeveynin yaşam deneyimleri ve ebeveyn ile çocuğa demografik özellikler gibi makro ve mikro boyuttaki unsurların, anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarını belirleyici ve dönüştürücü etkiye sahip oldukları öne sürülmektedir (Wong vd., 2021; Yavuzer, 2012). Bu ilişki çift yönlü ve süreç boyunca etkileşimli bir yapıya sahiptir (Clark vd., 2000). Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde ebeveyn tutumları üzerinde etkili olduğu düşünülen faktörlere yer verilmesi amaçlanmıştır.

Çocuğun demografik ve kişilik özellikleri: Ebeveynlik davranışları, çocuğun cinsiyeti, doğum sırası ve mizacına bağlı olarak değişebilmektedir. Yapılan araştırmalarda anne babaların erkek çocuklarında daha olgu odaklı, kız çocuklarında ise daha duygu odaklı bir tutuma sahip olduklarını (Crowley vd., 2001), kız veya erkek fark etmeksizin büyük yaştaki çocuklara, kardeşlerine oranla, anne babaları tarafından daha çok sorumluluk verildiği (Grusec ve Davidov, 2007) saptanmıştır. Diğer bir yandan, ebeveynin kolay bir mizaca sahip olan çocuğunu kolayca sakinleştirilebilmesi ile kendilerini daha etkili ve yetkin hissedebildikleri; hırçın mizaca sahip bir çocuğun ebeveyn rolünde ise, etkili olamadıklarını ve tükendiklerini hissedebildikleri belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, zor bir mizaca sahip olan çocuğun ebeveyninin davranışlarının da zaman içerisinde değiştiği ve öncesine göre daha olumsuz bir tutum benimsediği görülmektedir (Kiff vd., 2011).

Çocuğun zihinsel gelişimi ve olumsuz yaşantıları: Çocukların geçirdiği hastalık ya da engellilik durumları anne-babaların duygusal olarak stres altında hissetmelerine neden olabilmektedir. Maruz kalınan sürekli stres durumu anne-babaların olumsuz ve uyumsuz tutumları benimsemelerine yol açabilmekte, hatta kaygı bozuklukları gibi psikopatolojilere sebep olabilmektedir (Nam ve Chun, 2013). Down sendromlu çocuklar ve kardeşlerine yönelik ebeveyn tutumlarının incelendiği

bir çalışmada, anne babaların Down sendromu tanısı almış çocuklarına karşı aşırı korumacı bir tutum sergilediği ve diğer kardeşlerin ise kontrol grubundaki çocuklara göre daha az anne bakımına maruz kaldıkları görülmüştür (Gau vd., 2008).

Ebeveynin demografik ve kişilik özellikleri: Ebeveynin yaşı, cinsiyeti, mental, fiziksel ve ruhsal sağlığı, geçmiş yaşam deneyimleri ve kişilik özellikleri, ebeveynlik tutumlarını etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Anne-babaların kendi gelişim süreçleri ve ebeveynlerinden öğrendikleri örüntüler yüksek olasılıkla kendi tutumlarına da yansımakta ve ebeveynliği kendi anne-babalarından öğrenmektedirler (Kerr vd., 2009; Tanaka vd., 2010). Alanyazında, ebeveynlik tutumlarını etkileyen en önemli faktörün ebeveynin kişilik özellikleri olduğu ifade edilmektedir (Huver vd., 2010). Daha uyumlu, daha özenli, daha samimi ve daha sakin anne-babaların çocuklarının özerkliğini daha fazla desteklediği, çocuk odaklı bir tutum sergilenen pozitif ebeveynliğe işaret etmektedir (Browne vd., 2012; Prinzie vd., 2009)

Evlilik memnuniyeti: Evliliklerinden ve aralarındaki ilişkiden memnun anne-babalar çocuklarına karşı daha olumlu davranışlar sergilerken; aksi durumlardaki evliliklerde, ebeveynin aralarında yaşadıkları çatışmaları çocuklarına yansıttığı ve olumsuz bir tutum sergilediği gözlenmektedir (Chang vd., 2004). Mutsuz evliliklerde, ailenin duygusal bağları sıklıkla değişkenlik göstermekte ve bu durum anne-babaların çocuklarına karşı tutarsız bir yaklaşım tarzı benimsemelerine neden olabilmektedir.

Ebeveynin bağlanma stili: Anne-babaların kendi ebeveyni ile bağlanma stilleri ve ailelerindeki destekleyici ilişkiler de ebeveynlik stillerini üzerinde belirleyici olabilmektedir. Kendi ebeveyni ile güvenli bağlanma stiline sahip kişiler, çocuklarına karşı daha samimi ve duyarlı bir ebeveynlik tarzına sahipken; kendi ebeveyni ile güvensiz veya kaygılı bağlanan anne-babalar, çocuklarıyla olan ilişkilerinde daha az yakınlık ve daha fazla öfkeli bir tutumu benimseyebilmektedirler. Bazı anne-babalar ise kendi ebeveynine karşı hissettiği kızgınlık sebebiyle, kendi yaşadıklarının aksine çocuklarıyla olumlu ilişkiler kurabilmek için bir özel çaba gösterebilmektedir (Cowan vd., 1996).

Ebeveynlik stresi: Ebeveynin ebeveynlikte başarılı olması, mevcut kaynaklar aşıldığında ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlik stresi daha yüksek olan anne-babaların çocuklarına karşı daha az koruyucu, daha fazla reddedici ve otoriter bir tutum sergilediği, daha fazla cezalandırma ve daha az şefkat gösterme eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir (Liu ve Wang, 2015).

Bağlam ve sosyo-kültürel özellikler: Ebeveynlik için gerekli beceriler kültürden kültüre büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Ebeveynin çocuklarını yetiştirme hedefi kendi kültürü çerçevesinde gerçekleşmekte ve bu durum anne-babaların çocuklarına yönelttikleri tutum üzerinde etkili olabilmektedir (Lang, 2020; Tamis-LeMonda vd., 2008). Örneğin, bazı toplumlarda anne-baba çocuğu özerkliğe teşvik eden bir tutum sergilerken, bazı toplumlarda ise çocuğun yetişkin olduktan sonraki süreçte bile aile ve akrabalarına bağlılığı önem arz etmekte ve ebeveynin çocuk üzerindeki söz hakkı devam etmektedir (Kağitçibaşi, 1984; Şanlı ve Öztürk, 2015). Ebeveyn-çocuk ilişkisi, ailenin inanç sistemi, yaşanılan mahalle, çocuğun gittiği okul veya ailenin sosyal destek sistemleri gibi sosyo-kültürel faktörlerin yanı sıra; ebeveynin eğitim düzeyi ve bununla ilişkili olarak ekonomik olanakların gücünden de etkilenebilmektedir (Doepke vd., 2019).

1.1.4.Ebeveyn Tutumları İle İlgili Alanyazında Yer Alan Çalışmalar

Önceki başlıklarda bahsedildiği üzere, yaygın olarak kullanılan kalıpların yanında, ebeveyn tutum ve davranışlarını farklı açıklamalarla da ele alan geniş bir alanyazın bulunmaktadır. Her ne kadar araştırmalar arasında doğru karşılaştırmalar yapılabilmek için kavramsal terimleri bir zemine oturmak ve ortak ifadeler kullanmak önem arz etse de (Yaffe, 2020) mevcut çalışmanın bu bölümünde, yurtiçi ve yurtdışı alanyazında yer alan, çeşitli ebeveyn tutumu çalışmalarına yer verilmiştir.

Kılıçkaya ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan bir sistematik derleme çalışmasında, genç yetişkinlerde ebeveynlik tutumları ve narsizm arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Yapılan alan taramasının ardından, Baumrind'in ebeveynlik tutumları ve narsistik kişilik gelişimlerini konu alan 10 çalışmanın bulguları karşılaştırılmıştır. Çalışmanın neticesinde, özellikle izin verici ebeveyn tutumu ile narsizm arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Bulgular,

demokratik tutum ve narsizim arasındaki negatif ilişkinin çift yönlü olabileceğini ortaya koyarken, otoriter tutum ile narsizm arasında tutarlı bir sonuca ulaşılamamıştır.

Çocuk gelişimi ve gelişimsel psikopatolojiyi ebeveyn tutumları ile ele alan başka bir çalışmada ise sosyo-kültürel faktörlerin etkisini incelemek amacıyla Batı ülkelerinde ve Hindistan'da toplam 87 çalışmaya ulaşılmıştır (Sahithya vd., 2019). Çalışmanın sonuçları, Batı ülkeleri ve Hindistan arasındaki kültürel farklılıklara rağmen, ebeveyn tutumlarının çocuk gelişimi üzerinde benzer sonuçlara yol açtığını göstermiştir. Buna göre; hem Batı ülkelerinde hem de Hindistan'da yapılan çalışmalarda, çocuk gelişiminde demokratik ebeveynlik tutumunun otoriter, ihmalkâr ve müsamahakâr tutumlara kıyasla daha olumlu gelişim sonuçlarının gözlendiği ifade edilmiştir.

Yaffe (2020) tarafından yürütülen sistematik derleme çalışmasında ise, ebeveyn tutum ve davranışlarında anne-baba arasındaki farklılıklar ele alınmıştır. 1990 ile 2020 arasındaki çalışmaları inceleyen Yaffe; annelerin babalara göre daha kabul edici, duyarlı ve destekleyici olduğu, aynı zamanda daha fazla talepkar ve kontrolcü davranışlar sergilediklerini ifade etmiştir. Çalışma sonuçları, genel itibari ile annelerin daha demokratik, babaların ise daha otoriter olarak algılandığını bulgulamıştır.

Son olarak, çocukluk çağında travma sonrası stres bozukluğu tanısı alan kişilerin ebeveyn tutumlarını inceleyen bir meta-analiz çalışmasına yer verilmiştir. Williamson ve arkadaşları (2017) tarafından yürütülen çalışmada, konu ile ilişkili 14 araştırma incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre; negatif ebeveynlik davranışları (örneğin aşırı koruma, düşmanlık) çocukluk çağı TSSB semptomlarındaki varyansın %5,3'ünü ve pozitif ebeveynlik davranışları ise (örneğin sıcaklık, destek) varyansın %2'sini açıklamaktadır. Çalışmada, negatif-pozitif ebeveynlik ve TSSB semptomları arasında büyüklük açısından istatistiksel bir farklılık gözlenmezken; yapılan analizler, metodolojik faktörlerin ve travma değişkenlerinin ebeveynlik ve TSSB arasındaki ilişkiyi etkileyebileceğini bulgulamıştır.

1.2.ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI

Çocukluk çağı travmaları, kişilerin 18 yaşını doldurmadan önce deneyimlediği yakın kaybı, bakım veren kişiden ayrı kalma, boşanmalar, şiddet veya şiddet içerikli durumlara tanıklık, savaş gibi olguların yanı sıra fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ile fiziksel ve duygusal ihmali de kapsamaktadır (Herman, 1997). Bir başka ifade ile çocukluk çağı travmaları, çocukla arasında güven ya da güç ilişkisi bulunan bir kimse tarafından, çocuğun sağlığına, yaşamını idame ettirmesine, gelişimine veya onuruna fiili veya potansiyel olarak yönetilen her türlü fiziksel ve duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya sömürü durumudur (Krug vd., 2002). Çocuk ihmal ve istismarına sebep olabilecek kişiler çok çeşitli olabilmekle birlikte bu kişiler; ebeveynler veya diğer aile üyeleri, bakıcılar, arkadaşlar, tanıdıklar, yabancı insanlar, yetkili kişiler (öğretmenler, askerler, polis memurları ve din adamları gibi), sağlık çalışanları ve yakın yaştaki diğer çocuklardan biri olabilir (Butchart vd., 2006)

İnsan yaşamının en savunmasız süreci olan çocuklukta maruz kalınan travmatik deneyimler, kişinin yaşamının geri kalan kısmında nörobiyolojik ve nöroendokrinolojik açıdan kalıcı hasarlara sebebiyet vermektedir (Carr vd., 2013). Aynı zamanda, erken yaşantıda deneyimlenen örseleyici olayları, gelişim sürecindeki çocuğun davranışsal, duygusal, sosyal, fiziksel ve bilişsel süreçlerini de olumsuz etkilemektedir (Middlebrooks ve Audage, 2008). Çocukluk çağı travmaları, travmanın olumsuz etkilerinin kişinin yaşamı boyunca sürebilmesi, travmanın yüksek olasılıkla yakın çevrede ve çeşitli şekillerde tekrarlanabilmesi ve kişinin psikolojik sağlamlığı üzerinde her seferinde yıkıcı etkiler bırakması gibi faktörlerden ötürü oldukça zorlu tedavi süreçlerini gerektiren psikopatolojilere neden olabilmektedir (Johnson, 2000). Temelde çocukluk çağı istismar ve ihmalini karşılayan bu yaşantılar, cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve sosyo-ekonomik düzey fark etmeksizin herkesin maruz kalabileceği yaşam olaylarını içermektedir. Alanyazında, olumsuz aktif bir durumun varlığı istismar olarak adlandırılırken; olumsuz pasif bir durumun varlığı ihmal olarak adlandırılır. Bununla birlikte, istismar, kendi içinde fiziksel, duygusal ve cinsel istismar olarak; ihmal ise kendi içinde fiziksel ve duygusal ihmal olarak sınıflandırılmaktadır (Bremner vd., 2007; Middlebrooks ve Audage, 2008).

1.2.1.Çocukluk Çağı Travmalarının Türleri

1.2.1.1.Fiziksel İstismar

Çocuğun fiziksel istismarı, çocuğun sağlığına, hayatta kalım mücadelesine, gelişimine veya benliğine zarar veren, ya da sonrasında zarara yol açma ihtimali yüksek olan, çocuğu hedef almış kasıtlı fiziksel güç kullanımı olarak tanımlanır (Butchart vd., 2006). Yaralayıcı veya yaralanma riski taşıyan fiziksel saldırganlıklar, vurma, tekmeleme, morartma, tırmalama, kulağını çekme, itme, sarsma, kesici aletle yaralama, yakma ve boğazlama gibi davranışları içermektedir (Runyan vd., 2002). Fiziksel müdahalenin yanı sıra, muhtemel fiziksel zararın önlenmemesi de fiziksel istismar olarak ele alınmaktadır (McCoy ve Keen, 2013).

Carr ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan bir sistematik derleme çalışmasında fiziksel istismarla ilgili incelenen 33 araştırmanın;

-14'ünde fiziksel istismar ile majör depresyon, mani, kronik depresyon ve bipolar başta olmak üzere duygudurum bozuklukları arasında (Afifi vd., 2009; Leverich vd., 2002; Wiersma vd., 2009; Zavaschi vd., 2006),

-5'inde fiziksel istismar ile özellikle dissosiyasyon gibi negatif ve paranoya-şüphecilik gibi pozitif belirtiler eşliğindeki şizofreni arasında (Steel vd., 2009; Uçok ve Bikmaz, 2007),

-13'ünde fiziksel istismar ile travma sonrası stres bozukluğu başta olmak üzere kaygı bozuklukları ve hastalığın şiddeti arasında (Hovens vd., 2010),

-4'ünde fiziksel istismar ile yeme bozuklukları ve obezite arasında,

-10'unda fiziksel istismar ile madde kötüye kullanımı arasında,

-4'ünde fiziksel istismar ile yıkıcı davranış bozukluğu arasında,

-6'sında fiziksel istismar ile borderline kişilik bozukluğu başta olmak üzere kişilik bozuklukları arasında (Sar vd., 2006) istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur.

1.2.1.2.Duygusal İstismar

Duygusal (psikolojik) istismar, bir ebeveynin veya bakım verenin çocuğun gelişimsel sürecine uygun gereklilikleri ve destekleyici ortamı sağlamada yetersiz kalması, çocuğun mahrum bırakılması durumudur (Çelik ve Hocaoğlu, 2018). Bu kategorideki davranış biçimlerinin çoğu, çocuğun fiziksel veya zihinsel sağlığına ya da her ikisine birden zarar vermekte, çocuğun ahlaki ve toplumsal gelişimini olumsuz etkilemektedir (Butchart vd., 2006). Duygusal istismar, hakaret etme, üstesinden gelemeyeceği görevlerle küçük düşürme, bedensel veya zihinsel özellikleriyle alay etme, korkutma, tehdit etme, suçlama, düşmanca davranma, baskı altında tutma, psikolojik ihtiyaçlarını karşılamama gibi münferit durumları kapsamaktadır (Güler vd., 2002; Lynch vd., 2008). Duygusal istismarın günlük hayatta en sık görülen istismar türü olduğu bilinmekle birlikte, yasal açıdan kanıta dayandırılmasının güç olduğu söylenebilir. Tıpkı diğer istismar türlerinde de olduğu gibi, duygusal istismarda da çocuk, söz konusu davranışlara çoğunlukla çocuğun üzerinde hakimiyet kurabilen kişilerce maruz bırakılmakta; fakat aynı zamanda bu davranışlar, çocukla yaşıt veya kendinden yaşça küçük çocuklar tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Bu yönü ile de çocukların duygusal istismara maruziyet potansiyellerinin diğerlerine kıyasla daha fazla olduğu söylenebilir (Aral ve Gürsoy, 2001).

Carr ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan çalışmanın duygusal istismarla ilgili incelenen 18 araştırmasından;

-3'ünde duygusal istismar ile majör depresyon başta olmak üzere duygudurum bozuklukları arasında,

-4'ünde duygusal istismar ile dissosiyasyon gibi negatif ve halüsinasyon gibi pozitif belirtiler eşliğindeki şizofreni arasında (Uçok ve Bikmaz, 2007),

-2'sinde duygusal istismar ile sosyal fobi ve travma sonrası stres bozukluğu başta olmak üzere kaygı bozuklukları arasında (Gibb vd., 2007; Khoury vd., 2010),

-2'sinde duygusal istismar ile yeme bozuklukları arasında,

-1'inde duygusal istismar ile madde kötüye kullanımı arasında,

-5'inde duygusal istismar ile borderline, narsistik ve pasif-agresif kişilik bozuklukları başta olmak üzere kişilik bozuklukları arasında (Grover vd., 2007; Johnson vd., 2001; Laporte vd., 2011; Sar vd., 2006) istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur.

1.2.1.3.Cinsel İstismar

Cinsel istismar, bir çocuğun rıza göstermek veya hazır bulunmak gibi gelişimsel bir düzeyde olmadığı ve durumu tam olarak anlamlandıramayacağı, çocuğun toplumun yasa ve normlarına da aykırı bir şekilde zorlanarak, güç kullanılarak ya da ikna edilerek cinsel aktiviteye katılması durumudur (Butchart vd., 2006). Çocuklar, kendi üzerinde sorumluluk veya güç sahibi olan yetişkin ya da akranı olan başka bir çocuk tarafından cinsel istismara maruz kalabilmektedirler (Çetin, 2008). Cinsel istismar yalnızca doğrudan tecavüze uğratma veya çocuğun bedenine zorla dokunma ile sınırlı değildir. Çocuğun para karşılığında cinsel aktiviteye zorlanması, cinsel içerikli görüntülere ve söylemlere maruz kalması da cinsel istismarın tanımı kapsamında yer almaktadır (Kanbur ve Akgül, 2010).

Carr ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan çalışmanın cinsel istismarla ilgili incelenen 43 araştırmasından;

-19'unda cinsel istismar ile majör depresyon ve bipolar başta olmak üzere duygudurum bozuklukları arasında (Katerndahl vd., 2005; Leverich vd., 2002),

-4'ünde cinsel istismar ile özellikle pozitif belirtiler eşliğindeki şizofreni arasında,

-20'sinde cinsel istismar ile travma sonrası stres bozukluğu, panik bozukluk, agorafobi ve obsesif kompülsif bozukluk başta olmak üzere kaygı bozuklukları arasında (Becker ve Grilo, 2011; Caspi vd., 2008; Gibb vd., 2007; Grover vd., 2007; Jonas vd., 2011; Katerndahl vd., 2005; Wiersma vd., 2009),

-8'inde cinsel istismar ile yeme bozuklukları arasında,

-14'ünde cinsel istismar ile madde kötüye kullanımı arasında,

-5'inde cinsel istismar ile yıkıcı davranış bozukluğu arasında,

-11'inde cinsel istismar ile borderline kişilik bozukluğu başta olmak üzere kişilik bozuklukları arasında (Bandelow vd., 2005; Bradley vd., 2005; Grover vd., 2007; Katerndahl vd., 2005; Laporte vd., 2011; Sar vd., 2006; Zanarini vd., 2002) istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

1.2.1.4.Fiziksel İhmal

Fiziksel ihmal, kısa bir tanım ile çocuğun temel fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasındaki eksiklik, yetersizlik durumunu ifade etmektedir (Badr vd., 2018; Stoltenborgh vd., 2015). 18 yaşını doldurmamış kişinin beslenme, barınma sağlık gibi birincil ihtiyaçlarının yanı sıra, eğitim ve güvenli yaşam gibi ikincil ihtiyaçlarının da ebeveyn ya da bakım veren kişi tarafından karşılanması gerekmektedir (Butchart vd., 2006). Birincil ve ikincil ihtiyaçların ebeveyn ya da bakım veren kişi tarafından karşılanabilecek durumda olup karşılanmaması durumu fiziksel ihmali doğurmaktadır. Buradan yola çıkarak fiziksel ihmalin yalnızca sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde karşılaşılan bir durum olduğunu söylemek yanlış bir anlamlandırmaya sebep olmaktadır (Horwath, 2007).

Çocuğun yeterli ve dengeli beslenme veya aşırı beslenme (obezite) gibi besinsel ihtiyaçlarının; uygun giyinme, öz bakımını sağlama ya da sağlamasına fırsat sunma, hijyenik bir ortam sağlama gibi bakım ve barınma ihtiyaçlarının; konuşma ve dil bozukluğu problemleri, ağız sağlığı, görme ve işitme problemleri, aşı ve takibi gibi tıbbı ihtiyaçlarının; yaşına uygun okul kaydı ve takibi, devamlılık, özel eğitim gereksinimi gibi eğitimsel ihtiyaçlarının ve çocuğun güvenliğini sağlamak amacıyla gerekli ve yeterli denetimi sağlamak gibi durumların kasten ihmal edilmesi fiziksel ihmal kapsamına girmektedir (Çelik ve Hocaoğlu, 2018; Horwath, 2007; McCoy ve Keen, 2014; Stoltenborgh vd., 2015).

Carr ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan çalışmanın fiziksel ihmal ile ilgili incelenen 13 araştırmasından;

-2'sinde fiziksel ihmal ile şizofreni arasında,

-1'inde fiziksel ihmal ile travma sonrası stres bozukluğu başta olmak üzere kaygı bozuklukları arasında (Becker ve Grilo, 2011),

-1'inde fiziksel ihmal ile yeme bozuklukları arasında,

-3'ünde fiziksel ihmal ile borderline kişilik bozuklukları başta olmak üzere kişilik bozuklukları arasında (Grover vd., 2007) istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

1.2.1.5.Duygusal İhmal

Duygusal ihmal ise çocuğun psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarına karşılık verilmemesi ile gelişimine devam ettiği ortam içerisinde olumsuz duygulanıma sebebiyet veren olguların varlığını kapsamaktadır (Aust ve Bajbouj, 2014). Çocuğun kimlik gelişimi için gerekli olan sevgi, şefkat ve ilginin eksikliği, sosyal varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan toplumsal normların aktarılmaması ve çocuğun hayatına yön verebilmesi için gerekli rehberliği sağlanmaması da duygusal ihmal olarak tanımlanmaktadır (Güleç vd., 2007).

Fiziksel ve duygusal ihmale uğrayan çocuklarda uzun süreli ve yoğun bilişsel, psikolojik ve davranışsal hasarlar gözlenmektedir (Howe, 2005). Her iki ihmal türü de günlük yaşam içerisinde çocukların sıklıkla maruz kaldığı, ancak tanımlaması ve fark edilmesi güç olan durumları içermektedir. İhmalin süresi ve şiddeti ile çocuğun yaşı, yaşanan ihmal boyutunun ağırlığını etkilemekte, çocuğun sonraki yaşantısında kalıcı gelişimsel geriliklere sebep olmaktadır (Dubowitz vd., 2002; Scannapieco ve Connell-Corrick, 2003).

Carr ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan çalışmanın duygusal ihmal ile ilgili incelenen 13 araştırmasından;

-4'ünde duygusal ihmal ile kronik depresyon başta olmak üzere duygudurum bozuklukları arasında (Wiersma vd., 2009),

-2'sinde duygusal ihmal ile şiddetli belirtiler eşliğindeki şizofreni arasında,

-2'sinde duygusal ihmal ile kaygı bozuklukları arasında,

-2'sinde duygusal ihmal ile yeme bozuklukları arasında,

-2'sinde duygusal ihmal ile dissosiyatif bozukluklar arasında,

-2'sinde duygusal ihmal ile kişilik bozuklukları başta olmak üzere kişilik bozuklukları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

1.2.2.Yaygınlık

Public Health Agency of Canada (PHAC, 2010) tarafından yapılan bir çalışmada 12396 çocuk ihmal ve istismarı vakası ele alınmıştır. Ülke çapında yapılan bu çalışma, %30 ile fiziksel ve duygusal ihmalin en yaygın çocuğa yönelik kötü muamele türü olduğu, bu veriyi %24 ile fiziksel istismarın, %15 ile duygusal istismarın ve %3 ile cinsel istismarın takip ettiği belirtilmiştir. Cinsel istismar mağdurlarının %63'ünü ve duygusal istismar mağdurlarının ise %54'ünü kız çocuklarının; fiziksel istismar mağdurlarının %54'ünü ve ihmal mağdurlarının %52'sini erkek çocuklarının oluşturduğu rapor edilmiştir. Özellikle cinsel istismar mağdurlarının çeşitli nedenlerden ötürü vaka bildiriminde bulunmakta geri durduğu ve cinsel istismar vakalarının yaklaşık olarak %15'in bildirildiği (Özdemir, 2010) göz önüne alındığında PHAC tarafından yapılan çalışmada cinsel istismar mağdurlarına ait verilerin bildirilenden daha yüksek olabileceği düşünülmektedir.

Bir başka çocuk ihmal ve istismarı yaygınlık çalışmasında, 9367 kız ve 7979 erkek, toplam 17337 katılımcıdan veri toplanmıştır (Centers for Disease Control and Prevention, 2019). Çalışmanın bulguları ise şöyledir:

- Kız çocukların %27'si ile erkek çocukların %29,9'u fiziksel istismar,
- Kız çocukların %13,1'i ile erkek çocukların %7,6'sı duygusal istismar,
- Kız çocukların %24,7'si ile erkek çocukların %16'sı cinsel istismar,
- Kız çocukların %9,2'si ile erkek çocukların %10,7'si fiziksel ihmal,
- Kız çocukların %16,7'si ile erkek çocukların %12,4'ü duygusal ihmal beyan etmişlerdir.

Ayrıca katılımcıların %36.1'i herhangi bir çocukluk çağı travma yaşantısı yaşamadıklarını ifade ederken; %26'sı 1 çocukluk çağı travma yaşantısına, %15.9'u 2 ayrı çocukluk çağı travma yaşantısına, %9.5'i 3 ayrı çocukluk çağı travma yaşantısına ve %12.5'i 4 ve daha fazla çocukluk çağı travma yaşantısına maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir (Centers for Disease Control and Prevention, 2019).

1.2.3.Çocukluk Çağı Travmaları Risk Faktörleri

İlgili alanyazında, çocukluk çağı istismar ve ihmali ile ilişkili, bazı spesifik demografik özellikler, çocuğun veya ebeveynin ruhsal-zihinsel sağlık problemleri ve kişilik özellikleri gibi birçok risk ve koruyucu faktörüne yer verilmiştir (Brown vd., 1998; Sebre vd., 2004; Stith vd., 2009; Thornberry vd., 2014). Bu bölümde de çocukluk çağı travmaları ile ilgili risk faktörlerine detayları ile anlatılmıştır.

1.2.3.1. Gelir ve Sosyal Statüye Dair Bireysel ve Toplumsal Faktörler

Sosyal ve ekonomik yoksulluk, ayrımcılık ve kişilerin yaşadıkları çevrenin şartları çocuk istismar ve ihmali için önemli risk faktörleri arasında yer almaktadır (Butchart vd., 2006).

Düşük ekonomik statü: Kısıtlı ekonomik imkan, kalabalık ve güvenilir olmayan barınma ortamı ve sağlık hizmetlerine yeterince erişememe gibi nedenlerle gelir düzeyinin düşük olması durumu çocukluk çağı travmaları için bir risk faktörü olarak ele alınmaktadır (Brown vd., 1998; Price ve Glad, 2003). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan kapsamlı bir gelir çalışmasına göre düşük gelirli ailelerin çocuklarının istismara ya da ihmale maruz kalma olasılıkları, orta gelirli bir aileye kıyasla 3 kat, yüksek gelirli bir aileye kıyasla 25 kat daha fazla bulunmuştur (Wolfe, 2011).

Aile yapısı: Ailenin fiziksel ve yapısal koşulları çocukların ihmali ve istismarında bir risk faktörü olarak rol oynamaktadır (Brown vd., 1998). Tek ebeveyn ile yaşayan çocuklarda fiziksel ihmal ve istismar; kalabalık ailelerde ve özellikle üvey anne-babanın olduğu evde yaşayan çocuklarda ise fiziksel istismarın daha fazla olduğu ifade edilmektedir (Turner vd., 2007).

Çevre koşulları: Çocuklara yönelik ihmal ve istismar yaşanılan çevre ve toplum yapısı ile yakından ilişkilidir (Thornberry vd., 2014). Coulton ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan bir çalışmada, ailenin ekonomik kaynaklarının yanı sıra ikamet edilen yerin koşulları, konut tipleri ve yaşanılan mahallenin coğrafi olarak yoğun yoksulluk oranına yakınlığı da çocuk ihmal ve istismarlarının risk faktörleri arasında yer almıştır.

Kültürel ve etnik yapı: Sadece çocukların değil, aslında yetişkin azınlık gruplarının da maruz kaldığı birçok ihmal ve istismar durumu toplumda azınlık grupta yer alıyor olmakla ilişkilendirilebilir. Toplumlar içerisinde azınlık olarak yer alan gruplar ekonomik, siyasi ve başka birçok şiddet türüne daha savunmaz bir konumda yer almaktadır (Chapman vd., 2007). Özellikle ırkçılık ve çocuk sağlığı üzerinde yapılan araştırmaları inceleyen bir meta-analiz çalışmasında, araştırmaların %65'inin çocuk zihinsel ve davranışsal sağlığının maruz kalınan ayrımcı ve dışlayıcı davranışlar ile ilişkili olduğu ele alınmıştır (Pachter ve Coll, 2009). Brown ve arkadaşları (1998) tarafından yapılan çalışmanın lojistik regresyon analizi sonuçlarına göre de özellikle etnik köken ve cinsiyet değişkeninin fiziksel ihmal ve istismar ile cinsel istismara maruz kalma riskinde önemli artışlara sebebiyet verdiği görülmüştür.

1.2.3.2.Sosyal Destek ve İlgili Faktörler

Algılanan sosyal destek: Çocuk istismar ve ihmal vakaları hem çocuğun hem de ebeveynin sosyal çevresi ile ilişkili bir konumda yer almaktadır. Her ne kadar dolaylı bir ilişki olsa da ailelerin akrabaları, yakın çevresi ve komşuları ile olan ilişkisi ve ilişkinin türü çocuğa yöneltilen davranış biçimini etkilemektedir (Coulton vd., 2007). Bunun yanı sıra çocuk-ebeveyn ve çocuk-akran ilişkisine dair yapılan çalışmalarda; çocuğun ebeveyn ve yakın arkadaş çevresi ile kurduğu ilişki, algılanan ebeveyn, yakın çevre ve akran sosyal desteği ile maruz kalınan ihmal ve istismar vakaları anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur (Belsky, 1993; Gaines vd., 1978).

Kaynaklara erişim: Bireysel ve ailesel olarak kamu kaynak ve hizmetlerine, ulaşım araçlarına, uygun iletişim ağlarına erişme ile dil ve diğer kısıtlayıcı engellerin varlığının da dolaylı olarak çocuk istismar ve ihmalleri ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Wolfe, 2011). Bu noktada toplum temelli eğitim ve eğitime erişilebilirliğin önemli olduğu düşünülmekte ve sıradaki ana başlıkta eğitim konusuna yer verilmektedir.

1.2.3.3.Aile, Çocuk ve Eğitim

Bu bölümde ailelerin eğitim düzeyi ile çocuğun ihmal ve istismara maruz kalma ilişkisine yer verilmiştir. Ayrıca ihmal ve istismara maruz kalan çocukların eğitim sürekliliği ve eğitim süreci kalitesi konu alınmıştır.

Ailenin eğitim seviyesi ile çocuk ihmal ve istismarları üzerine çalışan ve bu iki değişkenin ilişkili olduğunu vurgulayan birçok çalışma bulunmaktadır (Quadir vd., 2019; Sidebotham vd., 2001; Turhan vd., 2006; Yılmaz Irmak, 2008). Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde; eğitim düzeyi düşük olan annelerin çocuklarına yönelik duygusal istismar ve ihmal oranlarının yüksek olduğu görülmektedir (Altiparmak vd., 2013). Özen ve Şener (1997) tarafından yapılan bir çalışmada, özellikle cinsel istismarın annenin eğitim düzeyi ile yakından ilişkili olduğuna yer verilmiştir. Benzer şekilde bir başka çalışmada, babanın düşük eğitim seviyesinin çocuklardaki ihmal ve istismar ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Can Özcan, 2010).

Çocuklukta ihmal ve istismar ile eğitim arasındaki bir diğer ilişki, çocuğun maruziyetinden sonraki okul başarısı ve devamlılığı ile ilgilidir. Çocuklukta ihmal ve istismara yönelik yapılan çalışmalardan birinde, ihmal ve istismar maruziyetinin liseyi bırakma riskini önemli ölçüde yordadığını, liseyi bırakmadaki varyansın %7'sinin ihmal ve %6'sının istismar ile açıklandığı ifade edilmiştir (Fang ve Tarui, 2015). Bir başka çalışmada, ihmal veya istismar geçmişi olan çocukların hem akademik performanslarında (özel eğitim gereksinimi, sınıf tekrarı, düşük notlar) hem de ruh sağlıklarında (kaygı bozukluğu, motivasyon eksikliği, saldırganlık, sosyal beceri eksiklikleri, zayıf kişiler arası ilişkiler) sıklıkla bozulmalar yaşadıkları bulgulanmıştır (Romano vd., 2015).

1.2.3.4.Ailesel ve İlişkisel Faktörler

Alanyazında yapılan çalışmalar ışığında; anneden erken ayrılma, anne ile yabancılaşma, anne öfkesi, annenin başka biri tarafından yönlendiriliyor olması, annenin düşmanca tavırları, annenin düşük özgüveni, annenin sosyopatisi, babanın sosyopatisi, babanın ilgisizliği, babanın samimi olmayışı, ebeveyn çatışmaları, ebeveyn psikopatolojisi ve düşük evlilik kalitesi çocuk ihmallerinde; anneden erken

ayrılma, annenin başka biri tarafından yönlendiriliyor olması, annenin ciddi bir hastalığının olması, anne-babanın samimi olmayışı ve düşük evlilik kalitesi çocuk fiziksel istismarları için risk faktörü olarak işaret edilmiştir (Brown vd., 1998). Başka bir çalışmada, ebeveyn stresörlerinin varlığı ve aile içi şiddete maruz kalma erken-geç ergenlikte ihmal ve istismar ile ilişkilendirilirken; çocuk-ebeveyn ilişkisi anlamlı bir farklılık ortaya koymamıştır (Thornberry vd., 2014).

Bununla birlikte, ebeveyn alkol ve madde kötüye kullanımının çocuk ihmal ve istismarı ile ilişkili olduğunu ifade eden birçok çalışma bulunmaktadır (Wolfe, 2011). Chaffin ve arkadaşları (1996) tarafından yapılan bir çalışmada, ebeveynin, özellikle annenin (Brown vd., 1998), madde kullanımının çocuk fiziksel ihmal ve istismar davranışlarını öngördüğü bildirilmiştir. Benzer şekilde, Widom ve Hiller-Sturmhöfel (2001) tarafından yapılan bir diğer çalışmada, ebeveyn alkol kötüye kullanımının çocukların fiziksel ve cinsel istismarında önemli bir risk faktörü olduğu ifade edilmiştir. Stith ve arkadaşlarının (2009) kapsamlı bir meta-analitik derleme çalışmasında, aile içi çatışmanın, eş şiddetinin ve evlilik memnuniyetsizliğinin çocuk ihmal ve istismarında risk faktörü olduğunu bulgulayan çalışmalar yer alırken; evin içinde üvey ebeveynin varlığının bir risk faktörü olarak yer almadığı görülmüştür.

Ek olarak, ebeveynin öfke ve saldırganca davranışlarının yanı sıra gösterdiği depresyon ve kaygı belirtileri ile kendisinin de ihmal ve istismar geçmişine sahip olmasının da çocuk ihmal ve istismarında bir risk faktörü olabileceği tartışılmaktadır (Bailey vd., 2012; Bert vd., 2009). İstismar geçmişi olan ve kontrol grubunda yer aldığı 506 anne ve 414 baba ile yapılan bir çalışmada, geçmişinde istismara maruz kalan ebeveynlerin çocuk yetiştirme davranışlarında istismar risklerinin kontrol grubundaki kişilere göre daha fazla olduğu bulgulanmıştır (Romero-Martinez vd., 2014). Buradan hareketle, istismar maruziyetinin istismar faili olma ihtimalini artırdığı söylenebilir.

1.2.4.Çocukluk Çağı Travmalarının Potansiyel Sonuçları

Önceki bölümlerde ihmal ve istismarın ileri dönemlerde eşlik ettiği depresyon, kaygı bozuklukları, obsesif-kompulsif bozukluk, travma sonrası stres bozukluğu, kişilik bozuklukları, alkol-madde bağımlılığı ve yeme bozuklukları gibi

psikopatolojilerle ilişkisi açıklanmıştır. Bu bölümde ise psikopatolojilerden ayrı olarak, çocukluk çağı travmalarının yol açtığı biyo-psiko-sosyal bozukluk ve olumsuzluklara detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Dil ve beyin gelişimi: Çocukluk çağı travmaları ve dil konuşma bozuklukları arasındaki ilişki üzerine literatürde birçok araştırma yer almaktadır (Müller, 2012; Sylvestre vd., 2016; Westby, 2018). Yapılan çalışmalar, ihmal ve istismara maruz kalmış çocukların hem duyduğunu anlamlandırma hem de ifade kabiliyetinde gecikmeler ve bozulmalar olduğunu ifade etmektedir (Allen ve Oliver, 1982; Culp vd., 1991). Travmatize olmamış bir çocuğun normal gelişim süreci incelendiğinde, çocuğun hem iç hem dış uyaranlarla karşılaşırken direkt olarak refleksler ile uyarıcılara yanıt verdikleri görülmektedir. İlk önce, aşamalı olarak beynin sağ yarımküresinde gelen uyaranı hissetme ve algılama, sonrasında ise beynin sol yarımküresinde yer alan dil, akıl yürütme ve planlama işlevlerinin devreye girmesi ve uyaran ile uyarılan arasındaki sinirsel iletişim gerçekleşmektedir (Cook vd., 2005). Ancak bu durum stres yaşantısına, ihmal ve istismara maruz kalan çocuklar için bu şekilde gerçekleşmemektedir. Travmanın şiddeti, sürecin uzunluğu, çocuğun yaşı ve farklı birçok etmenle ilişkili olarak ihmal ve istismara maruz kalmış çocuklarda, serebral ve prefrontal korteksler, prefrontal kortikal beyaz cevher ve sağ temporal lob ve korpus kallozum gibi önemli beyin sistemlerinin daha az geliştiği gözlemlenmektedir (De Bellis vd., 2002; Teicher vd., 2002). Nörobiyolojik bozulmalara yol açan bu durum, gelişim dönemindeki çocuğun sonraki süreçlerde de incinebilirliğini arttırmakta ve çocukların analitik kapasiteleri, bilişsel, duygusal ve davranışsal gelişimleri olumsuz şekilde etkilenmektedir (Spinazzola vd., 2007). Sylvestre ve arkadaşları (2016) tarafından konu ile ilişkili 22 araştırmanın incelendiği bir meta-analiz çalışmasında bulgular, özellikle daha erken yaştaki çocukların ihmal ve istismara karşı daha hassas olduklarını, ihmal ve istismara maruz kalan çocukların dil gelişimlerinin ertelendiğini ifade etmektedir.

Fiziksel gelişim: Çocukluk çağı travmaları zihinsel ve psikososyal gelişimin yanı sıra fiziksel gelişimi de olumsuz etkilemektedir (Dye, 2018; Maschi vd., 2013). Yeterli bakım verilmemesi ve uygun gelişim şartlarının sağlanamaması ile çocuğun bedeninin zayıf kalması, kemik gelişiminin yaşıtlarından geride olması, saç

dökülmeleri gibi besin eksikliğinin yol açtığı bedensel tepkiler ve bağışıklık sisteminin gelişememesi ile ilişkili olarak da fiziksel hastalıkların meydana geldiği (Horwath, 2007); fizyolojiyle ilişkili olarak duyu-motor, denge ve koordinasyon gelişiminde problemler yaşayabildikleri görülmektedir (Cook vd., 2005). Goodwin ve Stein (2004) tarafından yapılan bir çalışmada, fiziksel ve cinsel istismara ek olarak ihmalin de kişilerin yetişkinlik döneminde çeşitli fiziksel rahatsızlıklara yol açtığı belirlenmiştir. Buna göre, fiziksel istismar; akciğer hastalıkları, mide ülseri ve eklemsel rahatsızlıklar ile, cinsel istismar; kalp rahatsızlıkları ile, ihmal ise şeker ve bağışıklık sistemi hastalıkları ile ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, Petkus ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan çalışmada ise, travma öyküsü bildiren katılımcıların travma öyküsü bildirmeyen katılımcılara göre daha fazla kronik hastalık ve daha fazla somatik yakınmalara sahip oldukları görülmüştür. Rich-Edwards ve arkadaşları (2012) ise, çocuklukta ihmal ve istismara maruz kalmış kadınların erken yaşta kalp rahatsızları tanısı almasının travma yaşantısı ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Kimlik gelişimi: Kimlik gelişimi ve benlik saygısı ile yapılan çalışmalar göstermektedir ki; çocukluk çağında ihmal ve istismara maruz kalmış kişiler özellikle ergenlikten yetişkinliğe geçiş sürecinde, hem kısmi bir kimlik bocalaması yaşamakta hem de daha düşük benlik saygısı rapor etmektedirler (Dereboy vd., 2018; Wong vd., 2019; Yöyen, 2017).

Kişilerarası ilişkiler: Çocukluk çağında yaşanan ihmal ve istismar, güven eksikliği, düşük duygusal farkındalık, artan onay bağımlılığı ve kişilerarası ilişkilerde daha fazla empatiye ihtiyaç duyma gibi kişilerarası ilişkileri olumsuz etkileyici nitelikte birçok soruna neden olabilmektedir (Ozdemir ve Sahin, 2020). Depresyon ve kaygı belirtileri gösteren ve çocukluk çağı travma öyküsü rapor etmiş bireylerde kişilerarası problemleri ele alan bir çalışmada, özellikle cinsel istismar ile duygusal ihmal ve istismarın yetişkinlikte kişilerarası olumsuz ilişki modellerini yordadığı ifade edilmiştir (Huh vd., 2014). Drapeau ve Perry'nin (2004) yaptığı çalışmanın bulguları ise; çocuklukta fiziksel istismara maruz kalan bireylerin incinme arzusunun daha yüksek olduğunu ve diğerlerini 'kaba ve sert' olarak tanımladığını ortaya koymuştur. Aynı çalışmada, fiziksel ihmale maruz kalan bireylerin teselli edilme

ihtiyacının daha yüksek olduğu rapor edilirken, ebeveyninden ayrı düşen çocukların ileri yaşlarda kişilerarası ilişkilerde daha düşük düzeyde özgüvene sahip oldukları, çocukluk çağında bir bakıcıya sahip olan bireylerin ise ileride sevgiye daha az ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir (Drapeau ve Perry, 2004). Buradan hareketle, olumlu ebeveynliğin, güvenilir-tutarlı ilişkilerin ve aile-çocuk etkileşiminin geliştirilmesinin istismar ve ihmali önlemede etkili yöntemler olduğu belirtilmektedir (Ozdemir ve Sahin, 2020).

Uyku problemleri: Uyku problemleri genel itibariyle depresif belirtiler ile ilgili rahatsızlıklarda görülmektedir (Chapman vd., 2004; Nguyen vd., 2010). Çocukluk çağı travma yaşantısı ile ilişkili olarak uyku sorunlarının yaşanma sıklığı ise %28.8 olarak ifade edilmektedir (Chapman vd., 2013). Abajobir ve arkadaşları (2017) tarafından yapılan çalışmada, fiziksel istismar, erkek katılımcılardaki daha düşük düzeydeki uyku kalitesini önemli ölçüde yordamaktadır. Diğer bir yandan sonuçlara göre, travmaya maruz kalınan yaş ve travmanın kaç defa deneyimlendiği her iki cinsiyette de daha düşük uyku kalitesi öngörmemektedir. Ancak, evli olmamak, sorunlu bir yerleşim bölgesinde yaşamak ve sigara kullanmak hem erkek hem de kadın katılımcılarda daha düşük uyku kalitesi ile anlamlı şekilde ilişkili bulunmuştur.

İntihar ve kendini yaralama: İntihar girişimleri ve riskli zarar verici davranışlarla ilgili yapılan çalışmalarda, çocukluk çağı travmaları ile ilişkili faktörler bulunmuştur. Norman ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan bir meta-analiz çalışmasında çocukluk çağı travmalarının çeşitli zihinsel bozukluklar, uyuşturucu kullanımı, intihar girişimleri, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve riskli cinsel davranışları yordadığı bulunmuştur. Yine yaşam boyu intihar girişim sayıları ile ilgili bir çalışmada, fiziksel ve şiddetli cinsel istismarın, yaşam boyu intihar girişimleri üzerinde duygusal istismardan daha etkili olduğu görülmüştür (Joiner vd., 2007). Cinsel istismarın yol açtığı intihar girişimlerinde cinsiyet farklılıklarını araştıran bir çalışma bulgularında, cinsel istismara uğramış erkek çocuklarda intihar düşünceleri, planları, tehditleri, kasıtlı kendine zarar verme davranışları ve intihar girişimleri ile cinsel istismar maruziyeti arasında güçlü ve anlamlı istatistiksel ilişki bulunmuştur. Aynı çalışmada cinsel istismara uğramış kız çocuklarında ise depresyon, umutsuzluk

ve aile ilişkilerindeki bozukluğun cinsel istismar maruziyeti ve intihar girişimine aracılık ettiği saptanmıştır. Kızların intihar düşüncesi ve intiharı planlaması, istismara uğramamış kızlara kıyasla üç kat daha fazla iken, erkeklerin intiharı planlaması ve tehditleri, istismara uğramamış erkeklere kıyasla 10 kat, intihar girişimi için ise 15 kat daha yüksek olarak belirlenmiştir. Ayrıca, cinsel istismara uğramış erkeklerin %55'i intihar girişiminde bulunurken, kızların %29'u intihar girişiminde bulunmuştur (Martin vd., 2004).

1.2.5.Çocukluk Çağı Travmaları ve Ebeveyn Tutumları İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar

Alanyazında çocukluk çağı travma öyküleri ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar kendi içinde farklılaşmaktadır. Kimi çalışma travma yaşantısına yol açabilecek ebeveyn tutumlarını ele alırken, kimi çalışma travma yaşantısı öncesinde önleyiciliği ele alan programları içermektedir (Kenny ve Prikhidko, 2021; Salloum vd., 2020). Doğrudan çocukluk çağı travması ve ebeveyn tutumları arasındaki yordayıcılığı ele alan sadece bir çalışmaya ulaşılmıştır. Mevcut çalışmanın bu bölümünde, yurtiçi ve yurtdışı alanyazında yer alan, çocukluk çağı travmaları ve ebeveyn tutumu konularına birlikte değinen çalışmalara yer verilmiştir.

Çocukluk çağı travmalarının ve çocuk yetiştirme tutumlarının panik bozukluk üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmada, katılımcılar 115 panik bozukluk hastası ve 124 panik bozukluğu tanısı almayan kişiden oluşmaktadır. Çalışma sonuçları babanın ölümü, çocuğun ebeveynlerden ayrı kalması, uzun süreli çocukluk hastalıkları, ebeveynlerin alkol kötüye kullanımı, aile içi şiddet ve cinsel istismarın önemli ölçüde panik bozukluğunun yordayıcısı olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, panik bozukluğu tanısı alan grup ebeveynleri tarafından sıklıkla ve şiddetli bir şekilde cezalandırıldığını, annesi tarafından yeterli sevgi bakım almadıklarını, babanın ise baskılayıcı bir tutumda olduğunu ifade etmekte ve kontrol grubundan anlamlı bir şekilde ayrışmaktadır (Bandelow vd., 2005).

Yurtiçinde yapılan bir başka çalışmada, yaşları 13-18 arasında değişen 45 suça itilmiş çocuk ve ailesi ile çocukluk çağı travmaları ve ebeveyn tutumlarını belirlemek amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Adli değerlendirme sebepli polikliniklerde yer alan çocuklardan; babası ile kötü bir iletişimi olduğunu ifade eden

çocukların cinsel istismar puanın, ailesinin yanında yaşayan çocukların fiziksel istismar puanın, okula devam edemeyenlerin fiziksel ihmal puanın, baba tarafından kayıtsız ve ilgisizliğe maruz kalanların duygusal istismar puanının, anne tarafından tutarsız ve dengesiz bir tutuma maruz kalanların ve ikiden fazla kardeşe sahip olanların duygusal ihmal puanının anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Çalışmada, baba ile olumsuz iletişim, bakıcı ve ilgisiz ebeveyn tutumu, kalabalık aile ortamı ve okuldan ayrılmanın çocukluk çağı travmalarının yordayıcısı olduğu ifade edilmiştir (Gördeles Beşer vd., 2019).

Alanyazındaki çalışmalardan hareketle, ebeveyn rolündeki eksiklik, çocuğun beklediği güvenli bağlanmayı ve sevgiyi karşılayamama ve çocuğun kendi seviyesinden daha fazla beklenti içerisinde olan ebeveyn tutumunun çocukluk çağı ihmal ve istismarı ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Çelik ve Hocaoğlu, 2018).

1.3.BENLİK KAVRAMI

Benlik, psikoloji alanyazınında sıklıkla ele alınan ve kişilik oluşumunda önemli bir rolü olan teorileşmiş kavramlardandır (Eromo ve Levy, 2017). Kişilik gelişimi, devamlı ve süreğen bir akış içerisindedir. Bu devamlı gelişim, benlik algısını olgunlaştıran ve dengede tutan, kişinin çevreye uyum sağlamaya çabaladığı bir süreci ifade etmektedir. Bu bağlamda, benlik, kişinin kendisini toplumdaki diğer bireylerden bağımsız, kendi yorumu ile değerlendirmesi ve kendini algılama biçimidir (Wylie, 1979). Diğer bir deyişle, kişinin kendi kimliğini algılama şeklidir. İnsanoğlunun doğumundan itibaren gelişmeye başlayan benliği, kavram olarak ele almak, tanımlamak ve anlamak için birçok farklı yaklaşım bulunmaktadır (Mruk, 2006). Bu çerçevede alanyazında benlik, benlik kavramı, benlik saygısı, benlik algısı, ideal benlik gibi anlamca iç içe geçen birçok kavrama rastlanmaktadır. ‘Benlik’ kavram olarak tüm bu ifadeleri kapsayıcı bir noktada yer almaktadır. Ancak ‘benlik saygısı’ kavramı ile benlikle ilişkili diğer konseptler arasında oldukça net bir ayrım olduğunu söylemek mümkündür (Brown, 1993).

Benlik ile ilgili alan yazında sıklıkla başvurulan eserlerden ilki William James tarafından ortaya konan The Principles of Psychology (1890) kitabıdır. Bu kitap aslında James’in bilen (I) ve bilinen (me) benlik konseptini açıkladığı, benlik

kavramına yer veren ilk eserlerdendir. Burada bilen benlik (I) özne, bilinen benlik (me) nesne olarak ele alınmaktadır. James (1890), bilen benliği, farkındalığı ve karar verebilirliği daha yüksek olan, davranışların asli etkeni 'saf ego' olarak ifade eder. Bilinen benlik, yani nesne ise fiziksel olarak var olmayı içeren maddesel benlik, bireyin kendi sosyal yaşantısında algılanış şeklini içeren sosyal benlik ve kişinin arzuları ile duygularını kapsayan ruhsal benlikten oluşan bir bütündür (Damon ve Hart, 1982; Yılmaz, 2016). Tüm bunlar ele alındığında benlik, temelde iki boyutta düşünülmesi gereken ve aynı zamanda her iki boyutun da kendi içinde detaylandığı bütünsel bir kavramdır. Mead de James gibi benliği özne ve nesne şeklinde ele almış, benliğin bulunduğu sosyal çevreden etkilendiğini ifade etmiştir. Ona göre ise benlik, bir yandan diğerlerinin onun hakkındaki görüşlerinin özünü belirlemeye çalışırken diğer yandan kendini de nesne olarak ele alıp kendi yaşantılarını da değerlendirmektedir. Çevresinin görüşlerinden etkilenen bu öz değerlendirmede, sosyal etkileşimin önemli bir noktada yer almaktadır (Mead, 1934).

Kronolojik olarak James'ten (1890) sonra benlik kavramını ele bir diğer isim Cooley'dir. Ona göre diğerlerinin birey hakkında düşündükleri bireyin duygularını etkilemektedir. Çocukluk ile oluşmaya başlayan benlik, bireyin sosyal çevrenin onun hakkında ne düşündükleri ile şekillenmeye başlamaktadır. Cooley (1902) bu kavramı 'ayna benlik' olarak açıklamaktadır. Buna göre başkalarının kişi hakkında ne düşündüğü, bu düşüncelerin kişiye ne hissettirdiği, kişinin eylemlerini değerlendirmesini ve toplumla uyumlu hâle getirmesini sağlamaktadır (Cooley, 1902; Akt:Yılmaz, 2016).

Alanyazında benlik kavramını ele alan Higgins (1987) ise benliği, 'gerçek', 'ideal' ve 'olması gereken' benlik şeklinde üç farklı boyut ile açıklamıştır. Higgins'e (1987) göre gerçek benlik, bireyin hâlihazırda sahip olduğu özellikler iken ideal benlik, bireyin ideale ulaşmak için sahip olmayı arzuladığı özellikleridir. Olması gereken benlik ise bireyin ve çevresinin onun sahip olması gerektiğine inandığı özellikler olarak ele alınmaktadır (Higgins, 1987). Bu noktada Higgins'in (1987) benlik bakış açısında bireyin kendisinin ve aynı zamanda çevresinin yer aldığı unsurların bulunduğunu söylemek mümkündür. Higgins yaşam doyumu ve duygu durumumuzda gerçek benlik ile ideal benlik ve gerçek benlik ile olması gereken

benlik arasındaki farklılıkların etkisinin olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre gerçek ile hedeflenen veya hayal edilen arasındaki fark büyüdükçe üzüntü, korku, hayal kırıklığı gibi duyguların etkisi de büyümektedir (Higgins, 1987). Ancak Ogilvie'ye (1987) göre ise hayal kırıklığı gibi duygular veya yaşam doyumunun azlığı, gerçek benliğin olmak istemediğimiz benliğe yaklaşmasından, aradaki farkın küçülmesinden kaynaklanmaktadır.

Benlik kavramını psikanalitik yaklaşım çerçevesinde ele alan Freud (1927), kişiliğin altbenlik (id), benlik (ego) ve üstbenlik (süper ego) 3 yapıdan oluştuğunu ifade etmektedir. Ona göre benlik, bebek gerçeklikle karşılaştıkça altbenlikten gelişen bir yapıdır, altbenliğin bir parçası gibidir. Sıklıkla ego olarak ifade edilen benlik, zaman içerisinde üst benliğin de gelişimi ile birlikte alt ve üst benlik arasında bir köprü görevi üstlenmeye başlar. Freud'a göre benlik, kişinin ahlaki yönünün baskın olduğu üst benlik ile doğuştan gelen tüm dürtülerimizin baskın olduğu alt benlik arasında arabuluculuk yapmakta ve kişinin çevresi ile adaptasyonunu sağlamaktadır (Freud ve Strachey, 2001; Boeree, 2017).

Erikson (1958), Freud'un (1927) aksine kişilik gelişiminin ve benlik algılarının yaşam boyu geliştiğini ileri sürmektedir. Ona göre benlik, diğer insanlarla ilişki ve iletişime açık olduğumuz süreç boyunca gelişen ve değişebilen bir olgudur (Erikson, 1963). Benzer şekilde, Rogers (1961) da benlik kavramını yaşamın dinamizmine eşlik eden ve sürekli gelişen bir yapı olarak ele almıştır. Onun bakış açısına göre, kişi yaşamı içerisinde ne kadar çok iletişim ağına sahip ise benlik gelişimi de o kadar iyi düzeyde olmaktadır.

Alanyazındaki bu bakış açılarına ek olarak Adler'in (2006) benlik kuramı ise benliğin kişinin içerisinde bulunduğu topluma ayak uydurması ve uygun kararlar alabilmesini sağlayan bir mekanizma olduğunu ileri sürmektedir. Bu da benliği bulunduğu çevreden olumsuz etkilenebilir kılmaktadır. Adler'e (2006) göre, bir yetişkinden daha güçsüz olması sebebi ile yetersizlik duygusunu hisseden çocuk yaşamı boyunca üstün olma ihtiyacı ile hareket edecek ve bu duygudan kurtulmaya çabalayacaktır. Benzer şekilde Horney (1968) ise benlik oluşumunda ebeveyn tutumlarını ele almış, gelişim sürecinde anne-baba yetiştirme davranışlarının çocuğun benliğini arama sürecindeki etkisini ve yaşanılan kaygıyı öne çıkarmıştır.

Tüm bunların ötesinde Jung (1969) ise daha kapsayıcı bir ifade ile yaşamın temel hedefinin benliği aramak olduğunu ileri sürmüş ve onu bütünüyle sergileyebilmenin esas olduğunu ifade etmiştir.

Görüldüğü üzere alanyazında benlik kavramını ele alan ve üzerine açıklamaya çalışan birçok görüş bulunmaktadır. Araştırmacılar, benliğin insan hayatının ilk yıllarından itibaren gelişmeye başlığını, erken çocukluk çağında sembolleştiğini, daha sonraki gelişim evrelerinde de soyutlaşarak kişinin düşünce ve davranışlarına yön veren bir kavrama biçimi olduğunu ileri sürmektedirler. Benlik gelişimini etkileyen faktörlere bakıldığında ise anne-babaların yetiştirme davranışlarının önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir (Reynolds ve Fletcher-Janzen, 2007).

1.3.1.Benlik Saygısı

Benlik saygısı (self-esteem), temelde, bir kişinin kendi öz değerine ilişkin kişisel değerlendirmesini ifade etmektedir. Bireyin küresel, kişisel ve duygusal olarak insanlar içindeki değerini algılayışını değerlendirmesidir (Rosenberg, 1965). Bu öz görüşün olumlu veya olumsuz olması ve şiddeti kişinin hedeflerine ulaşmasındaki yollarını, durumlar karşısındaki başa çıkma stratejilerini ve davranışlarını, kişilerarası ilişkilerini ve onu başarıya götürecek olan kariyerini önemli ölçüde etkilemektedir (Wang vd., 2018). Bu bağlamda benlik saygısı, kişinin kendine saygı duyması, değer vermesi ve kendini kabul etmesi olarak özetlenebilir.

Kişilerde benlik saygısı doğum sonrasında gelişen ve yaşam deneyimleri ile şekillenen bir algı biçimidir. Kişinin kendisi ile dış dünya arasında ayrım yapmaya başladığı ilk aylar ile benlik algısı gelişimi başlamaktadır. Dolayısıyla dünyaya gelindiğinde henüz var olmayan bu algılayışın şekillenmeye başladığı ilk ortam ailedir. Bu nedenle benlik saygısının şekillenmesinde aile ve aile içerisinde çocuk ile en fazla etkileşim ve iletişim içerisinde olan anne-babanın rolü oldukça önemli bir noktada yer almaktadır (Coopersmith, 1967; Reynolds ve Fletcher-Janzen, 2007). Çocuğun koşulsuz bir sevgi ile seviliyor olması, fikirlerine saygı duyulduğunun ve değer verildiğinin farkında olması, ihtiyaçların karşılandığı, tutarlı davranışların ve empatik yaklaşımın hâkim olduğu bir aile ortamında bulunması onun benlik saygısı

gelişimine katkı sağlayacaktır. Kendini diğer insanların algılarına göre değerlendirmeye başlayan çocuğun yaptığı değerlendirmeler ise onun benlik saygısının yetersizlik duyguları ile şekillenmesine sebebiyet verecektir. Bu noktada, onun kendisine yönelik öz değerlendirmelerinin sağlıklı bir şekilde oturabilmesi için çevresindekilerin de ona yönelik gerçekçi değerlendirmelerde bulunması gerekmektedir. (Felker, 1974). Doğum ile başlayan ve yaşam boyu devam eden benlik saygısı gelişimi, kişilerin ebeveynden ayrılarak bağımsızlaştığı, kim olduğunun cevabını aktif bir şekilde aradığı ve yetişkin rollerini üstlenmeye çalıştığı gençlik sürecinde de oldukça önemlidir. Koşulsuz kabul gördüğü ortamda yetişen kişi, yetişkinliğe adım attığı bu riskli süreçte, kendi değer seçiminde özgür olacağı için kendini algılayış biçimi de o derece olumlu olmaktadır. Öte yandan gerçekçi değerlendirmelerin yapıldığı ortamda büyümüş olması gerçekçi yaşam hedeflerinin belirlenmesini ve neticesindeki başarı duygusu ile öz değer ve öz saygı kavramlarının pekişmesini mümkün kılmaktadır (Coopersmith, 1967).

Rosenberg (1986), yaşam boyu gelişim gösteren benlik saygısını etkileyen, düşük ve yüksek benlik saygısının şekillenmesine olanak sağlayan faktörleri 'seçicilik mekanizması' kavramı ile daha bütünsel bir şekilde ele almaktadır. Kaynaklarda bireyin kendilik saygısını şekillendiren bu 5 seçicilik mekanizması, kişinin kendine verdiği değer biçiminde seçicilik, ona verilen geri bildirimleri ve kendi hakkındaki yorumlamalarındaki seçicilik, ideal bene yönelik standartlarındaki seçicilik, diğerleri ile kurduğu iletişimde kişilerarası seçicilik ve durumsal seçicilik şeklinde ifade edilmektedir. Buna göre kişinin kendisi için olumlu adlandırmalarda bulunması, yüksek benlik saygısı ile eşleşirken; kendi hakkındaki olumsuz ve paradoksal ifadeleri düşük benlik saygısı ile eşleşmektedir. Bununla beraber, benlik saygısı gelişim sürecinde, çevresindeki kişilerden aldığı olumlu eleştiriler ve sonrasında kendi hakkındaki olumlu yorumlamaları ve kişiler arasındaki iletişiminin destekleyici olması, yüksek benlik saygısının oluşumu ile, engelleyici olması ise düşük benlik saygısı ile ilişkilendirilmektedir (Avşaroğlu, 2007). Yüksek benlik saygısı, kişiyi daha sosyal, daha girişken, daha özerk olması noktasında destekler ve bu sayede daha yüksek benlik saygısına olanak tanırken; düşük benlik saygısı aksine, sosyalliği sınırlamakta, kişide daha çok geri çekilmeye ve ilişkilerden kaçınmaya neden olmakta veya kişileri yalnızca onay gördükleri alanlarla sınırlamaktadır.

1.3.2.İki Boyutlu Benlik Saygısı (Kendini Sevme ve Öz-yeterlilik)

İlgili alanyazında benlik saygısının ölçümüne yönelik çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Kimi çalışmalarda benlik saygısı tek boyutlu ele alınırken kimi çalışmalarda ise çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Ancak Tafarodi ve Swann (2001) tarafından yapılmış iki boyutlu (kendini sevme ve öz-yeterlilik) çalışmaların farklı kültürler üzerinde de anlamlı sonuçlar vermesi, kendini sevme ve öz-yeterlilikten oluşan bu iki boyutu desteklemiştir. Bu noktada, alanyazında benlik saygısını en iyi ifade eden kavramların kendini sevme ve öz-yeterlilik olduğunu saptayan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu iki boyut birbirinden farklı olmakla beraber birbirinden bağımsız değildir. (Tafarodi ve Swann, 2001; Tafarodi ve Milne, 2002).

Kendini sevme, kişinin sosyal bir varlık olarak kendini iyi şekilde değerlendirmesini, kendini olumlamasını ve kendine öznel olarak da değer vermesini ifade etmektedir. Bireyin kendini sevmesi, kendini sosyal açıdan değerli bir varlık olarak görmesi ile ilişkilidir. Kişinin kendi ile alakalı 'değerli olma' algısı ne kadar içselleşir, kişi kendini ne kadar kabul eder ise başkalarının onun 'kendini sevme'ye yönelik etkisi de o kadar azalmış olacaktır. Benzer şekilde, kendini sevme düzeyi azaldıkça değersizlik duygusu artmakta ve diğer insanların olumlu/olumsuz düşüncelerinden daha kolay etkilenir bir hâle gelmektedir.

Öz-yeterlilik ise kişinin kendisini, gerçekçi hedefleri doğrultusunda kontrolü elinde tutan, yeterli ve etkili hissetmesidir. Hedeflerini ne derece benimsediği ve hedeflerine ulaşma yolunda ne derece yetkin olduğu benlik saygısını etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kim olduğumuz ile kendini sevmeyi, hedeflere ne kadar ulaşabildiğimiz ile de öz-yeterliliği ifade eden özü değerlendirmeye yönelik bu iki boyut birlikte benlik saygısını oluşturmaktadır (Doğan ve Eryılmaz, 2013).

1.3.3.Yüksek ve Düşük Benlik Saygısı

Önceki bölümlerde benlik kavramının önemli yaşam çıkarımları ile şekillendiği ve kişinin bu çıkarımlar neticesinde benliğini sembolleştirdiği ifade edilmiştir. Benliğe dair bu çıkarsamalar çok keskin değişimler göstermemektedir. Ancak benlik kavramı ile kıyaslandığında, benlik saygısı daha değişken, yaşam boyunca artan-azalan, çevredeki bazı değişkenlerden, insan ilişkilerinden ve yaşam

tarzlarından etkilenen bir yapıdadır (Çuhadaroğlu, 1986; Üstün ve Akman, 2002; Kaya, 2020). Aynı zamanda, olumlu bir benlik anlayışının olumlu bir benlik saygısını da beraberinde getirdiği bilinmektedir (Trautwein vd., 2006). Yapılan bir araştırmada, benlik saygısının yüksek ve düşük olmasının kişilik özelliklerini ve dolayısıyla yaşamın birçok alanını etkilediği açıkça gösterilmektedir (Owens, Stryker ve Goodman, 2001).

Bireyin kendisine karşı olumlu yaklaşımının yüksek benlik saygısını oluşturduğu, yüksek benlik saygısının da psikolojik-sosyal iyi oluş üzerindeki etkili faktörlerden biri olduğu bilinmektedir (Karaırmak ve Siviş Çetinkaya, 2011; Tonga ve Halisdemir, 2017; Okcu, 2020). Bu durum kişinin kişiler arası iletişimini olumlu yönde etkilemekte, diğer kişilerle uyum içerisinde, değişikliklere açık, kendi gücü ve yeteneklerinin farkında olması sebebiyle alınganlığı düşük ve kendine güveni yüksek bir kişilik yapısını oluşturmaktadır. Kendi hakkında pozitif düşüncelere sahip olması, kendini kayda değer ve sevilebilir bulması, onun mevcut potansiyeline ulaşması konusunda destekleyici bir konumda yer almaktadır (Pope, McHale ve Craighead, 1988; Yörükoğlu, 2004). Ulaşabileceği hedefler belirleyen ve bu hedeflere ulaşmak için çabalayan bu kişiler, mutlu, sağlıklı, atılgan, tutarlı, özgüveni yüksek ve aynı zamanda üretkendirler. Tüm bu özellikler, onların kendilerini daha özgür ifade edebilecekleri ve başkalarının fikirlerinden daha az etkilenecekleri bir ortamı da beraberinde getirmektedir (Sungur, 2015).

Bireyin kendisine karşı olumsuz yaklaşımı ise düşük benlik saygısını ifade etmektedir. Bu kişiler olumsuzluklar ve başarısızlıklar karşısında daha fazla duygusal reaksiyon gösterme eğilimi içerisinde olduklarından, kendilerini ifade edebilme yetenekleri ve başa çıkma mekanizmaları çok güçlü değildir (Baumeister, Campbell, Krueger ve Vohs, 2003). Bunun yanı sıra yaşadıkları olumsuzluk sebepli kendilerini suçlama, yetersiz görme ve bunun sonucu olarak da değersiz hissetme eğiliminde olabilmektedirler (Yörükoğlu, 2004; Hamarta ve Demişbaş, 2009). Yaptığı işleri küçümsemeleri veya başarısızlık ile sonuçlanacağına dair inançları sebebiyle yaşamlarındaki önemli noktaları göz ardı etme ve yeterince gayret göstermeme eğilimi içerisinde olarak bu döngüyü devam ettirmektedirler. Düşük benlik saygısına sahip kişilerin, öznel iyi oluşlarının da olumsuz yönde etkilendiği (Tonga ve

Halisdemir, 2017; Okcu, 2020), bu kişilerin depresyon, kaygı bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk, madde kötüye kullanımı ve psikoz gibi psikopatolojilere daha açık hâle geldiği ifade edilmektedir (Yörükoğlu, 2004; Ordu, 2019; Özçelik, 2020). Ayrıca, yüksek benlik saygısı olan kişilerin yaşamlarında yolunda gitmeyen durumlar karşısında bir çözüm arayışı içinde olacakları, içinde bulundukları koşulları değiştirmeye çalışacakları ve sonunda mutluluğu bulacakları ifade edilirken (Öz, 2004), düşük benlik saygısına sahip kişilerin Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki basamaklardan birinde saplanmış olduğuna değinilmektedir (McLeod, 2018).

1.3.4.Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler

Benlik kavramının bireyin kendisini algılayış süreci olduğu önceki kısımlarda ifade edilmiştir. Bireyin kendisini algılayışı ve neticesinde kendisine duyduğu özsaygı, kişinin kabul görme ihtiyacı ile diğer insanların değerlendirmeleri, kişinin içerisinde bulunduğu kişilik-sosyal-kültürel sistemler ve yaşam olayları gibi birçok etmen ile şekillenmektedir (Barry, McDougall, Anderson ve Bindon, 2018). Kişinin içerisinde doğduğu ailenin ekonomik, siyasal, eğitimsel, kültürel, dinsel tüm faktörleri onun benlik inancına dair tüm olumlu veya olumsuz duygu, düşünce ve davranışını biyopsikososyal çerçevede etkilemektedir (Danış, 2006).

Bebeklik ile başlayan benlik saygısı, bebeğin koşulsuz sevgi, gereksinimlerini karşılayacak şekilde ilgi ve empatik davranışların varlığı ile olumlu şekilde gelişmeye başlamaktadır. Özellikle kişilik özelliklerine dair birçok gelişimin yaşamın ilk yıllarında olduğunu vurgulayan Rogers (1951), kişinin bebeklikten itibaren olduğu şekliyle ve koşul aranmaksızın kabul ediliyor olmasının yüksek benlik saygısı geliştirmesi açısından çokça önemli olduğunu vurgulamaktadır. Böylesi bir ortamda yetişen çocuk düşüncelerinin önemsendiğinin farkındalığıyla düşüncelerini açık yüreklilikle ifade etmekte ve bu da yüksek benlik saygısı oluşumuna olanak tanımaktadır. Tersi bir senaryoda, onay görmeyen, sert ve koşulların var olduğu bir ortamda çocuk kendini ifade etmek cesaretini gösterememekte ve her benzeri durum ile kendine olan güveni sarsılmaktadır. Bu nedenle yüksek benlik saygısı gelişiminde özellikle aile içindeki koşulsuz sevgi ve kabulün önemi oldukça fazladır (Cüceloğlu, 2016).

Benlik saygısı gelişimi için kritik bir diğer zaman dilimi ise ergenlik ve yetişkinliğe geçişin ilk basamağı olan genç yetişkinliktir (Özdemir vd., 2012). Kişinin kim olduğuna ve yaşam amacının ne olduğuna dair soruların cevaplarını aramakla meşgul olduğu, çevresinde ve kendinde olan bitenleri keşfetmeye çalıştığı bu süreçte, kişinin kendine dair olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri sıklıkla değişkenlik göstermektedir. Bebeklik ve çocukluk dönemleri boyunca geliştirdiği kendine yönelik olumlu-olumsuz yargı, bu süreçte yeniden kendi süzgecinden geçirilmekte ve içselleştirilmeye yönelik bir adım daha atılmaktadır. Bu noktada, ergenlik ve genç yetişkinlik süreçlerinde de yine sosyo-demografik etmenler, anne-baba davranışı, yakın çevre ve okul-iş ilişkileri önemli bir konumda yer almaktadır (Yörükoğlu, 2004). Bunun yanı sıra, söz konusu gelişim basamaklarında bağlanma olgusunun benlik saygısı ile olan ilişkisi de ele alınmaktadır. Alanyazında hem ebeveynle hem de akran ile bağlanmayı konu alan çalışmalarda, kişilerin bağlanma stillerinin doğrudan benlik saygısı ile ilişkili olduğu bildirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında güvenli bağlanma tarzının empatik ve özerk bir gelişim ile olan ilişkisi vurgulanmıştır (Bayraktar, Sayıl ve Kumru, 2009; Laible vd., 2004).

1.3.5.Benlik Saygısı İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar

1.3.5.1.Benlik Saygısı ve Ebeveyn Tutumları İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar

Benlik saygısı çalışmalarında sıklıkla karşılaşılan bir diğer konu ise ebeveynlerin yetiştirme davranışlarına yönelik başlıklardır. Bu bölümde, alanyazındaki benlik saygısı ve ebeveyn tutumları konularını bir arada ele alan yurtiçi ve yurtdışı araştırmalara yer verilmiştir.

Walęcka-Matyja (2019) tarafından yaşları 20 ve 35 arasında değişen 130 kadın katılımcıyla genç yetişkin kadınlarda baba davranış ve tutumlarının kişinin mükemmeliyetçilik ve benlik saygısı üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışma yürütülmüştür. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, babalarının ebeveyn tutumlarını olumsuz olarak değerlendiren kadınların, babalarının ebeveyn tutumlarını olumlu olarak tanımlayan kadınlara kıyasla benlik saygısında (hem genel hem de özel) daha düşük puan aldıkları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda bu kişiler, daha düşük sevilme hissi, öz kontrol, kendini savunma, öz kabul, kimlik bütünlüğü rapor etmişlerdir.

Troshikhina ve Manukyan (2016) tarafından yapılan bir çalışmada ise çocukların benlik saygısı ve duygusal gelişiminin annelerin ebeveyn tutumlarından ne şekilde etkilendiği incelenmiştir. 200 çocuk ve 200 anne ile yapılan çalışma bulgularında, yüksek benlik saygısı annenin eşitlikçi ve demokratik davranışları ile, düşük benlik saygısı ise annenin talepkar ve baskıcı davranışları ile ilişkilendirilmiştir.

Ersoy ve Uğur (2015) tarafından yürütülen, Türk toplumunda benlik saygısı ile ebeveyn davranışlarını araştıran çalışmada 526 ortaokul öğrencisinden veri toplanmıştır. Sonuçlar, çocukların ebeveyn tutumlarını çoğunlukla demokratik olarak algıladıklarını ve yüksek benlik saygısı rapor ettiklerini göstermiştir. Demokratik tutum alt boyut puanı arttıkça öğrencilerin benlik saygısı puanlarının da arttığı, koruyucu, talepkar ve otoriter tutum puanları arttıkça ise benlik saygısı puanlarının azaldığı gözlemlenmiştir.

Anoreksiya nervoza tanısı almış 15-20 yaş aralığında 30 kadın katılımcının yer aldığı bir çalışmada, anne-baba tutumları ile anoreksiya nervoza tanısı almış ergenlerin benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın bulgularında, sevgi ve koruma ile karakterize edilen ebeveyn tutumları, katılımcıların daha yüksek benlik saygısına işaret ederken; her iki ebeveyn tarafından daha yüksek talep ve reddedilme deneyimi yaşayan katılımcıların benlik saygısı puanlarının düştüğü gözlemlenmiştir (Witkowska, 2013).

Oğuz ve Körükçü (2010) tarafından 127 üniversite öğrencisi ile yapılan başka bir çalışmada, kendisi hakkında özgürce karar verebilen öğrencilerin benlik saygısı, koruyucu ve abartılı sevgi barındıran bir tutumla ya da katı ve baskıcı tavırlarla yetiştirilen yaşıtlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Özellikle otoriter yetiştirme tarzı benimseyen ailelerin çocuklarını kendi 'ideal insan' tanımlarına uyacak şekilde yetiştirdikleri saptanmıştır. Bulgulara göre, kişilerin benlik saygıları ve algıladıkları ebeveyn tutumları arasında doğrudan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Koydemir Özden ve Demir (2009) tarafından yürütülen çalışmada, 492 üniversite öğrencisinde algılanan anne baba tutumları ve utangaçlık arasındaki ilişkide olumsuz değerlendirilme ve benlik saygısının aracı rolü incelenmiştir.

Bulgular ışığında, ebeveyn kabul ve ilgisi benlik saygısını, ebeveyn denetim ve katılığı ise olumsuz değerlendirilme duygusunu yordamıştır.

Benlik saygısı ve ebeveyn tutumları ile ilgili alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde ebeveyn tutumlarının benlik saygısı üzerindeki doğrudan etkisinin yanı sıra aracılık rolü de üstlendiği ortaya konmuştur.

1.3.5.2.Benlik Saygısı ve Çocukluk Çağı Travmaları İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar

Alanyazında benlik saygısı ile ilgili yapılan çalışmaların ağırlıklı bir kısmı çocukluk çağı travmalarına odaklanmaktadır. Bu bölümde, çocukluk çağı travmalarının benlik saygısı ile olan ilişkisine değinen yurtiçi ve yurtdışı çalışmalarına yer verilmiştir.

Özdemir ve Şahin (2020) tarafından 926 kişinin katılımı ile gerçekleştirilen çalışmada, çocukluk çağı travmalarının benlik saygısı ve kişilerarası ilişkiler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, çocukluk çağı travmaları, kişilerarası ilişkiler üzerinde güven azalması, azalmış duygusal farkındalık, artmış onay arama davranışı ve fazlaca empati davranışı ile sonuçlanan bir etkiye sahipken, çocukluk çağı travmalarındaki duygusal istismar boyutu ile benlik saygısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca düşük benlik saygısının aynı zamanda kişilerarası ilişkilerdeki davranış değişimleriyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Chen ve Qin (2020) tarafından yapılan çalışma ise 17-22 yaş aralığındaki 809 katılımcı ile yürütülmüştür. Çalışma çocukluk çağında maruz kalınan fiziksel istismar ve ihmalin gençlerdeki saldırganlık davranışı ile ilişkisine odaklanmış olup psikolojik sağlamlık ve benlik saygısının aracı rolü incelenmiştir. Bulgulara göre aralarında pozitif yönlü ilişki bulunan çocukluk çağı fiziksel kötüye kullanımı ve saldırganlık davranışında psikolojik sağlamlık ve benlik saygısının aracı rolü bulunmaktadır. Artan psikolojik sağlamlık ve benlik saygısının saldırganlık davranışını azaltabileceği ifade edilmiştir.

Kadın üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada ise düşük benlik saygısının çocukluk

çağındaki duygusal ve fiziksel ihmalin varlığı ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. En sık ifade edilen çocukluk çağı travma alt boyutu duygusal istismar olarak belirtilmiştir (Onat vd, 2016).

Ekinci ve Kandemir (2015) tarafından madde bağımlılarıyla yapılan çalışmada ise çocuk çağı travma öyküsü barındıran kişilerin depresyon, kaygı ve benlik saygısı puanları incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda çocukluk çağı travması ölçeklerinden alınan puanlar arttıkça, depresyon ve anksiyete ölçeklerinden alınan puanları arttığı, benlik saygısı puanlarının ise düştüğü belirtilmiş, travma deneyimleri ile benlik saygısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin varlığı vurgulanmıştır. Bir önceki çalışma sonuçlarına benzer şekilde, madde bağımlılığı, çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı üzerine çalışan başka bir çalışmada ise çocukluk çağı travmalarının düşük benlik saygısı ile ilişkili olup aynı zamanda madde kullanımı eğilimini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Toker vd., 2011).

Shen (2009) tarafından 1924 üniversite öğrencisi ile yapılan bir diğer çalışmada ise anne-baba arası şiddetin ve çocuk fiziksel kötüye kullanımının genç yetişkinlerin benlik saygısına olan etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonuçları, çocukluk dönemindeki anne-baba arası şiddet ve çocuğa gösterilen fiziksel istismar ve ihmalin kişilerin uzun süreli yaşamında ve yetişkinlikte düşük benlik saygısını yordadığını bulgulamıştır. Ayrıca, çocukluk döneminde bu her iki duruma da maruz kalan katılımcılar, diğerlerine göre daha düşük benlik saygısı bildirmişlerdir.

Bu bölümde yer alan benlik saygısı ve çocukluk çağı travmaları ile ilgili çalışma sonuçları özetlendiğinde; çocukluk çağı travmalarına maruziyetin düşük benlik saygısını yordadığını ifade eden birbirine paralel sonuçlar gözlemlenmektedir. Benlik ve öz saygı kavramlarının gelişimine yönelik daha önce birçok görüş ifade edilmiştir. Genel olarak bakıldığında bu kavramların yaşamın ilk yıllarından itibaren, belli etkenler ile şekillenerek gelişmeye başladığı ve genç yetişkinlik ile kalıcılaştığı, kimine göre ise yaşam boyu gelişmeye ve değişmeye devam ettiği belirtilmiştir. Bu bölümde yer verilen çalışmalar ışığında, benlik saygısının çocukluk çağı yaşantıları ve ebeveyn tutumları gibi önemli yaşam olay ve olgularından etkilendiğini söylemek mümkündür.

1.4.KAYGI

Kaygı, Türk Dil Kurumu (TDK) açıklaması ile endişe barındıran bir üzüntüyü ifade etmekle birlikte, ikinci bir tanım olarak kötü bir şeylerin olacağına dair, sebebi net olarak belirli olmayan endişe ve gerginlik hâlini ifade etmektedir. Bununla birlikte, yabancı kaynaklarda 'anxiety' sözcüğü ile karşılanan fizyolojik ve psikolojik rahatsızlık durumunu anlatan (Seligman vd., 2001) bu ifade Türkçede de 'anksiyete' olarak yerini almıştır.

Kaygılı kişi, tehdit olarak algıladığı belirsizlik durumu karşısında yalnızca huzursuzluk, gerginlik, üzüntü gibi psikolojik belirtiler göstermemekte; aynı zamanda kasların gerginliği ile ilişkili olarak yorgunluk gibi fizyolojik belirtiler de göstermektedir. Ruhsal belirtiler, panik, korku ve huzursuzluk, endişe hissi, değişken ruh hâli, sakinleşememe, şaşkınlık ve tedirginlik iken; fizyolojik belirtiler, uyku problemleri, terleme, el ve ayaklarda uyuşma, nefes darlığı, kalp çarpıntısı, ağız kuruması, mide bulantısı ve baş dönmesi olarak sıralanabilir (American Psychiatric Association, 2013)

Tüm bu belirtiler doğrultusunda kaygı, her ne kadar olumsuz bir duygu hâli olarak algılansa da, aynı zamanda canlılar için koruyucu bir mekanizma olarak yer almaktadır. Yeterli düzeydeki kaygı hâli, canlıyı çevresindeki dış etmenlerden koruyucu bir rol üstlenebildiği gibi belirli bir düzeye kadar olan kaygının işlevsel ve sağlıklı olduğu bilinmektedir (Lee vd., 2006; Mobbs vd., 2015).

1.4.1.Sosyal Kaygı Kavramı

Kaygı kavramından yola çıkarak basitçe tanımı yapılabileceği gibi, sosyal kaygı kavramı, sosyal ortamlarda hissedilen korku, endişe, rahatsızlık hâli ve olumsuz değerlendirilme düşüncesi ile bulunulan ortamdan kaçma ve kaçınma durumunu ifade eder (Heimberg vd., 1988). Clark ve Failburn (1997), sosyallik gerektiren ortamlarda kişinin görünür olan temsilinin 'olumsuz eleştirileceği, yetersiz bulunacağı ve kabul görmeyeceği inancı' olarak tanımlamaktadır.

Özgüven ve Sungur (1998) sosyal kaygıyı, sosyal ortamdaki odak noktası olma ve o ortamda gülünç duruma düşme korkusu olarak ifade ederken; Eren Gümüş'e (2000) göre ise sosyal kaygı, kişinin içinde bulunduğu ortama uygun bir

biçimde davranamayacağı, utanç verici bir duruma düşeceği ve ortamdaki kişilerce olumsuz bir şekilde eleştirileceği korkularını içeren bir kaygı durumudur. Kısaca, kişilerarası iletişim performansına yönelik stres hâlini tanımlamaktadır (Palancı, 2004).

1.4.2.Tanı Ölçütlerine Göre Sosyal Kaygı Bozukluğu

Sosyal Kaygı Bozukluğu (Sosyal Fobi), ilk olarak Marks ve Gelder (1966) tarafından 'kişilerin performanslarının başkaları tarafından dikkatle izleniyor olduğu düşüncesi ile sergilenen performansın değerlendirileceği kaygısı' şeklinde ifade edilmiştir. Daha sonraları Marks (1969) bu tanımı detaylandırmış, sosyal fobiyi, fobi alt tiplerinden biri olarak açıklamış ve 'sosyal ortamlarda yeme-içme, konuşma, yazma gibi eylemleri yerine getirirken gülünç duruma düşme ve yüz kızarması, ses titremesi gibi belirtiler gösterme korkusu' ifadelerini kullanmıştır. Ancak, sosyal kaygı bozukluğunun bir patoloji olarak ilk tanımı DSM-III'te yer almış, DSM-III-R ve DSM-IV'te bazı revizyonlar yapılarak farklı tanımlamalarla yeniden ifade edilmiştir (Eldoğan, 2018; Erkan vd., 2002). Son şekli, alanyazındaki saygın araştırmacıların tanımlama ve içeriğe yönelik eleştirileriyle birlikte birtakım değişiklikler yapılması sonrasında DSM-5'teki versiyonuna ulaşmıştır (Heimberg vd., 2014; Liebowitz vd., 1985).

DSM-5'te Toplumsal Kaygı Bozukluğu (Sosyal Fobi) olarak yer almakta ve '*kişinin başkalarınca değerlendirilebilecek olduğu bir ya da birden çok toplumsal durumda belirgin bir korku ya da kaygı duyması*' şeklinde tanımlanmaktadır (APA, 2013). Diğer bir ifade ile sosyal etkileşim ve performans gerektiren, olumsuz değerlendirilmeye olanak sağlayan topluma açık sosyal ortamlarda bulunmaktan korkma durumu olarak açıklanabilir (Gkika vd., 2018; National Collaborating Centre for Mental Health (UK), 2013).

1.4.3.Sosyal Kaygının Yaygınlığı

Sosyal kaygının bozukluğunun epidemiyolojik çalışmaları incelendiğinde, DSM-III kriterleri ile yürütülen bir yaygınlık çalışmasında kadınlardaki yaşam boyu görülme sıklığı %2.9, erkeklerdeki yaşam boyu görülme sıklığı %2.5 şeklinde kayıtlara geçmiştir (Schneier vd., 1992). Amerika'da yürütülen ve güncel tanı

kriterlerini temel alan başka bir çalışmada yaşam boyu görülme sıklığı %12.1 olarak bulunmuştur (Ruscio vd., 2008). Avrupa da yapılan çalışmalarda %4.4 oranıyla yine yaygın bir görünüm sergilemektedir (Ohayon ve Schatzberg, 2010).

Türkiye ve yakın çevresindeki ülkelerde yapılan bir başka araştırmada ise toplam örneklemde %10.1, kadınlarda %11.6 ve erkeklerde %8.6 oranlarında yaygınlık gösterdiği ifade edilmiştir (Talepasand ve Nokani, 2010). Sosyal kaygı bozukluğunun çeşitli zamanlarda çeşitli yaygınlık oranları göstermesindeki temel nedenler kullanılan tanı ölçütlerindeki değişiklikler ve sosyal kaygı durumunun utangaçlık gibi kişilik özellikleri ile karıştırılabiliyor olmasıdır (Özgüven ve Sungur, 1998). Bundan yola çıkarak, toplumdaki sosyal kaygı bozukluğu yaygınlığının çalışmalarca saptanan orandan daha yüksek olduğu ve daha sık görülen bir bozukluk olduğu düşünülebilir.

1.4.4.Başlangıç Yaşı

Liebowitz ve arkadaşları (1985) tarafından ele alınan çalışmalarda hastalığın 15'li yaşlar ile görülmeye başlandığı, tedaviye başvuruların ise hastalığın görülmesinden yaklaşık 10 sene sonra gerçekleştiği ifade edilmiştir. Yakın tarihli çalışmalarda ise hastalık başlangıç yaşının 15'ten küçük olduğu, ortalama 13'lü yaşlarda başladığı tespit edilmiştir (Kessler vd., 2005; McEvoy vd., 2011; Talepasand ve Nokani, 2010). Yaklaşık olarak 20-25 yıl süre ile devam eden hastalığın genç yetişkinlikte ve sonrası süreçte de devam ettiği görülmektedir (Brook ve Schmidt, 2008). Tedavi edilmediği takdirde kronik hâle gelen kaygı bozukluğu, beraberinde görülebilecek başka psikopatolojilere de sebep olabilmektedir (Knappe vd., 2010)

1.4.5.Sosyal Kaygı Bozukluğunun Davranışsal, Fiziksel ve Bilişsel Belirleyicileri

Önceki bölümlerde tanı ve kriterlerine yer verilen sosyal kaygı bozukluklarının davranış, beden ve biliş üzerinde birçok belirtisi görülmektedir (Gkika vd., 2018; Talepasand ve Nokani, 2010).

Sosyal kaygı bozukluğunun gözlemlenen davranış belirtileri;

-Göz kontağı kuramama

-Kaçınma davranışları sergileme

-Tırnak yeme

-Alkol veya madde kullanımı

-Biriyle tanışmada veya ilişki kurmakta zorlanma

-Başkalarıyla yemek yemede zorlanma

-Başkalarının içinde konuşma yapma gibi performans gerektiren herhangi bir aktivitede zorlanma

-Kendi yetkinliğinden daha düşük nitelikteki işlerde çalışma

-Toplu ortamlarda hatalı davranmaktan korkma, alışveriş yaparken zorlanma

-İstemediği durumları dile getirememe

-Otorite figüründeki kişilerle iletişim kurmakta güçlük yaşama

şeklinde sıralanabilir (Albano vd., 1995; Amies vd., 1983; Antony vd., 2008; Austin ve Sciarra, 2015; Özdemir, 2004; Türkçapar, 1999).

Sosyal kaygı bozukluğunun gözlemlenen fiziksel belirtileri;

-Kalp çarpıntısı

-Titreme ve üşüme hissi

-Terleme ve ateş basması hissi

-Kas gerginliği

-Mide krampları ve mide bulantısı

-Ağızda kuruluk veya soluksuz kalma hissi

-Yüksek nabız

-Baş ağrısı

şeklinde sıralanabilir (Albano vd., 1995).

Sosyal kaygı bozukluğunun gözlemlenen bilişsel belirtileri;

-Olumsuz değerlendirileceği düşüncesi (beğenilmemek, çirkin bulunmak, yetersiz ve güçsüz görülmek)

-Başarısız olacağı düşüncesi

-Fiziksel kaygı belirtilerinin görünür olduğu düşüncesi

-Hata yaparsa dışlanacağı düşüncesi

-Sevgiye layık olmadığı düşüncesi

şeklinde sıralanabilir (Albano vd., 1995; Gkika vd., 2018).

1.4.6.Sosyal Kaygı ve Risk Faktörleri

Sosyal kaygının temelinde biyolojik ve genetik iç faktörlerin yanı sıra; aile ve çevre ile ilişkili dış faktörlerin de hastalığa yol açan risk faktörleri arasında yer aldığı bilinmektedir (Ito vd., 2008). Cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, ebeveyn davranışları ve akran ilişkileri gibi birçok durum sosyal kaygıya sebebiyet veren etmenler arasında sıralanabilir (Özgüven ve Sungur, 1998).

Sosyal kaygının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, yapılan çalışmalar kadınlarda daha sık görülme oranları rapor etmektedir (Al-Naggar, 2012; Gkika vd., 2018; Talepasand ve Nokani, 2010). Rapor edilenin aksine klinik örneklemde kadın erkek oranlarının eşit düzeyde olduğu gözlemlenmektedir (Solyom vd., 1986). Klinik örneklem ile toplum çalışmaları arasındaki bu farkın toplumdaki kadın-erkek kişilik ve davranış özelliklerinin yer ediş şeklinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Özgüven ve Sungur, 1998). Bu durum, kadınların daha utangaç ve çekimser şekilde sergiledikleri davranışların bir kaygı bozukluğundan ziyade kabul gören bir kişilik örüntüsü olarak normalleştirilmesi ile ilişkilendirilmiştir. Diğer bir yandan, sosyal kaygının medeni durum ile ilişkisini konu alan çalışmalar incelendiğinde, sosyal kaygı rapor eden kişilerin çoğunlukla bekar, yalnız yaşayan ya da boşanmış oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Schneier vd., 1992; Turan vd., 2000).

Sosyal kaygının eğitim durumu ile ilişkisine dair Montgomery (1995) tarafından yapılan bir çalışmada sosyal kaygı bozukluğu olan kişilerin eğitim durumunun daha düşük olduğu gözlenmiştir. Ancak bu durumun kişilerin olumsuz etkilenen okul performans ile açıklanabileceği düşünülmektedir (Özgüven ve Sungur, 1998). Sosyal kaygı ile sosyo-ekonomik düzey ve eğitim seviyesi arasındaki ilişkisinin incelendiği başka bir araştırmada ise, hastalık grubu ve kontrol grubu arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı ifade edilmiştir (Dilbaz, 2000). Bu bulgular doğrultusunda, daha net sonuçlar elde edebilmek için uzun süreli araştırmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Hastalığın genetik aktarımı ile ilgili olarak yapılan aile çalışmalarında ise kalıtsal geçişin %15 ile %30 arasında olduğu, katılımcıların ailelerindeki sosyal kaygı bozukluğu oranının kontrol grubuna oranla 2.5 kat daha fazla olduğu bildirilmiştir (Fyer vd., 1993; Kendler vd., 1992). Yapılan ikiz araştırmalarında ise, monozigot ikizlerdeki sosyal kaygı tanısının dizigot ikizlere göre daha yüksek olasılıklı olduğu ortaya konmuştur (Özgüven ve Sungur, 1998).

Hastalığın gelişiminde etkisi olduğu düşünülen bir diğer risk faktörü ebeveyn kaygı davranışı, yetiştirme tarzları ve ebeveyn-çocuk bağlanma ilişkisidir. Yapılan çalışmalarda kaygılı yetiştirme davranışlarının çocuklarda sosyal kaygıyı yordadığı ifade edilmiştir (Bögels vd., 2001; Çetinkaya vd., 2018). Anne-baba tutumlarına ilişkin olarak ise, ebeveyn reddedici yetiştirme tutumunun genç yetişkinlik dönemindeki kişilerin sosyal kaygı belirtilerini öngördüğü bildirilmiştir (Akgül ve Dirik, 2018; Cankardaş, 2019). Bununla beraber, anne ile düşük düzeydeki güvenli bağlanmanın yüksek düzeydeki sosyal kaygı ile ilişkili olduğu, özellikle kaygılı bağlanmanın sosyal kaygıyı önemli ölçüde yordadığı saptanmıştır (Brumariu ve Kerns, 2008; Parade vd., 2010).

Sosyal kaygı için diğer bir risk faktörü ise çocuğun akran grubunda maruz kaldığı zorbalık yaşantısıdır. Yapılan çalışmalarda, zorbalık maruziyetiyle sosyal kaygı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Davis vd., 2018; Stephens vd., 2018). Özellikle, kız öğrencilerdeki korelasyon ilişkisinin erkek öğrencilere göre daha güçlü olduğu bildirilmiştir (L. Wu vd., 2018). Son olarak, sosyal kaygıyı yordayıcı bir diğer faktör çocuklukta deneyimlenen ihmal ve istismar

yaşantılarıdır. Yapılan çalışmalarda çocukluk çağındaki olumsuz yaşam deneyimlerinin sosyal kaygıyla anlamlı bir şekilde ilişkili bulunduğu görülmektedir (Bruijnen vd., 2019; Ji ve Lü, 2021).

1.4.7.Eş Zamanlı Bozukluklar (Komorbidite)

Alanyazın çalışmalarında, sosyal kaygı bozukluğu hastalarının eş zamanlı olarak başka tanılar alma oranının %69-81 arasında olduğu ifade edilmektedir (Wittchen ve Fehm, 2003). Schneier ve arkadaşları (1992) tarafından bulguları değerlendirilen klinik bir saha çalışmasında, sosyal kaygı bozukluğu tanısı alan katılımcıların yalnızca %31'nin eş zamanlı tanı almadığı ortaya konmuştur. Eştanılı hastaların büyük bir kısmında ilk rahatsızlık belirtilerinin sosyal kaygı bozukluğu belirtileri olduğu (Furmark, 2002), ancak genel itibariyle ikincil rahatsızlıkları sebepli kliniğe başvurdukları belirtilmiştir (Özgüven ve Sungur, 1998).

Sosyal kaygı bozukluğu ile eştanı alan psikopatolojik rahatsızlıklar şu şekilde sıralanabilir:

-Özgül fobi ile eştanı oranı %59 (Davidson vd., 1993; Hidalgo vd., 2001; Schneier vd., 1992)

-Agorafobi ile eştanı oranı %49 (Kessler vd., 2005; Schneier vd., 1992)

-Alkol bağımlılığı ile eştanı oranı %19 (Kessler vd., 2005; Schneier vd., 1992)

-Depresyon ile eştanı oranı %17 (Beesdo vd., 2007; Liebowitz vd., 1985; Schneier vd., 1992; Stein vd., 2001)

-Madde bağımlılığı ile eştanı oranı %17 (Schneier vd., 1992; Stein vd., 2001)

Klinik örneklem göz önüne alındığında ise, alkol ve madde kötüye kullanım oranlarının daha yüksek olduğu, kişilerin başa çıkma yöntemi olarak alkol ve maddeye başvurdukları düşünülmektedir (Özgüven ve Sungur, 1998).

1.4.8.Sosyal Kaygı ve Psikolojik Kuramlar

Bu bölümde sosyal kaygı ve yapısı psikanalitik kuram, bilişsel kuram ve davranışçı kuram çerçevesinde ele alınacaktır.

1.4.8.1.Psikanalitik Kuram

Psikanalitik kurama göre kaygı, kaynağı belli olmayan bir tehlike durumunu bekleme anlamında kullanılmaktadır. Kişinin tehlikeye karşı savunmasızca beklediği bu durum id ile ego arasında bir çatışmaya dönüşür (Gabbard, 1979). Bu kurama göre, bilinçdışı yasaklanmış bu dürtüsel çatışmanın egoyu uyarması durumu, fobik nevroz tanımlanmaktadır (Özgüven ve Sungur, 1998). Bu dürtüsel çatışmanın kaynağı çocukluk çağındaki yitirme korkusu, anne-baba kaybı ya da ayrılık kaygısı ise agorafobiyle; anal dönemdeki kontrol kaybı ya da kastrasyon kaygısı ise sosyal kaygıyla sıklıkla ilişkilidir (Gabbard, 2000). Dürtülerin cezalandırılma tehlikesinden korkan ego, bu dürtüleri bastırmakta ve bir uyarı anksiyetesi geliştirmektedir (Davison ve Neale, 2004). Diğer bir ifade ile var olan kaygısını kaçma-kaçınma, yansıtma ya da yer değiştirme mekanizmaları ile dışavurumunu gerçekleştirmektedir. Kişinin, geçmişteki suçluluk-utanç duyguları ve ayrılık kaygısı, önce zaman içinde durağanlaşır. Gelecek yaşantısında ise çevresindeki insanlardan kaçma- kaçınma davranışları ile bu bastırılmış kaygının yansıtmaları görülmekte ve sosyal kaygı kendini göstermeye başlamaktadır (Türkçapar, 1999).

1.4.8.2.Davranışçı Kuram

Sosyal kaygı bozukluğunun davranışçı kurama göre açıklanmasında ise, kaygı temel öğrenme yaklaşımlarıyla ele alınmıştır. Bu kuramda sosyal kaygının, klasik koşullanma, gözlemleyerek öğrenme ve bilginin aktarılması ile öğrenilen bir durum olduğu ileri sürülmektedir. Davranışçı kurama göre, kişi kaygı durumunu doğrudan travmatik yaşantısından sonraki süreçte geliştiriyor ise koşullanma ile; yaşadığı çevreden bir başkasının deneyimlediği travmaya şahit oluyor ve dolaylı olarak maruz kalıyor ise gözlemleyerek öğrenme ile; sosyal çevrenin tehlikeli olduğuna dair öğretiler kazandırılıyor ve dilden dile gelen aktarımlarla kişi sosyal korkular ediyor ise bilginin aktarılması ile gerçekleşen sosyal kaygıdan söz edilmektedir (Türkçapar, 1999).

1.4.8.3.Bilişsel Kuram

Bilişsel kurama göre sosyal kaygı bozukluğunun altında yatan temel neden çocukluk çağı travmaları ile oluşan koşullanmaların yanı sıra hatalı düşünme

biçimlerinin getirdiği bedensel tepkiler ve bu durumun kısır bir döngü hâlini almasıdır (Özgüven ve Sungur, 1998). Normal şartlarda koşullanma bir uyaranla beslenmeye devam etmediği sürece etkisini yitirmeye başlamaktadır. Ancak sosyal kaygı bozukluğunda, yaşadığı travmatik deneyim sonucunda oluşturulan hatalı düşünme biçimleri kişinin sosyal ortamdan kaçınmasını beraberinde getirmekte ve daha güvenli bir ortam olduğu algısı ile kişi bu örüntüyü sürdürmeye devam etmektedir. Kişinin güven ortamından çıkmasıyla birlikte yaşadığı bedensel kaygı belirtileri ve bu belirtilere gösterilen aşırı hassasiyet durumu ise oluşan bu kısır döngünün kaçma, kaçınma ve güven sağlama davranışları ile pekişmesine neden olmaktadır (Clark, 1986; Oltmanns vd., 2011; Özgüven ve Sungur, 1998).

1.4.9.Sosyal Kaygı İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar

1.4.9.1.Sosyal Kaygı ve Ebeveyn Tutumları İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar

Alanyazında sosyal kaygı ve ebeveyn tutumlarına ilişkin çalışmalar taranırken çalışmaların çoğunlukla yurtiçi kaynaklar olduğu görülmüştür. Ancak, tam olarak sosyal kaygı ve ebeveyn tutumlarını konuda alan çok az sayıda çalışmaya ulaşılmıştır. Bu bölümde, sosyal kaygı ve algılanan ebeveyn tutumları ile ilişkili olduğu düşünülen çalışmalara yer verilmiştir.

Cankardaş (2019) tarafından, 230 üniversite öğrencisi ile yürütülen ve olumsuz değerlendirilme korkusu, ebeveyn tutumları ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmada, sosyal kaygıyı öncelikli olarak etkileyen bilişsel öğelerin benlik saygısı ve ebeveyn tutumları alt boyutlarından reddedici ve aşırı koruyucu tutum olduğu saptanmıştır. Yapılan regresyon analizlerinde, kadın katılımcıların olumsuz değerlendirilme korkularını %12'lik varyans ile benlik saygısı açıklarken, erkek katılımcıların olumsuz değerlendirilme korkularını %20'lik varyans ile aşırı koruyucu ebeveyn tutumlarının açıkladığı görülmüştür.

Akgül ve Dirik (2018) tarafından yapılan bir başka çalışma ise algılanan ebeveyn tutumları, umutsuzluk ve sosyal kaygı belirtilerine odaklanılmıştır. 756 katılımcının yer aldığı çalışmada, kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha fazla duygusal sıcaklık, aşırı korumacı tutum ve daha az reddedici tutum algıladıklarını

ifade etmiştir. Çalışma bulguları, anne-baba tutumlarından yalnızca annenin reddedici tutumunun sosyal kaygı ile ilişkili olduğunu, baba ile ilgili kaygıyı yordayıcı bir ifade bulunmadığını göstermektedir.

Ebeveyn karakterinin çocuklardaki kaygı bozukluğu üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmada, katılımcıların oksitosin ve vazopressin seviyeleri de ölçülmüştür. 21'i kontrol grubunda olan 34 anne ve çocuk katılımcının yer aldığı çalışmada, annedeki kaygılı yetiştirme davranışlarının erken gelişim dönemindeki çocuklar sosyal kaygı bozukluklarına yol açtığı belirtilmiştir (Çetinkaya vd., 2018).

Knappe ve arkadaşları (2012) tarafından yürütülen, 1053 ergenlik dönemindeki katılımcı ile ergenlerdeki sosyal fobi ve ebeveynlik ilişkisi incelenmiştir. Çalışma bulguları, özellikle baba davranışlarının sosyal fobi ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, annenin aşırı korumacı tutumu ile babanın reddedici ve düşük seviyedeki duygusal sıcaklığının direkt olarak sosyal fobi ile ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Farklı değişkenler açısından üniversite öğrencilerinde sosyal kaygıyı ele alan bir başka çalışma, 346 kişinin katılımı ile tamamlanmıştır. Cinsiyet, akademik başarı, anne-baba tutumu, aile gelir düzeyi gibi değişkenler ile öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki, aşamalı regresyon analizleri ile sonuçlanmıştır. Bulgulara göre; sosyal kaygı benlik saygı ile negatif ve anlamlı bir ilişki gösterirken, yalnızlık duygusu ile pozitif ve anlamlı bir ilişki göstermiştir. Akademik başarı, anne-baba tutumu ve aile gelir düzeyi değişkenlerinin ise sosyal kaygı düzeyini yordayıcı bir etkisi bulunmamıştır (Süba, 2007).

Alanyazındaki sosyal kaygı odaklı çalışmalar incelendiğinde, sosyal kaygının özellikle ebeveyn tutumları ile ilişkisini temel alan sınırlı sayıda araştırmaya ulaşılmıştır. Bu bölümde yer verilen çalışmalarda, özellikle reddedici ve aşırı korumacı tutumun ebeveyn tutumunun sosyal kaygı ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Mevcut çalışmanın sosyal kaygı ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiye yönelik alanyazına katkı sağlaması beklenmektedir.

1.4.9.2. Sosyal Kaygı ve Çocukluk Çağı Travmaları İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar

Alanyazındaki sosyal kaygı çalışmaları sıklıkla çocukluk çağı travmalarına işaret etmiş ve sosyal kaygının patolojik boyutlarındaki çalışmalara oldukça yer vermiştir. Bu bölümde de, yurtiçi ve yurtdışı alanyazınında yer alan, sosyal kaygı ve çocukluk çağı travmaları konularını birlikte ele alan çalışmalara yer verilmiştir.

Ji ve Lü (2021) tarafından yapılan 157 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada kişilerin çocukluk çağı istismarlarının sosyal performans kaygı belirtileri ve sosyal etkileşim kaygı belirtileri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bulgular incelendiğinde, çocukluk çağı istismarının sosyal performans kaygısı belirtileri ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişkide olduğu görülmüştür. Bu bulgu, daha yüksek düzeyde çocukluk çağı istismarı yaşayan bireylerin sosyal açıdan acı çekme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Çalışmada beklenenin aksine, çocukluk çağı istismarı ile sosyal etkileşim kaygı belirtileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Bir başka çalışmada katılımcılar, sosyal kaygı bozukluğu olup çocukluk çağı travması rapor edenler, sosyal kaygı bozukluğu olup çocukluk çağı travması rapor etmeyenler ve sağlıklı kontrol grubu şeklinde 3 ayrı gruba ayrılmışlardır. Yapılan veri analizlerinde, sosyal kaygı bozukluğu semptomlarının şiddeti ile çocukluk çağı travmasına maruz kalma miktarı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çalışma sonuçlarında, daha fazla çocukluk çağı travmasına maruz kalmanın daha şiddetli sosyal kaygı bozukluğu semptomlarını yordadığı ifade edilmiştir (Bruijnen vd., 2019).

Koyuncu ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan çalışmada ise çocukluk çağı travması ve Sosyal Kaygı Bozukluğuna (SKB) ek olarak Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) tanısı almış ve almamış bireylerle çalışılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde, çocukluk DEHB'si olan SKB hastaları grubunda, çocuklukta DEHB'si olmayan SKB hastalarına göre daha yüksek oranda duygusal travmatik deneyimler ve dürtüsellik ile birlikte daha şiddetli depresyon, kaygı ve sosyal kaygı belirtileri gözlenmiştir. DEHB varlığı, hem SKB için hem de çocukluk travmaları ile ilgili olan çeşitli alanlarda daha yüksek şiddet ile ilişkili bulunmuştur.

Bir önceki çalışmaya benzer nitelikte, bu defa çocukluk çağı travması ve SKB ek olarak psikoz tanısı almış ve almamış bireylerle çalışılmış ve işlevsel olmayan ebeveyn tutumları incelenmiştir. Her iki psikopatoloji için tanı alan, yalnızca birinden tanı alan ve hiçbir tanı almayan 4 ayrı grup oluşturulan çalışmanın örneklemini 16-35 yaş aralığındaki katılımcılar oluşturmuştur. Bu çalışmanın bulguları, erken travma yaşantısı ve işlevsel olmayan ebeveynlik deneyimlerinin, psikoz bağlamında olsun ya da olmasın, daha sonra sosyal kaygıyı geliştiren bir faktör olduğunu göstermiştir. Özellikle çocukluk çağındaki istismarın SKB'ın varlığı ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişkisinin olduğu bulunmuştur (Michail ve Birchwood, 2014).

Bruce ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan bir başka çalışma ise direkt olarak çocukluk çağı istismarlarının Sosyal Kaygı Bozukluğu ile ilişkisine odaklanılmıştır. Çalışmanın kapsamında kaygı semptomlarının azaltılmasına yönelik uygulama ve farmakoterapi tedavileri de yer almaktadır. Çalışma bulgularına göre; duygusal istismar, duygusal ihmal ve fiziksel ihmal alt boyutlarından alınan puanlar arttıkça sosyal kaygı bozukluğu semptomları da artmaktadır. Özellikle duygusal istismar alt boyutu kaygı ve düşük yaşam kalitesi şiddetinde oldukça güçlü bir yordayıcı olarak ifade edilmiştir. Ayrıca, ilaç tedavisinin sosyal kaygı belirtilerini azaltmada oldukça etkili bir iyileşmeyi sağladığı belirlenmiştir.

1.4.9.3. Sosyal Kaygı ve Benlik Saygısı İle İlgili Alanyazında Yapılan Çalışmalar

Alanyazın incelendiğinde, mevcut araştırmada yer alan benlik saygısı ve sosyal kaygı bağımlı değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara da oldukça sık rastlanmıştır. Bu bölümde, sosyal kaygının benlik saygısı ile olan ilişkisine değinen yurtiçi ve yurtdışı çalışmalarına yer verilmiştir.

Wu ve arkadaşları (2021) tarafından yaşları 14-20 arasında değişen 4790 lise öğrencisiyle yapılan çalışmada zorbalığa maruz kalmış ergenlerde utangaçlık ve benlik saygısı aracılığında sosyal kaygı ilişkisi üzerinde çalışılmıştır. Çalışmada, zorbalık mağduriyeti ile sosyal kaygı arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanmış olup utangaçlık ve benlik saygısının bu anlamlılığa aracılık ettiği ve bu sebeple ergenlik

çağındaki kişilerin olumsuz duygu ve öz değerlendirmelerinin ele alınması gerektiğini belirtilmiştir.

Caballo ve Salazar (2018) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise benlik saygısı ile sosyal kaygı ve sosyal beceriler arasındaki ilişkiyi konu alınmıştır. 826 üniversite öğrencisi ile yürütülen çalışmada yüksek sosyal kaygı puanına sahip katılımcılar, düşük sosyal kaygı puanına sahip olanlardan önemli ölçüde daha düşük benlik saygısı puanı ifade etmişlerdir.

Haspolat ve Kağan (2017) tarafından 750 üniversite öğrencisi ile yapılan bir çalışmada beden imajı, benlik saygısı ve sosyal kaygı arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma bulgularına göre beden imajı ve benlik saygısı değişkenlerinin sosyal fobi değişkenin yordayıcısı olduğu ve aralarında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu bulgulanmıştır. Dolayısıyla beden imajı ve benlik saygısı puanlarının yükselmesi ile sosyal fobi puanlarının azaldığı gözlemlenmektedir.

Abdollahi ve Talib'in (2016) yaptığı araştırmada ise düşük beden imajı ve benlik saygısı rapor edilen obez ve aşırı kilolu bireylerin sosyal kaygı puanlarının kontrol grubuna kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bununla beraber yüksek beden imajı algısı, benlik saygısı ve duygusal zeka, sosyal kaygıyı azaltıcı faktörler olarak ifade edilmiştir.

Ergenlerde benlik saygısı ve sosyal kaygı arasındaki ilişkiyi konu alan 300 katılımcı ile yürütülen bir başka çalışmada, bu iki değişken arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkiye ulaşılmış, yüksek benlik saygısının düşük sosyal kaygıyla ilişkilendirildiği belirtilmiştir. Bu çalışma için cinsiyet değişkeninde ayırt edici bir bulguya rastlanmamıştır (Eriş ve İkiz, 2013).

Özdemir (2004) tarafından yürütülen, 1010 üniversite öğrencisinin katılımıyla sosyal kaygı bozukluğu tanısı almış ve almamış kişilerde Sosyal Kaygı Bozukluğu ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmada, sosyal kaygı bozukluğu tanısı alan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin tanı almamış kişilere göre anlamlı düzeyde düşük olduğu ifade edilmiştir.

Alanyazındaki benlik saygısı ve sosyal kaygı temalı çalışmalar değerlendirildiğinde; benliğiyle alakalı olumlu değerlendirmede bulunan, öz değerini koruyan, benlik saygısı yüksek kişilerin sosyallik ve performans gerektiren kaygı ortamlarından kaçınma eğilimlerinin azaldığı, değersizlik ve eleştirilme endişelerini taşımadıkları gözlemlenmiştir (Eriş ve İkiz, 2013). Sosyal kaygı ve benlik saygısı ile ilgili yapılan çalışmalar, benlik saygısının kişilerin kaçınma davranışı ile onların eleştiriye maruz kalma korkusu ve değersizlik hisleri ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

GENÇ YETİŞKİNLERİN SOSYAL KAYGILARI VE ALGILADIKLARI EBEVEYN TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI VE BENLİK SAYGISININ ARACILIK ROLÜNÜN İNCELENMESİ

2.1.ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle araştırmanın problemi, amacı, hipotezleri ve alanyazındaki önemi ele alınmıştır. Sonrasında araştırmanın sınırlılıkları ve sayıltıları ifade edilmiş, son olarak da araştırmanın modeli, evreni, örneklemi, veri toplama araçları, veri toplama işlemleri ve veri analizi hakkındaki bilgileri içeren araştırmanın yöntemine yer verilmiştir.

2.1.1.Araştırmanın Problemi

Sosyal kaygı, kişinin sosyal etkileşime geçmesi gereken çeşitli durumlarda, olması gerektiği şekilde davranamayacağı, gülünç bir duruma düşeceği, olumsuz bir izlenim bırakacağı ve başkaları tarafından olumsuz bir biçimde (aptal, zavallı vs.) değerlendirileceği beklentisiyle rahatsızlık ve tedirginlik durumu olarak açıklanmaktadır (Eren Gümüş, 2006). DSM-IV'te ise kişinin "tanımadık insanlarla karşılaştığı ya da başkalarının gözünün üzerinde olabileceği, bir ya da birden fazla toplumsal eylemi gerçekleştirdiği durumdan belirgin ve sürekli bir korku duyma, kişinin küçük duruma düşeceği ya da utanç duyacağı biçimde davranacağından korkma" durumu olarak ele alınmıştır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 1994). Genetik faktörlerden mizaca, çocukluk çağı travmalarından ebeveyn tutumları ve koşullayıcı yaşantılara kadar birçok faktör sosyal kaygıyı ortaya çıkaran durumlar arasında yer almaktadır (Lieb vd., 2000; Ollendick ve Hirshfeld-Becker 2002; Knappe, Beesdo-

Baum vd., 2010). Bu sebeple biyopsikososyal gelişim sürecinin özellikle kritik basamaklarında maruz kalınan travmatik yaşantıların erişkinlikteki psikopatolojiler için de risk faktörü olduğu düşünülmektedir. Diğer bir yandan biyopsikososyal gelişim sürecini önemli ölçüde şekillendiren ebeveyn tutumlarının sosyal kaygı üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu etki, sosyal öğrenme yolu ile gerçekleşebileceği gibi ebeveynin yetiştirme tarzının yarattığı bir travmadan da kaynaklanabilmektedir (Knappe, Beesdo-Baum vd., 2010).

Benlik saygısı, kişinin kendini olduğundan aşağı ya da üstün değerlendirmeksizin mevcut durumdan memnun olmasıdır (Yöyen, 2017). Sosyal kaygıda olduğu gibi çocukluk çağında maruz kalınmış yaşantıların benlik saygısı üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu noktada ele alınan 'kendilik ve travma' kavramları ile çocukluk çağı travmalarda olduğu gibi çocuğun kendisi ve diğerleriyle ilgili olan şemalarının tetiklendiği görülmektedir (Brier, 2002). Bununla birlikte diğer ele alınmak istenen faktör ebeveyn tutumudur. Ebeveyn tutumları sıklıkla demokratik, otoriter ve ilgisiz anne-baba tutumları olarak ele alınmıştır. Anne ve babaların çocuklarına karşı sergiledikleri sağlıklı yaklaşım biçimleri, çocukların benlik algılarına olumlu katkılar sağlarken, aksi bir durum ise kendisiyle barışık olmayan ve problem davranışlarına eğilimli kişilerin yetişmesine sebebiyet vermektedir (Kaya, Bozaslan ve Genç, 2012).

Bu bağlamda mevcut çalışma önceki çalışmalardan farklı olarak kişilerin sosyal kaygı düzeyleri üzerinde etkisi olduğu düşünülen çocukluk çağı travmaları ve benlik saygılarının etkilerini ebeveyn davranış tarzları ile birlikte incelemeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda ''Algılanan ebeveyn tutumları ile kişilerin sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkide çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygılarının aracı bir rolü var mıdır?'' sorusu araştırmanın temel problemi olarak belirlenmiştir.

2.1.2.Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu çalışma, genç yetişkinlerin algıladıkları ebeveyn tutumlarının çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı aracılığı ile sosyal kaygı düzeylerini ne şekilde etkilediğini ve aralarındaki ilişkileri incelemeyi hedeflemektedir.

Bu kapsamda çalışmada test edilecek hipotezler aşağıda sıralanmıştır:

H1: Çalışmanın değişkenleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte ve çocukluk çağı travmaları ile sosyal kaygı düzeylerine ait puanlar kadınlarda, benlik saygısı düzeyine ait puanlar ise erkeklerde daha yüksektir.

H2: Genç yetişkinlerin maruz kaldıkları travma türlerinden duygusal istismar ve ihmal diğer travma türlerinden daha sık görülmektedir.

H3: Kronik ve psikiyatrik rahatsızlığın varlığı, çocukluk çağı travmalarının varlığı ve benlik saygısının düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterir; çocukluk çağı travmalarındaki yüksek puanlar ile benlik saygısındaki düşük puanlar kronik ve psikiyatrik rahatsızlıkların varlığı ile ilişkilidir.

H4: Çocukluk çağı travmaları ile ebeveyn tutumlarından demokratik ve koruyucu tutum arasında negatif yönlü, otoriter tutum arasında pozitif anlamlı bir ilişki vardır.

H5: Çocukluk çağı travmaları ile benlik saygısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

H6: Çocukluk çağı travmaları ile sosyal kaygı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

H7: Ebeveyn tutumlarından demokratik ve koruyucu tutum ile benlik saygısı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki, otoriter tutum ile benlik saygısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

H8: Ebeveyn tutumlarından demokratik tutum ile sosyal kaygı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki, koruyucu ve otoriter tutum ile sosyal kaygı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

H9: Benlik saygısı ve sosyal kaygı düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

H10: Ebeveyn tutumlarının (demokratik, koruyucu ve otoriter) sosyal kaygı ile ilişkisinde kişilerin çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı düzeylerinin aracı rolü vardır.

2.1.3.Araştırmanın Önemi

Çocukluk çağı travmaları, ebeveynin veya yakın bir kimsenin kaybı, bakım veren kişiden ayrı kalma, ebeveyn boşanmaları, şiddet veya şiddet içerikli durumlara tanıklık, savaş gibi durumların yanı sıra duygusal, fiziksel ve cinsel ihmal ve istismarları da kapsayan kişilerin 18 yaşından önce maruz kaldıkları durumları ifade etmektedir (Herman, 2015). Kişinin belki de yaşamı boyunca derin izler taşımasına sebebiyet veren bu gibi durumların ileri yaşantılarında benliği algılayışla ilgili bozukluklara yol açtığı bilinmektedir (Kendall-Tackett, 2002). Alanyazında çocukluk çağı travmalarına maruz kalmış kişinin ruh sağlığının tehlikeye girdiği ve zorlayıcı bir tedavi süreci gerekebileceğine yer verilmiştir (Yılmaz vd., 2003).

Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı ile ilgili yapılan çalışmalarda travma yaşantısının varlığı ve düşük benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu ifade edilmektedir (Eroğlu ve Türk, 2013; Güneri Yöyen, 2017). Diğer bir yandan çocukluk çağı travmalarının patolojiler ile ilişkisini inceleyen çalışmalarda, psikiyatri kliniğine başvurmuş olan kişilik bozuklukları, madde kötüye kullanımı, davranış bozuklukları ve kaygı bozuklukları vakalarının büyük bir çoğunluğunda çocukluk yaşantısında ihmal ve istismara maruz kalma saptanmıştır (Örsel vd., 2011). Bununla birlikte Simon ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan çalışmada sosyal kaygı bozukluklarının da çocukluk çağı travmaları ile ilişkili olduğu görülmüştür. Benlik saygısı ile sosyal kaygı arasında öngörülen negatif yönlü anlamlı ilişki nedeniyle mevcut çalışma da çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının sosyal kaygı ile ilişkisini incelemektedir.

Sosyal olmayı gerektiren, kişinin performans olarak nitelediği herhangi bir davranışın kişide kaygıya neden olduğu bu durum sosyal kaygı (sosyal fobi) olarak adlandırılmaktadır (Ateş ve Gençdoğan, 2017). Belirtilerini sıklıkla çocuklukta veya ergenlikte göstermeye başlayan sosyal kaygının özellikle çocukluk çağındaki ihmal, istismar veya travmatik sosyal tecrübelerle yakından ilişkili olduğu bilinmektedir (Eldoğan, 2018; Yüksel, 2012). Mevcut çalışma önceki çalışmalardan farklı olarak, insan yaşamında sosyalliğin en çok aktive edildiği, evlenme, iş hayatına atılma, evlat sahibi olma gibi sosyal kimliklerin çeşitlendiği genç yetişkinlik döneminde (Aktu,

2016) bahsedilen tüm bu değişkenlere ek olarak kişilerin ebeveyn tutumlarının benlik saygısı ve sosyal kaygılarını ne şekilde etkilediğine odaklanmaktadır.

Bu noktada mevcut çalışmanın, anne-babanın yetiştirme davranışlarındaki çeşitliliğin çocukluk çağı travmaları ile ilişkisini de saptamayı hedeflemesi açısından açısından önemli ve kapsamlı olduğu düşünülmektedir.

2.1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

1) Araştırmada elde edilen veriler pandemi sebebiyle yalnızca çevrimiçi ortamda anketler aracılığı ile elde edilenlerle sınırlıdır.

2) Araştırma, "İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği (Kendini Sevme ve Öz-Yeterlik Ölçeği-KSÖÖ), Sosyal Kaygı (Anksiyete) Ölçeği (SKÖ), Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) ve Ana-Baba Tutum Envanteri" maddelerinin ölçtüğü çerçeve ile sınırlanmıştır.

2.1.5.Sayıltılar

1) Araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlayan kişilerin ölçüm envanterlerinde samimi ve gerçekle ilişkili yanıtlar verdikleri varsayılmaktadır.

2) Araştırmada kullanılan ölçüm envanterlerinin araştırmanın hipotezlerini güvenilir ve geçerli şekilde ölçebilecek ifadeler içerdiği varsayılmaktadır.

3) Araştırmada verilerin toplanmasından sonra yapılan analizlerin araştırmanın hedefine uygun olduğu varsayılmaktadır.

2.2.YÖNTEM

2.2.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma; veri toplama yöntemi açısından nicel, 'Genç Yetişkinlerin Sosyal Kaygıları ve Algıladıkları Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkide Çocukluk Çağı Travmaları ve Benlik Saygısının Aracılık Rolü'nü incelemeyi amaçlaması açısından ise ilişkisel tarama modeli çerçevesinde bir çalışma olarak planlanmıştır. Bu tür bir düzenlemede, tarama yolu ile bulunan ilişkiler gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlanamaz; ancak o yönde bazı ipuçları vererek bir değişkendeki

durumun bilinmesi hâlinde ötekinin yordanmasına yardımcı olabilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018).

2.2.2.Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; Türkiye'de yaşayan 18-35 yaş aralığındaki genç yetişkinler, araştırmanın örneklemini ise; araştırma kriterlerini karşılayan ve çalışmaya katılmayı kabul eden 331 kadın (% 50,6) ve 323 erkek (% 49,4), toplamda 654 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar 18-35 yaş aralığında olup yaş ortalamaları 24,6'dır (*Ss* = 4,34). Araştırma örneklemi belirlenirken kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme, çalışma kıstaslarına uygun bulunan deneklerin tavsiyelerinden hareketle diğer deneklere ulaşılmasını ifade eder (Gürbüz ve Şahin, 2018). Araştırmaya katılmak üzere 693 katılımcıya ulaşılmış, 39 katılımcı ölçekleri eksik veya hatalı doldurması sebebiyle çalışmaya dahil edilmemiştir.

2.2.3.Veri Toplama Araçları

Katılımcıların sosyo-demografik bilgileri hakkında veri toplamak amacıyla Demografik Bilgi Formu (bkz. Ek 1), benlik saygısı düzeylerini değerlendirmek amacıyla İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği (Kendini Sevme ve Öz-Yeterlik Ölçeği-KSÖÖ) (bkz. Ek 2), sosyal kaygı düzeylerini değerlendirmek amacıyla Sosyal Kaygı (Anksiyete) Ölçeği (SKÖ) (bkz. Ek 3), çocukluk çağı travmalarını değerlendirmek amacıyla Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) (bkz. Ek 4) ve ebeveyn tutumlarını değerlendirmek amacıyla Ana-Baba Tutum Envanteri (bkz. Ek 5) kullanılmıştır.

2.2.3.1.Demografik Bilgi Formu

Çalışmada kullanılan sosyo-demografik bilgi formu, katılımcıların yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, bakımını üstlenen kişinin kim olduğu, ebeveyn medeni hâli ve eğitim durumu hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Alanyazında yer alan benzer çalışmalar incelenerek oluşturulan 14 maddelik form çalışmanın sonunda Ek-1'de sunulmuştur.

2.2.3.2.Ana-Baba Tutum Envanteri

Bu çalışmada anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarını ölçmek amacıyla Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen ve daha Eldeleklioğlu (1996) sonra tarafından revizyonu yapılan "Ana Baba Tutum Envanteri" kullanılmıştır. Revizyonu ile Demokratik ve Koruyucu-İstekçi alt ölçekleri için faktör yükü en yüksek 15'er, otoriter alt ölçeği için ise 10 madde seçilerek toplam 40 maddelik Ana-Baba Tutum envanteri oluşturulmuştur. Ana-Baba Tutumları Envanterinin iç tutarlılığı; Cronbach Alfa formülü ile hesaplanmış ve bulunan alfa katsayıları demokratik tutum ölçeği için .89, otoriter tutum ölçeği için .78, koruyucu ana-baba tutumları alt ölçeği için .82 bulunmuştur. Ana-Baba Tutumları Envanterinin kararlılık düzeyini ölçmek için test tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Demokratik Tutum alt ölçek puanları ve Otoriter Tutum alt ölçek puanları arasında .64; Otoriter ve Koruyucu-İstekçi Tutum alt ölçek puanları arasında ise .36 korelasyon değerleri bulunmuştur.

Ana Baba Tutumları Envanterinin maddelerine verilen cevaplar, beş basamaklı likert tipi bir ölçekte derecelenecek şekilde düzenlenmiştir. Her madde için cevaplar 1'den 5'e kadar; derecelendirilmiştir. Hiç uygun değil (1), çok az uygun (2), kısmen uygun (3), oldukça uygun (4), tamamen uygun (5) gibi Likert tipi beş seçenekten ana ve babaları için en uygun olan ifadenin seçilmesi ve işaretlenmesi istenmektedir. Demokratik Tutum alt boyutunu ölçen maddeler ölçeğin 1, 2, 5, 9, 10, 11, 15, 19, 20, 24, 25, 26, 32, 35 ve 39. maddeleridir. Koruyucu Tutum alt boyutunu 7, 8, 12, 13, 16, 17, 21, 22, 27, 28, 33, 34, 37, 38 ve 40. maddeler ölçmektedir. Otoriter Tutum alt boyutunu ölçen maddeler ise 3, 4, 6, 14, 18, 23, 29, 30, 31 ve 36. maddelerdir.

Mevcut çalışmada ise ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı demokratik tutum alt boyutu için .64, koruyucu tutum alt boyutu için .66, otoriter tutum alt boyutu için .67 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tümü için Cronbach Alfa değeri mevcut çalışmada .84 olarak bulunmuştur. Form çalışmanın sonunda Ek-2'te sunulmuştur.

2.2.3.3.Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ)

Bernstein ve arkadaşları tarafından (2003) geçerlik ve güvenirlik çalışması çocukluk çağında kötü muamele görmüş olmanın sıklığını, beş madde ile değerlendirmek amaçlı yapılmıştır. 28 maddeden oluşmaktadır. Orjinalinde 70 madde bulunmaktadır ve Cronbach Alfa iç tutarlılık kat sayısı .79 ile .94 arasında değişmektedir (Bernstein, 1994). 28 madde kısa formu olarak revize edilmiştir. Çocukluk çağı istismarını beş yönden ele almaktadır ve bunlar; fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar, fiziksel ihmal ve duygusal ihmaldir. Kısa formun Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Şar ve arkadaşları tarafından (2012) tarafından yapılmıştır. İç tutarlılık Cronbach Alfa kat sayısı 0.93 bulunmuştur. Orijinalinde olduğu gibi beş alt ölçek bulunmaktadır. Ölçek maddeleri ‘’(1) Hiçbir zaman - (5) Çok sık’’ olmak üzere 5’li Likert tipinde yanıtlanmaktadır.

Duygusal istismar 3, 8, 14, 18, 25 numaralı maddelerle, fiziksel istismar 9, 11, 12, 15, 17 numaralı maddelerle, fiziksel ihmal 1, 4, 6, 2, 26 numaralı maddelerle, duygusal ihmal 5, 7, 13, 19, 28 numaralı maddelerle, cinsel istismar 20, 21, 23, 24, 27 numaralı maddelerle değerlendirilmiştir. Puanların hesaplanmasında 2, 5, 7, 13, 19, 26 ve 28. maddeler ters kodlanmaktadır. (Şar vd., 2012).

Mevcut çalışmada ise ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı duygusal istismar alt boyutu için .82, fiziksel istismar alt boyutu için .89, fiziksel ihmal alt boyutu için .67, duygusal ihmal alt boyutu için .83, cinsel istismar alt boyutu için .91 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tümü için Cronbach Alfa değeri mevcut çalışmada .92 olarak bulunmuştur. Form çalışmanın sonunda Ek-3’te sunulmuştur.

2.2.3.4.İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği (Kendini Sevme ve Öz-Yeterlik Ölçeği-KSÖÖ)

Tafarodi ve Swann (2001) tarafından geliştirilen ölçek, toplam 16 maddelik öz-yeterlik ve kendini sevme alt boyutları ile benlik saygısını ölçmeyi amaçlamaktadır. 5’li Likert derecelendirmeye sahip olan ölçeğin puanlaması 1 (neredeyse hiçbir zaman), 2 (nadiren), 3 (ara sıra), 4 (çoğu zaman), 5 (neredeyse her zaman) şeklindedir.

Ölçeğin kendini sevme alt boyutu ile ilgili maddeleri 1, 3, 5, 6, 7, 9, 11 ve 15. iken; öz-yeterlik boyutuyla ilgili maddeleri 2, 4, 8, 10, 12, 13, 14 ve 16. maddelerdir. Bu iki alt boyutun puanları ayrı ayrı bulunabileceği gibi, tüm maddelerin toplam puanı ile birlikte genel bir benlik saygısı puanı da bulunabilmektedir. Ölçekte, 1, 6, 7, 8, 10, 13, 15 ve 16. maddeler ters kodlanmaktadır.

Ölçeğin iç tutarlık katsayısı "öz-yeterlik" alt boyutu için kadınlarda .83, erkeklerde .82, "kendini sevme" alt boyutu için ise kadın ve erkeklerde .90 olarak bulunmuştur. Test tekrar test güvenirlik katsayısı ise, "öz-yeterlik" alt boyutu için .78, "kendini sevme" alt boyutu için ise .75 olarak bulunmuştur (Tafarodi ve Swann, 2001). Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmaları Doğan (2011) tarafından yapılmıştır. İç tutarlık katsayısı, "kendini sevme" alt boyutu için .83; "öz-yeterlik" alt boyutu için .74 olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin iki faktörlü yapısı incelenmiş ve doğrulanmıştır. Uyum iyiliği indeksleri AGFI= 0,91; GFI= 0,94; CFI= 0,97; NFI= 0,95 ve RMSEA= 0,49 olarak bulunmuştur. Ölçüt bağıntılı geçerlik incelemesinde, "kendini sevme" ve "öz-yeterlik" boyutları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında sırasıyla .75 ($p<.001$) ve .69 ($p<.001$) korelasyon elde edilmiştir (Doğan, 2011).

Mevcut çalışmada ise ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı, "kendini sevme" için .90 ve "öz-yeterlik" için .78 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tümü için Cronbach Alfa değeri mevcut çalışmada .91 olarak bulunmuştur. Form çalışmanın sonunda Ek-4'de sunulmuştur.

2.2.3.5.Sosyal Kaygı (Anksiyete) Ölçeği (SKÖ)

Ölçek, Özbay ve Palancı (2001) tarafından üniversite öğrencilerinin yaşadığı "sosyal kaygı" başlıklı sorunları saptamak amacıyla geliştirilmiştir. Üniversite öğrencileri popülasyonunda kullanıma elverişli olacak şekilde geliştirilen ölçek, üniversite öğrencilerinin sosyal durumlardaki becerilerini ve sosyal durumlarda oluşabilecek kaygılarını ölçmeyi amaçlayan bir şekilde hazırlanmıştır.

Ölçek, yapı geçerliği ve test kriterlerine tabi tutulmuş olup kriter geçerliği için SCL-90 ölçeğinin, Rathus Atılganlık envanterinin ve MMPI testinin ilgili alt boyutları kullanılmıştır. Yapı geçerliğine yönelik faktör analizi sonucunda 30

maddelik üç faktörlü bir test yapısı oluşmuştur. Uygunluk gösteren ve açıklanabilir faktör çözümlemesinin sonuçlarıyla elde edilen bu üç faktör (1) sosyal kaçınma, (2) kritize edilme kaygısı ve (3) bireysel değersizlik duygusu olarak adlandırılmıştır. Bu üç faktör tarafından açıklanan toplam varyans % 32.9 'dur.

Ölçeğin sosyal kaçınma alt boyutu ile ilgi1i maddeleri 2, 5, 19, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28 ve 30., kritize edilme kaygısı alt boyutu ile ilgi1i maddeleri 4, 6, 8, 10, 11, 13, 16, 17, 20 ve 29., değersizlik duygusu alt boyutu ile ilgi1i maddeleri ise 3, 7, 9, 12, 14, 15, 18 ve 23. maddelerdir. Testin kriter geçerliği için kullanılan MMPI Si alt testi ile r=.43, p<001, SCL alt testlerinden kişiler arası ilişkilerde duyarlılık alt testi ile, r=.51, p<.001, kaygı testi ile, r=.25, p<.01, fobik anksiyete alt testi ile r=.36, p<.001, depresyon alt testi ile r=.40, p<.001 düzeyinde kuramsal açıklamaya uygun pozitif lineer ilişkilerin bulunduğu görülmüştür. Güvenirlik hesaplamaları ile dağılıma ilişkin uygunluğun elverişliliği analiz edilmiştir. Yapılan varyans analizi sonucunda F= 68.58, p<.001 düzeyinde sonuç anlamlı bulunmuştur. Güvenirlik hesaplamaları için test içi tutarlılık yöntemi ile hesaplanan Cronbach Alfa değeri .89'dur. Test likert tipi 0-4 aralığında beşli derecelendirmeye sahiptir. Alınan puanların yükselmesi sosyal kaygı düzeyinin yükseldiğini göstermektedir (Özbay ve Palancı, 2001, s. 31).

Mevcut çalışmada ise ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı, “sosyal kaçınma” için .89, “kritize edilme kaygısı” için .86 ve “değersizlik duygusu” için .83 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tümü için Cronbach Alfa değeri mevcut çalışmada .94 olarak bulunmuştur. Form çalışmanın sonunda Ek-5’te sunulmuştur.

2.2.4.İşlem

Dicle Üniversitesi Etik Komitesinden araştırma için gerekli izinlerin alınmasıyla birlikte 18-35 yaş aralığındaki katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Gönüllü olarak çalışmaya katkı sağlayacak katılımcılara araştırmanın amacı hakkında gerekli bilgiler sözlü olarak araştırmacı tarafından verilmiş, istedikleri zaman çalışmadan ayrılabilecekleri ifade edilmiştir. Bununla birlikte, katılımcıların çalışma hakkında sormak istedikleri sorular için onam formunun sonunda

araştırmacının iletişim bilgilerine yer verilmiştir. Çevrimiçi ortamda hazırlanan ölçek bataryasında Demografik Bilgi Formu (bkz. Ek 1), İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği (Kendini Sevme ve Öz-Yeterlik Ölçeği-KSÖÖ) (bkz. Ek 2), Sosyal Kaygı (Anksiyete) Ölçeği (SKÖ) (bkz. Ek 3), Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) (bkz. Ek 4) ve Ana-Baba Tutum Envanteri (bkz. Ek 5) farklı sıralarda katılımcılara sunulmuştur. Böylece ölçeğin sıra etkisi kontrol altına alınmıştır.

2.2.5.Verilerin Analizi

Araştırma için hedeflenen sayıdaki verinin toplanması ile veriler analiz edilmek üzere IBM SPSS 22.00 programına aktarılmıştır. Araştırma için belirlenmiş analizlerden önce veriler kontrol edilmiş, çalışma kriterlerini sağlamayan katılımcılar elimine edilmiş, ölçek madde ve ters maddeleri IBM SPSS 22.00 programında gerekli şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca çalışmada kullanılan ölçeklerin normallik analizleri yapılmış, basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerinin -2 ve +2 arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Bu durum, araştırmada kullanılan ölçeklerin normal dağılımı ihlal etmediğini ve çalışmanın geri kalanında parametrik testlerin kullanılabileceğini göstermektedir (George ve Mallery, 2010).

Çalışmanın örneklemi hakkında demografik bilgi formuyla elde edilen veriler betimleyici analizler yapılarak ifade edilmiştir. Kullanılan ölçeklerin Cronbach Alfa değerleri güvenirlik analizleri ile hesaplanmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerinin araştırmadaki değişkenlerde anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini test etmek amacı ile bağımsız örneklemler t testi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmanın hipotezlerinde yer alan değişkenler arası ilişkileri test etmek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Son olarak, anne-baba tutumlarının sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının aracılık analizi yapılarak ilgili değişkenler arasında yordayıcılık etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

2.3.BULGULAR VE YORUM

Mevcut çalışmanın analiz sonuçlarına bu bölümde yer verilmiştir. Bölümde ilk olarak kullanılan ölçeklerin normallik varsayımlarına yer verilmiş, daha sonra ise katılımcılardan elde edilen veriler ile çalışma hipotezlerine yönelik betimsel analiz

bulguları açıklanmıştır. Ardından çalışmadaki değişkenler arasında yer alan korelasyon ve aracılık analizi bulguları sunulmuştur. Aracılık analizleri PROCESS v4.0 programı ile yapılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin normallik analizleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Ana-Baba Tutum Envanteri, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Sosyal Kaygı Ölçeği ve İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği Normallik Analizi Sonuçları ile Alt Boyutlarının Güvenilirlik Katsayıları, Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Ölçek	Çarpıklık	Basıklık	Alt Ölçek	α	Ort.	SS
Ana-Baba Tutumu	-.103	.086	**Demokratik Tutum**	.64	79.63	10.64
			Koruyucu Tutum	.77	88.64	13.54
			Otoriter Tutum	.79	49.30	8.52
ÇÇTÖ	1.497	1.873	**Fiziksel İstismar**	.89	6.51	3.37
			Duygusal İstismar	.82	8.13	4.07
			Cinsel İstismar	.91	6.70	3.88
			Fiziksel İhmal	.67	6.84	2.73
			Duygusal İhmal	.83	10.46	4.80
SKÖ	.645	-.168	**Sosyal Kaçınma**	.89	16.55	10.42
			Kritize Edilme	.86	16.56	8.45
			Bireysel Değersizlik	.83	9.56	6.93
KSÖÖ	-.443	-.388	**Kendini Sevme**	.90	29.97	7.56
			Öz Yeterlilik	.78	26.63	5.38

ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, **SKÖ:** Sosyal Kaygı (Anksiyete) Ölçeği, **KSÖÖ:** İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği (Kendini Sevme ve Öz-Yeterlik Ölçeği

Öncelikle; Ana-Baba Tutum Envanteri, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Sosyal Kaygı Ölçeği ve İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeğinin normallik dağılımına bakmak amacıyla normalik analizleri yapılmış, basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri hesaplanmıştır. Tablo 2'ye göre, çalışma ölçeklerinden elde

edilen verilerin normal dağılımı sağladığı görülmektedir. Yapılan güvenirlik analizleri sonucunda ise; Ana-Baba Tutum Envanteri, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Sosyal Kaygı Ölçeği ve İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeğinin tümü için güvenilirlik katsayısı sırasıyla .84, .92, .94 ve .90 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerin alt boyutlarına yönelik Cronbach Alfa değerlerine ise ilgili tabloda yer verilmiştir.

Araştırmanın bundan sonraki kısımlarında araştırma hipotezlerinin test edilmesi için kullanılan mevcut çalışmanın ana analizlerine ve bulgularına yer verilmiştir. Tablo 2'de katılımcılardan elde edilen verilerin tanımlayıcı analizleri sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Betimsel İstatistiksel Analiz Sonuçları

Değişkenler		**N**	**%**
Cinsiyet	Kadın	331	50.6
	Erkek	323	49.4
	Toplam	654	100,0
Eğitim	Ortaokul Mezun	5	0.8
	Lise Mezun	43	6.6
	Lisans Öğrenci	346	52.9
	Lisans Mezun	162	24.8
	Lisansüstü Öğrenci	52	8.0
	Lisansüstü Mezun	46	7.0
	Toplam	654	100.0
Medeni Hâl	Evli	107	16.4
	Bekar	547	83.6
	Toplam	654	100.0
Yaşadığı Yer	Büyük Şehir	304	46.5
	Şehir	261	39.9
	Kasaba	39	6.0
	Köy	50	7.6
	Toplam	654	100.0
Anne Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	53	8.1
	İlkokul	263	40.2
	Ortaokul	101	15.4
	Lise	136	20.8
	Lisans	86	13.1
	Lisansüstü	15	2.3
	Toplam	654	100.0

Baba Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	8	1.2
	İlkokul	187	28.6
	Ortaokul	116	17.7
	Lise	161	24.6
	Lisans	150	22.9
	Lisansüstü	32	4.9
	Toplam	654	100.0
Ebeveyn Medeni Hâl	Boşanmış	46	7.0
	Birlikte	560	85.6
	Vefat	48	7.3
	Toplam	654	100.0
Bakım Veren	Anne	556	85.0
	Baba	13	2.0
	Kardeş(ler)	12	1.8
	Bakıcı	12	1.8
	Kreş	9	1.4
	Anneanne/Babaanne	47	7.2
	Diğer	5	0.8
	Toplam	654	100.0
Kaç Kardeş Oldukları	Tek	55	8.4
	İki	259	39.6
	Üç	168	25.7
	Dört ve sonrası	172	26.3
	Toplam	654	100.0
Kaçıncı Çocuk Oldukları	İlk	278	42.5
	İkinci	198	30.3
	Üçüncü	94	14.4
	Dördüncü ve sonrası	84	12.8
	Toplam	654	100.0
Kronik Rahatsızlık	Evet	76	11.6
	Hayır	578	88.4
	Toplam	654	100.0
Psikiyatrik Rahatsızlık	Evet	33	5.0
	Hayır	621	95.0
	Toplam	654	100.0

	Ortalama	**SS**	**Min.**	**Max.**
Yaş	24.56	4.35	18.00	35.00

Tablo 2'de gösterildiği üzere araştırma örneklemi 331 kadın (%50,6) ve 323 erkek (% 49,4) katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 24.56 (*SS*=4,35)'ı olup katılımcıların yaşları 18-35 aralığında yer almaktadır. Katılımcıların 45'i (%7) lisansüstü mezunu, 52'si (%8) lisansüstü öğrencisi, 162'si (%24,8) lisans mezunu, 346'sı (%52,9) lisans öğrencisi, 43'ü (%6,6) lise mezunu ve 5'i (%0,8) ortaokul mezunu olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların 107'si (% 16,4) evli, 547'si (% 83,6) bekardır. Katılımcıların yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yere bakıldığında, 304'ü (%46,5) büyük şehirde, 261'i (%39,9) şehirde, 39'u (%6) kasabada, 50'si (%7,6) ise köyde yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların 53'ü (%8,1) annesinin okur-yazar olmadığını, 263'ü (%40,2) ilkokul mezunu olduğunu, 101'i (%15,4) ortaokul mezunu olduğunu, 136'sı (%20,8) lise mezunu olduğunu, 86'sı (%13,1) lisans mezunu olduğunu ve 15'i (%2,3) lisansüstü mezunu olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların 8'i (%1,2) ise babasının okur-yazar olmadığını, 187'si (%28,6) ilkokul mezunu olduğunu, 116'sı (%17,7) ortaokul mezunu olduğunu, 161'i (%24,6) lise mezunu olduğunu, 150'si (%22,9) lisans mezunu olduğunu ve 32'si (%4,9) lisansüstü mezunu olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların ebeveynlerinin medeni hâlleri sorulduğunda ebeveynlerden 46'sının (%7) boşanmış olduğu ve 560'ının (%85,6) birlikte olduğu görülmüştür. Katılımcıların 48'i (%7,3) ise ebeveynlerinden birinin ya da her ikisinin vefat ettiğini belirtmiştir. Katılımcıların bakım verenlerinin kim olduğuna bakıldığında 556'sının (%85) annesi, 13'ünün (%2) babası, 12'sinin (%1,8) kardeşleri, 12'sinin (%1,8) bakıcısı, 9'unun (%1,4) kreş, 47'sinin (%7,2) anneanne veya babaannesi, olduğu beyan edilmiştir. Katılımcıların 278'i (%42,5) ailesindeki tek çocuk olduğunu, 198'i (%30,3) ikinci çocuk olduğunu, 94'ü (%14,4) üçüncü çocuk olduğunu ve 84'ü (%12,8) dördüncü sırada veya sonrasında dünyaya geldiğini ifade etmiştir. Katılımcılardan 578'i (%88,4) kronik ve 621'i (%95) psikiyatrik bir rahatsızlığının olmadığını beyan etmiştir.

Tablo 3. Maruz Kalınan Çocukluk Çağı Travma Türüne Göre Katılımcıların Sıklığı ve Yüzdesi

	Kadın (*n*=331)		**Erkek (*n*=323)**		**Toplam (*n*=654)**
Travma Türü	***n***	***%***	***n***	***%***	***%***
Fiziksel İstismar	104	31.4	111	34.4	32.9

Duygusal İstismar	214	64.7	194	60.1	62.4
Cinsel İstismar	89	26.9	86	26.6	26.9
Fiziksel İhmal	161	48.6	178	55.1	51.8
Duygusal İhmal	275	83.1	263	81.4	82.3

Tablo 3'te, katılımcıların maruz kaldıklarını beyan ettikleri çocukluk çağı travması türlerinin cinsiyet bazında sıklığı ele alınmıştır. Buna göre; kadın katılımcıların %31.4'ü fiziksel istismara, %64.7'si duygusal istismara, %26.9'u cinsel istismara, %48.6'sı fiziksel ihmale ve %83.1'i duygusal ihmale maruz kaldığını rapor etmiştir. Erkek katılımcılara bakıldığında ise, katılımcıların %34.4'ü fiziksel istismara, %60.1'i duygusal istismara, %26.6'sı cinsel istismara, %55.1'i fiziksel ihmale ve %81.4'ü duygusal ihmale maruz kaldıklarını bildirmişlerdir.

Tablo 4. Çalışma Değişkenlerinin Katılımcıların Cinsiyetine Göre Karşılaştırılması

	Cinsiyet	***n***	***x̄***	***SS***	***SD***	***t***	***p***
Fiziksel	Kadın	331	6.48	3.55	652	-.186	.852
İstismar	Erkek	323	6.53	3.18			
Duygusal	Kadın	331	8.50	4.37	640	2.357	.019*
İstismar	Erkek	323	7.76	3.71			
Cinsel	Kadın	331	7.02	4.48	591	2.187	.029*
İstismar	Erkek	323	6.36	3.12			
Fiziksel	Kadın	331	6.72	2.69	652	-1.114	.266
İhmal	Erkek	323	6.96	2.77			
Duygusal	Kadın	331	10.43	4.82	652	-.152	.879
İhmal	Erkek	323	10.49	4.78			
Sosyal	Kadın	331	17.65	10.94	647	2.751	.006**
Kaçınma	Erkek	323	15.42	9.75			
Kritize	Kadın	331	17.48	8.73	650	2.829	.005**
Edilme	Erkek	323	15.62	8.06			
Bireysel	Kadın	331	9.95	7.30	647	1.457	.145
Değersizlik	Erkek	323	9.16	6.51			

Sosyal Ank. Toplam	Kadın	331	45.08	24.94	647	2.633	.009**
	Erkek	323	40.20	22.35			
Kendini Sevme	Kadın	331	29.76	7.70	652	-.739	.460
	Erkek	323	30.19	7.42			
Öz Yeterlilik	Kadın	331	26.14	5.45	652	-2.358	.019*
	Erkek	323	27.13	5.26			
Benlik Say. Toplam	Kadın	331	55.90	12.01	652	-1.543	.123
	Erkek	323	57.32	11.60			

*p<.05, **p<.01

Tablo 4'te araştırma ölçeklerinden çocukluk çağı travmaları ölçeği alt boyutları, sosyal kaygı ölçeği alt boyutları ve benlik saygısı ölçeği alt boyutları ile çalışmadaki cinsiyet değişkenine ilişkin bağımsız örneklemler T testi bulgularına yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Buna göre; kadınların duygusal istismar ($\bar{X}$= 8,50; *SS* = 4,37) ve cinsel istismar alt boyutu ortalamalarının ($\bar{X}$= 7,02; *SS* = 4,48) erkeklerin duygusal istismar ($\bar{X}$= 7,76; *SS* = 3,71) ve cinsel istismar alt boyutu ortalamalarından ($\bar{X}$= 6,36; *SS* = 3,12) anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($t_{(640)}$ = 2,357, $t_{(591)}$ = 2,187; p < ,05). Benzer şekilde; kadınların sosyal kaçınma ($\bar{X}$= 17,65; *SS* = 10,94) ve kritize edilme alt boyutu ortalamalarının ($\bar{X}$= 17,48; *SS* = 8,73) erkeklerin sosyal kaçınma ($\bar{X}$= 15,42; *SS* = 9,75) ve kritize edilme alt boyutu ortalamalarından ($\bar{X}$= 15,62; *SS* = 8,06) anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($t_{(647)}$ = 2,751, $t_{(650)}$ = 2,829; p < ,01). Son olarak, kadınların öz yeterlilik alt boyutu ortalamalarının ($\bar{X}$= 26,14; *SS* = 5,45) erkeklerin öz yeterlilik alt boyutu ortalamalarından ($\bar{X}$= 27,13; *SS* = 5,26) istatistiksel olarak düşük olduğu görülmektedir ($t_{(652)}$ = -2,358; p < ,05).

Tablo 5. Çocukluk Çağı Travmalarının Katılımcıların Kronik Rahatsızlık Varlığına Göre Karşılaştırılması

	Kronik Rahatsızlık						
		n	***x̄***	***SS***	***SD***	***t***	***p***
Fiziksel İstismar	Hayır	578	6.48	3.36	652	-.558	.577
	Evet	76	6.71	3.48			
Duygusal İstismar	Hayır	578	8.02	4.01	652	-2.040	.042*
	Evet	76	9.03	4.42			
Cinsel İstismar	Hayır	578	6.72	3.89	652	.318	.751
	Evet	76	6.57	3.84			
Fiziksel İhmal	Hayır	578	6.79	2.72	652	-1.251	.211
	Evet	76	7.21	2.82			
Duygusal İhmal	Hayır	578	10.32	4.74	652	-2.091	.037*
	Evet	76	11.54	5.15			

*p<.05, **p<.01

Tablo 5'te araştırma ölçeklerinden çocukluk çağı travmaları ölçeği alt boyutları ile çalışmadaki kronik rahatsızlığın varlığını içeren demografik değişkene ilişkin bağımsız örneklemler T testi bulgularına yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, kronik rahatsızlığın varlığına göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Buna göre; kronik rahatsızlığın varlığına evet diyenlerin duygusal istismar ($\bar{X}$= 9,03; *SS* = 4,42) ve duygusal ihmal ($\bar{X}$= 11,54; *SS* = 5,15) alt boyutu ortalamalarının kronik rahatsızlığın varlığına hayır diyenlerin duygusal istismar ($\bar{X}$= 8,02; *SS* = 4,01) ve duygusal ihmal ($\bar{X}$= 10,32; *SS* = 4,74) alt boyutu ortalamalarından anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($t_{(652)}$ = -2,040, $t_{(652)}$ = -2,091; p < ,05).

Tablo 6. Çocukluk Çağı Travmalarının Katılımcıların Psikiyatrik Rahatsızlık Varlığına Göre Karşılaştırılması

	Psikiyatrik Rahatsızlık	*n*	$\bar{x}$	*SS*	*SD*	*t*	*p*
Fiziksel İstismar	Hayır	621	6.41	3.21	33	-2.147	.039*
	Evet	33	8.42	5.35			
Duygusal İstismar	Hayır	621	7.99	3.94	34	-2.889	.007**
	Evet	33	10.76	5.42			
Cinsel İstismar	Hayır	621	6.59	3.68	33	-2.024	.051*
	Evet	33	8.82	6.28			
Fiziksel İhmal	Hayır	621	6.76	2.65	34	-2.472	.019*
	Evet	33	8.36	3.67			
Duygusal İhmal	Hayır	621	10.37	4.75	652	-2.196	.028*
	Evet	33	12.24	5.32			

*p<.05, **p<.01

Tablo 6'da araştırma ölçeklerinden çocukluk çağı travmaları ölçeği alt boyutları ile çalışmadaki psikiyatrik rahatsızlığın varlığını içeren demografik değişkene ilişkin bağımsız örneklemler T testi bulgularına yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, psikiyatrik rahatsızlığın varlığına göre istatistiksel açıdan tüm çocukluk çağı travmaları alt boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Buna göre; psikiyatrik rahatsızlığın varlığına evet diyenlerin fiziksel istismar ($\bar{X}$= 8,42; *SS* = 5,35), duygusal istismar ($\bar{X}$= 10,76; *SS* = 5,42) cinsel istismar ($\bar{X}$= 8,82; *SS* = 6,28), fiziksel ihmal ($\bar{X}$= 8,36; *SS* = 3,67) ve duygusal ihmal ($\bar{X}$= 12,24; *SS* = 5,32) alt boyutu ortalamalarının psikiyatrik rahatsızlığın varlığına hayır diyenlerin fiziksel istismar ($\bar{X}$= 6,41; *SS* = 3,21), duygusal istismar ($\bar{X}$= 7,99; *SS* = 3,94) cinsel istismar ($\bar{X}$= 6,59; *SS* = 3,68), fiziksel ihmal ($\bar{X}$= 6,76; *SS* = 2,65) ve duygusal ihmal ($\bar{X}$= 10,37; *SS* = 4,75) alt boyutu ortalamalarından anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($t_{(33)}$ = -2,147, p < ,05; $t_{(34)}$ = -2,889, p < ,01; $t_{(33)}$ = -2,024, p < ,05; $t_{(34)}$ = -2,472, p < ,05; $t_{(652)}$ = -2,196, p < ,05).

2.3.1.Çalışma Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesine İlişkin Bulgular

Tablo 7. Çocukluk Çağı Travmaları, Ana-Baba Tutumları, Benlik Saygısı ve Sosyal Kaygı Arasındaki Korelasyonlar (N=654)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
Demokratik Tutum	-					
Koruyucu Tutum	.48**	-				
Otoriter Tutum	.60**	.26**	-			
Çocukluk Çağı Travmaları	.11**	-.38**	.30**	-		
Sosyal Kaygı	.25**	-.03	.25**	.37**	-	
Benlik Saygısı	-.10*	.15**	-.10**	-.36**	-.64**	-

*p < .05, **p < .01

Tablo 7'de yer verilen çalışma değişkenleri arasındaki korelasyonel sonuçlarda görüldüğü üzere; ana-baba tutumlarından Demokratik Tutum alt boyutundan elde edilen puanlar ile Çocukluk Çağı Travmaları (r = .11, p < .01) ve Sosyal Kaygı Ölçeği (r = .25, p < .01) puanları arasında pozitif yönde, Benlik Saygısı Ölçeği (r = -.10, p < .05) puanları arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte, ana-baba tutumlarından Koruyucu Tutum alt boyutundan elde edilen puanlar ile Çocukluk Çağı Travmaları (r = -.38, p < .01) arasında negatif yönde, Benlik Saygısı Ölçeği (r = .15, p < .01) puanları arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, ana-baba tutumlarından Otoriter Tutum alt boyutundan elde edilen puanlar ile Çocukluk Çağı Travmaları (r = .30, p < .01) ve Sosyal Kaygı Ölçeği (r = .25, p < .01) puanları arasında pozitif yönde, Benlik Saygısı Ölçeği (r = -.10, p < .01) puanları arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu da görülmektedir.

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğinden elde edilen puanlar ile bağımlı araştırmanın bağımlı değişkenleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, Sosyal Kaygı Ölçeği (r = .37, p < .01) puanları ile arasında pozitif yönde, Benlik Saygısı Ölçeği (r = -.36, p < .01) puanları ile arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Son olarak, Sosyal Kaygı Ölçeğinden elde edilen puanlar ile Benlik

Saygısı Ölçeğinden elde edilen puanlar karşılaştırıldığında, bu iki değişken arasında (r = -.64, p < .01) negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

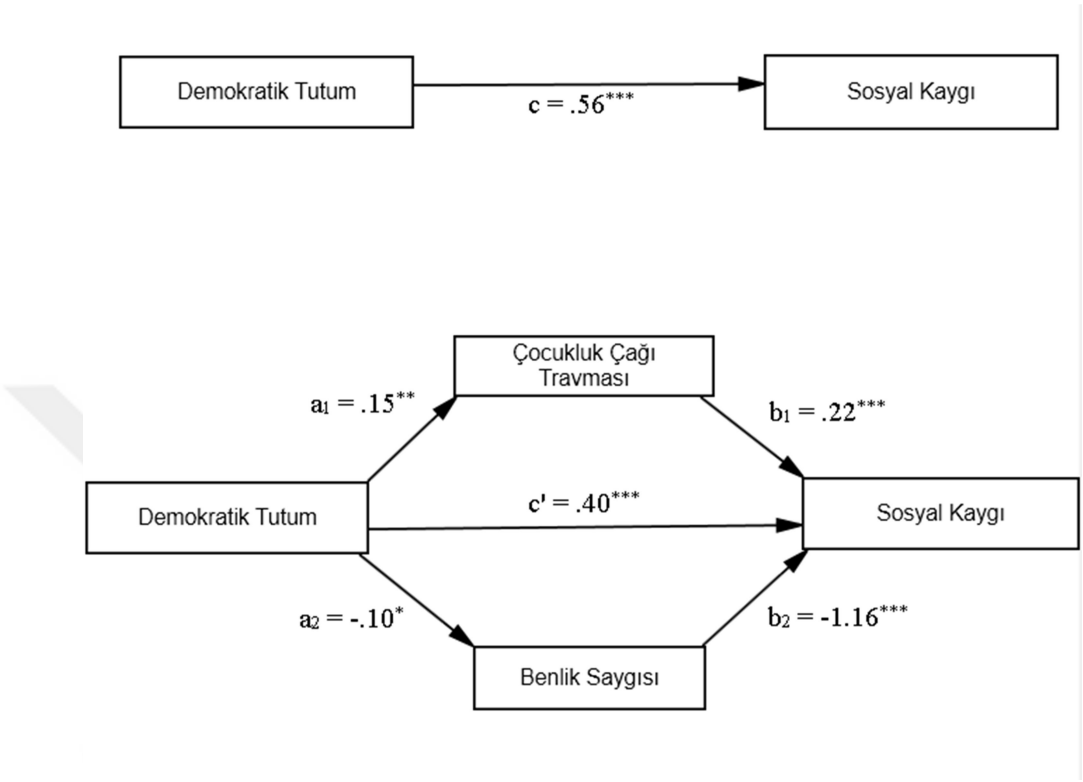
2.3.2.Aracı Değişken Analizi Bulguları

Ana-baba tutumlarının sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının aracı rolünü incelemek amacıyla SPSS programıyla eklentili olarak çalıştırılan regresyon temelli PROCESS v4.0 programı ile Paralel Çoklu Aracı Değişken analizi yapılmıştır. Mevcut çalışmada, aracılık etkisinin değerlendirilmesi amacıyla öncül ve sonuç değişkenleri arasında bir ve birden fazla aracı değişkenin analizine olanak sağlayan Hayes'in (2018) 4. Modeli kullanılmıştır. Ana-baba tutumlarından demokratik, koruyucu ve otoriter boyutlarının her biri için ayrı ayrı 4. Model uygulanmıştır. Ek olarak, ana-baba tutumlarının sosyal kaygı üzerindeki dolaylı etkisini test etmek amacıyla, mevcut araştırmanın model analizlerinde dolaylı etkileri bir güven aralığında değerlendirmeyi sağlayan Bootsrapp yöntemi kullanılmıştır (Preacher ve Hayes, 2004). Çalışmadaki Bootsrapp örneklemi 5000 ve güven aralığı %95 olarak belirtilmiştir.

2.3.2.1.Demokratik Tutumun Sosyal Kaygı ile İlişkisinde Çocukluk Çağı Travmalarının ve Benlik Saygısının Aracı Rolüne Yönelik Analiz Sonuçları

Demokratik ebeveyn tutumu öncül değişken (X), sosyal kaygı sonuç değişkeni (Y), çocukluk çağı travmaları (M1) ve benlik saygısının (M2) aracı değişken olduğu modele Şekil 1'de yer verilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi a_1 yolu demokratik tutumun çocukluk çağı travmaları üzerindeki doğrudan etkisini ve b_1 yolu çocukluk çağı travmalarının sosyal kaygı düzeyi üzerindeki doğrudan etkisini ifade etmektedir. a_2 yolu ise demokratik tutumun benlik saygısı düzeyi üzerindeki doğrudan etkisini ve b_2 yolu benlik saygısı düzeyinin sosyal kaygı üzerindeki doğrudan etkisini göstermektedir. Ayrıca, c' yolu demokratik tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki doğrudan etkisini ifade etmektedir Belirtilen bu yollara yönelik elde edilen bulgulara göre demokratik tutum, çocukluk çağı travmalarını (a_1 yolu; b = .15, β = .11, SH = .05, t = 2.85, p < .01), benlik saygısını (a_2 yolu; b = -.10, β = -.09, SH = .04, t = -2.4308, p < .05) ve sosyal kaygı düzeyini (c' yolu; b = .40, β = .18, SH = .06, t = 6.28, p < .001) anlamlı şekilde yordamaktadır. Çocukluk çağı travmaları (b_1 yolu; b

= .22, β = .14, SH = .05, t = 4.39, p < .001) ve benlik saygısı da (b_2 yolu; b = -1.16, β = -.58, SH = .06, t = -18.81, p < .001) sosyal kaygı düzeyini anlamlı olarak yordamaktadır.

Şekil 1. Demokratik tutumun sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygısı düzeyinin aracı rolü. *p < .05, **p < .01, ***p < .001

Dolaylı etkiler göz önüne alındığında, a1b1 yolu demokratik tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki çocukluk çağı travmaları aracılığıyla olan dolaylı etkisini ve a_2b_2 yolu demokratik tutumun sosyal kaygı üzerindeki benlik saygısı aracılığıyla olan dolaylı etkisini göstermektedir. Demokratik tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki toplam dolaylı etkisi ise çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı aracılığıyla olan etkilerin toplanmasıyla elde edilmiştir ($a_1b_1 + a_2b_2$). Dolaylı etkiye yönelik analiz sonuçlarına göre, demokratik tutumun sosyal kaygı düzeyi ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının (a_1b_1 yolu; b = .03, SH = .02, %95 GA [.003, .030]) ve benlik saygısının (a_2b_2 yolu; b = .12, SH = .05, %95 GA [.011, .097]) aracı rolü anlamlı bulunmuştur. Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının toplam dolaylı etkisinin de anlamlı olduğu görülmüştür ($a_1b_1 + a_2b_2$; b = .16, SH = .06, %95 GA [.022, .115]).

Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının aracı etkileri arasında anlamlı bir fark olmadığı için hangi değişkenin daha güçlü aracı etkiye sahip olduğuna yönelik bir karşılaştırma yapılamamıştır (a_1b_1 - a_2b_2; b = -.09, SH = .05, %95 GA [-.084, .002]). Güven aralıklarına ve dolaylı etkilere ilişkin bilgiler Tablo 8'de aktarılmıştır. Son olarak, Şekil 1'de gösterilen c yolu demokratik tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki toplam etkisini ifade etmektedir. Toplam etki, demokratik tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin toplanmasıyla elde edilmiştir ($c = c' + a_1b_1 + a_2b_2$). Analiz sonucunda, demokratik tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki toplam etkisi anlamlı bulunmuştur (c yolu; b = .56, β = .25, SH = .08, t = 6.62, $p < .001$).

Tablo 8. Demokratik Tutumun Sosyal Kaygı Üzerinde Dolaylı Etkileri

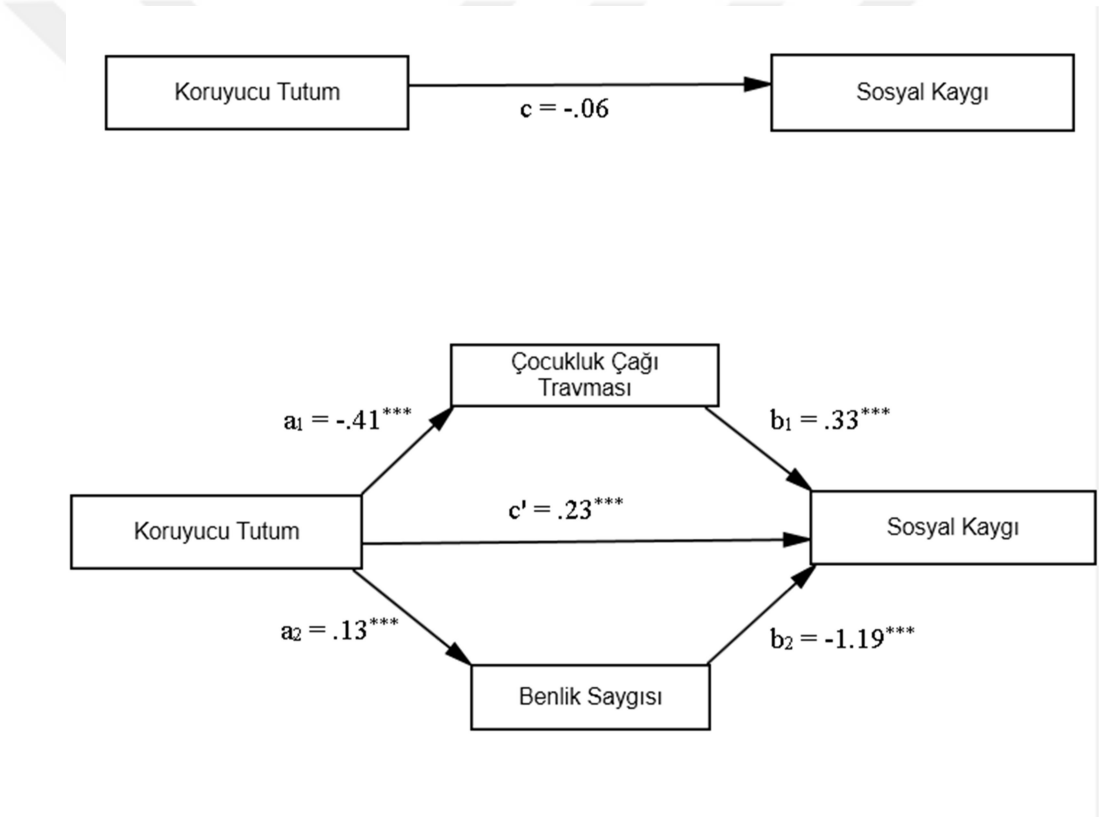
			%95 Güven Aralığı	
Dolaylı etkiler	**b**	**SH**	**Alt limit**	**Üst limit**
Toplam	.16*	.06	. 022	. 115
Demokratik tutum→Çocukluk çağı travmaları→Sosyal kaygı	.03*	.02	.003	.030
Demokratik tutum→Benlik saygısı→Sosyal kaygı	.12*	.05	.011	.097
Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının aracı etkilerinin farkı	-.09	.05	-.084	.002

*: Güven aralığında sıfır bulunmayan değerler

2.3.2.2.Koruyucu Tutumun Sosyal Kaygı ile İlişkisinde Çocukluk Çağı Travmalarının ve Benlik Saygısının Aracı Rolüne Yönelik Analiz Sonuçları

Koruyucu ebeveyn tutumu öncül değişken (X), sosyal kaygı sonuç değişkeni (Y), çocukluk çağı travmaları (M1) ve benlik saygısının (M2) aracı değişken olduğu modele Şekil 2'de yer verilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi a_1 yolu koruyucu tutumun çocukluk çağı travmaları üzerindeki doğrudan etkisini ve b_1 yolu çocukluk çağı travmalarının sosyal kaygı düzeyi üzerindeki doğrudan etkisini ifade etmektedir. a_2 yolu ise koruyucu tutumun benlik saygısı düzeyi üzerindeki doğrudan etkisini ve b_2

yolu benlik saygısı düzeyinin sosyal kaygı üzerindeki doğrudan etkisini göstermektedir. Ayrıca, c' yolu koruyucu tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki doğrudan etkisini ifade etmektedir Belirtilen bu yollara yönelik elde edilen bulgulara göre koruyucu tutum, çocukluk çağı travmalarını (a_1 yolu; b = -.41, β = -.38, SH = .04, t = -10.35, p < .001), benlik saygısını (a_2 yolu; b = .13, β = .15, SH = .03, t = 3.86, p < .001) ve sosyal kaygı düzeyini (c' yolu; b = .23, β = .13, SH = .06, t = 4.22, p < .001) anlamlı şekilde yordamaktadır. Çocukluk çağı travmaları (b_1 yolu; b = .33, β = .20, SH = .05, t = 6.02, p < .001) ve benlik saygısı da (b_2 yolu; b = -1.19, β = -.59, SH = .06, t = -18.96, p < .001) sosyal kaygı düzeyini anlamlı olarak yordamaktadır.

Şekil 2. Koruyucu tutumun sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygısı düzeyinin aracı rolü. *p < .05, **p < .01, ***p < .001

Dolaylı etkiler göz önüne alındığında, a1b1 yolu koruyucu tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki çocukluk çağı travmaları aracılığıyla olan dolaylı etkisini ve a_2b_2 yolu koruyucu tutumun sosyal kaygı üzerindeki benlik saygısı aracılığıyla olan

dolaylı etkisini göstermektedir. Koruyucu tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki toplam dolaylı etkisi ise çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı aracılığıyla olan etkilerin toplanmasıyla elde edilmiştir ($a_1b_1 + a_2b_2$). Dolaylı etkiye yönelik analiz sonuçlarına göre, koruyucu tutumun sosyal kaygı düzeyi ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının (a_1b_1 yolu; b = -.13, SH = .03, %95 GA [-.106, -.046]) ve benlik saygısının (a_2b_2 yolu; b = -.16, SH = .04, %95 GA [-.137,-.043]) aracı rolü anlamlı bulunmuştur. Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının toplam dolaylı etkisinin de anlamlı olduğu görülmüştür ($a_1b_1 + a_2b_2$; b = -.29, SH = .05, %95 GA [-.220, -.108]). Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının aracı etkileri arasında anlamlı bir fark olmadığı için hangi değişkenin daha güçlü aracı etkiye sahip olduğuna yönelik bir karşılaştırma yapılamamıştır ($a_1b_1 - a_2b_2$; b = .02, SH = .05, %95 GA [-.043, .068]). Güven aralıklarına ve dolaylı etkilere ilişkin bilgiler Tablo 9'da aktarılmıştır. Son olarak, Şekil 1'de gösterilen c yolu koruyucu tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki toplam etkisini ifade etmektedir. Toplam etki, koruyucu tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin toplanmasıyla elde edilmiştir ($c = c' + a_1b_1 + a_2b_2$). Analiz sonucunda, koruyucu tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki toplam etkisi istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur (c yolu; b = -.06, β = -.03, SH = .07, t = -.80, p = .42).

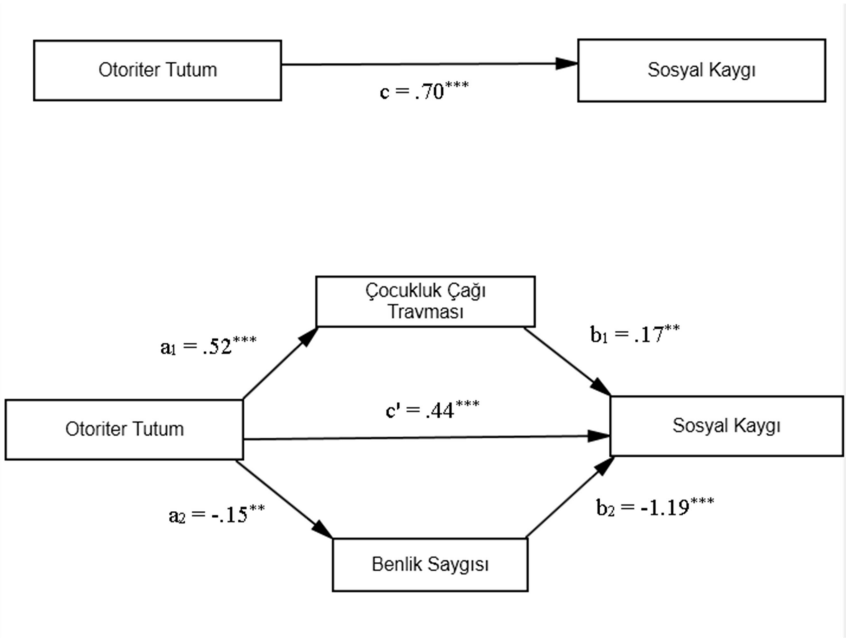
Tablo 9. Koruyucu Tutumun Sosyal Kaygı Üzerinde Dolaylı Etkileri

			%95 Güven Aralığı	
Dolaylı etkiler	**b**	**SH**	**Alt limit**	**Üst limit**
Toplam	-.29*	.05	-.220	-.108
Koruyucu tutum→Çocukluk çağı travmaları→Sosyal kaygı	-.13*	.03	-.106	-.046
Koruyucu tutum→Benlik saygısı→Sosyal kaygı	-.16*	.04	-.137	-.043
Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının aracı etkilerinin farkı	.02	.05	-.043	.068

*: Güven aralığında sıfır bulunmayan değerler

2.3.2.3.Otoriter Tutumun Sosyal Kaygı ile İlişkisinde Çocukluk Çağı Travmalarının ve Benlik Saygısının Aracı Rolüne Yönelik Analiz Sonuçları

Otoriter ebeveyn tutumu öncül değişken (X), sosyal kaygı sonuç değişkeni (Y), çocukluk çağı travmaları (M1) ve benlik saygısının (M2) aracı değişken olduğu modele Şekil 3'te yer verilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi a_1 yolu otoriter tutumun çocukluk çağı travmaları üzerindeki doğrudan etkisini ve b_1 yolu çocukluk çağı travmalarının sosyal kaygı düzeyi üzerindeki doğrudan etkisini ifade etmektedir. a_2 yolu ise otoriter tutumun benlik saygısı düzeyi üzerindeki doğrudan etkisini ve b_2 yolu benlik saygısı düzeyinin sosyal kaygı üzerindeki doğrudan etkisini göstermektedir. Ayrıca, c' yolu otoriter tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki doğrudan etkisini ifade etmektedir Belirtilen bu yollara yönelik elde edilen bulgulara göre otoriter tutum, çocukluk çağı travmalarını (a_1 yolu; b = .52, β = .30, SH = .06, t = 8.06, p < .001), benlik saygısını (a_2 yolu; b = -.15, β = -.10, SH = .05, t = -2.71, p < .01) ve sosyal kaygı düzeyini (c' yolu; b = .44, β = .16, SH = .08, t = 5.20, p < .001) anlamlı şekilde yordamaktadır. Çocukluk çağı travmaları (b_1 yolu; b = .17, β = .10, SH = .05, t = 3.20, p < .01) ve benlik saygısı da (b_2 yolu; b = -1.19, β = -.59, SH = .06, t = -19.06, p < .001) sosyal kaygı düzeyini anlamlı olarak yordamaktadır.

Şekil 3. Otoriter tutumun sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygısı düzeyinin aracı rolü. *p < .05, **p < .01, ***p < .001

Dolaylı etkiler göz önüne alındığında, a1b1 yolu otoriter tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki çocukluk çağı travmaları aracılığıyla olan dolaylı etkisini ve a_2b_2 yolu otoriter tutumun sosyal kaygı üzerindeki benlik saygısı aracılığıyla olan dolaylı etkisini göstermektedir. Otoriter tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki toplam dolaylı etkisi ise çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı aracılığıyla olan etkilerin toplanmasıyla elde edilmiştir ($a_1b_1 + a_2b_2$). Dolaylı etkiye yönelik analiz sonuçlarına göre, otoriter tutumun sosyal kaygı düzeyi ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının (a_1b_1 yolu; b = .09, SH = .04, %95 GA [.007, .058]) ve benlik saygısının (a_2b_2 yolu; b = .17, SH = .06, %95 GA [.016, .106]) aracı rolü anlamlı bulunmuştur. Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının toplam dolaylı etkisinin de anlamlı olduğu görülmüştür ($a_1b_1 + a_2b_2$; b = .26, SH = .08, %95 GA [.042, .145]). Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının aracı etkileri arasında anlamlı bir fark olmadığı için hangi değişkenin daha güçlü aracı etkiye sahip olduğuna yönelik bir karşılaştırma yapılamamıştır ($a_1b_1 - a_2b_2$; b = -.09, SH = .07, %95 GA [-.081, .020]). Güven aralıklarına ve dolaylı etkilere ilişkin bilgiler Tablo 10'da aktarılmıştır. Son olarak, Şekil 1'de gösterilen c yolu otoriter tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki toplam etkisini ifade etmektedir. Toplam etki, otoriter tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin toplanmasıyla elde edilmiştir ($c = c' + a_1b_1 + a_2b_2$). Analiz sonucunda, otoriter tutumun sosyal kaygı düzeyi üzerindeki toplam etkisi anlamlı bulunmuştur (c yolu; b = .70, β = .25, SH = .11, t = 6.62, $p < .001$).

Tablo 10. Otoriter Tutumun Sosyal Kaygı Üzerinde Dolaylı Etkileri

			%95 Güven Aralığı	
Dolaylı etkiler	**b**	**SH**	**Alt limit**	**Üst limit**
Toplam	.26*	.08	.042	.145
Otoriter tutum→Çocukluk çağı travmaları→Sosyal kaygı	.09*	.04	.007	.058
Otoriter tutum→Benlik saygısı→Sosyal kaygı	.17*	.06	.016	.106
Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının aracı etkilerinin farkı	-.09	.07	-.081	.020

*: Güven aralığında sıfır bulunmayan değerler

2.4.TARTIŞMA

Mevcut çalışmada ana-baba tutumlarının sosyal kaygı ile arasındaki ilişkide benlik saygısı ve çocukluk çağı travmasının aracı rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular doğrusal ve aracılık ilişkilerini göstermiştir. Bu bölümde değişkenler arasındaki bu ilişkiler alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.

2.4.1.Çalışmanın Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi

Çalışma değişkenleri arasındaki ilişkiler değerlendirilmeden önce, katılımcılar tarafından beyan edilen çocukluk çağı travmaları türlerine ve cinsiyet değişkenine göre değerlendirilecek ve ayrıca çocukluk çağı travmaları, sosyal kaygı ve benlik saygısı bulgularının katılımcıların cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği alanyazın ışığında ele alınacaktır. Tablo 3'te yer aldığı üzere, katılımcıların en fazla duygusal ihmal (%82,3) ve duygusal istismar (%62,4), en az ise cinsel istismar (%26,8) beyan ettikleri saptanmıştır. Ayrıca fiziksel ihmal ve istismar yüzdelerinin sırasıyla %51,8 ve %32,9 olduğu görülmüştür. Tablo 4'e bakıldığında ise, katılımcıların duygusal istismar ve cinsel istismar beyanları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, kadın katılımcılar erkek katılımcılar ile karşılaştırıldığında anlamlı bir şekilde daha fazla duygusal ve cinsel istismar beyan etmişlerdir. Alanyazında, Koç ve arkadaşları (2018) tarafından istismar odağında yapılan bir çalışmada, katılımcıların %14,6'sı fiziksel, %32,3'ü duygusal ve %8.9'u cinsel istismara maruz kaldığını ifade etmiştir. Yine aynı çalışmada, cinsiyet değişkenine göre puanların ne şekilde farklılaştığına bakılmış, fiziksel ve cinsel istismar puanlarının anlamı bir şekilde erkek katılımcılarda daha fazla olduğu görülmüştür. Koç ve Figen (2012) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise katılımcıların %23 oranında fiziksel, %63 oranında duygusal ve %21 oranında cinsel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bir başka çalışmada, fiziksel, duygusal ve cinsel istismar oranları sırasıyla %48, %60 ve %8 olarak yer almıştır (Yılmaz Irmak, 2008). Psikiyatri hastalarında çocukluk çağı travmalarının sıklığı ve psikopatoloji ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada ise katılımcıların %81,6'sı duygusal ihmal ve %72,1', fiziksel ihmal rapor etmişlerdir (Örsel vd., 2011). 17337 kişilik büyük ölçekli bir çalışmada ise kız çocukların

%27'si fiziksel istismar, %13,1'i duygusal istismar, %24,7'si cinsel istismar, %9,2'si fiziksel ihmal ve %16,7'si duygusal ihmal beyan ederken; erkek çocukların %29,9'u fiziksel istismar, %7,6'sı duygusal istismar, %16'sı cinsel istismar, %10.'si fiziksel ihmal ve %12,4'ü duygusal ihmal beyan etmiştir (Centers for Disease Control and Prevention, 2019). Yurtiçi alanyazın ile mevcut çalışmanın bulgularından hareketle, duygusal istismar ve ihmal oranlarının benzer yüzdeliklerde olduğu, ancak fiziksel ve cinsel istismar oranlarında farklı bulgular elde edildiği görülmektedir. Her ne kadar duygusal istismar ve ihmal kavramlarının işevuruk tanımlarını yapmak zor görünse de (Reddy vd., 2006) bu iki travma türü oranlarının söz konusu tüm çalışmalarda diğer türlere göre daha fazla olması önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir yandan fiziksel ve cinsel istismar varlığının daha kolay gözlemlenebilir olmasına rağmen çalışmalar arasındaki yüzdelikler açısından farklılar gözlemlenmesi, çalışma örneklemlerinin farklı demografik özelliklere sahip olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Bununla beraber, örneklemlerde yer alan katılımcıların özellikle fiziksel ve cinsel istismar raporlarında çekingen bir yaklaşım sergileme ihtimalleri ile yanıltıcı bir beyanda bulunabilecekleri de göz önünde tutulabilir. Buna ek olarak, yurtdışında yapılan ilgili alanyazın çalışmasındaki bulgular karşılaştırıldığında, yüzdeliklerin birbirinden oldukça farklı olduğu görülmektir. Bu durum çocukluk çağı örselenmelerinde kültürler ve toplumlar arası farklılıkların göz ardı edilemeyeceğine dair bir bulguyu da karşılaştırma fırsatı sunmaktadır. Nitekim dünya üzerinde çocuk yetiştirme standartlarına ilişkin bir evrensellik olmadığı gibi kültürel değerlerin şekillendirici olduğu bilinmektedir (Raman ve Hodes, 2012, Şanlı ve Öztürk, 2015).

Araştırma kapsamında, katılımcıların cinsiyet değişkenine yönelik farklılıkların ele alındığı bir diğer durum benlik saygısıdır. Benlik saygısının oluşması üzerinde unsurun etkili olduğu belirtilmektedir kişilik örüntüsü, sosyal ve kültürel birçok unsurun etkili olduğu belirtilmektedir (Barry vd., 2018). Ancak alanyazın araştırmalarında sıklıkla çalışılan bir kavram olmasına rağmen benlik saygısı ve iki cinsiyet arasındaki farklılıkları ele alan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Arıcak, 2012). Her ne kadar bazı çalışmalarda kişilerin benlik saygısı düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı belirtilse de (Henriques ve Calhoun, 1999; Schwalbe ve Staples, 1991) alanyazındaki birçok çalışma erkeklerin

istatistiksel olarak kadınlardan daha fazla benlik saygısı rapor ettiklerini ortaya koymaktadır (Bleidorn vd., 2016; Kearney-Cooke, 1999; Kling vd., 1999). Yapılan bir derleme çalışmasında, cinsiyet ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin karmaşık olduğu, erkeklerin daha yüksek düzeyde rapor ettiği bu bulguların her tür benlik saygısı için ortaya çıkmadığı, atletiklik, fiziksel görünüm, benlik tatmini ve kişisel benlik saygısı gibi alanlarda erkeklerin daha fazla puan aldıkları, ancak etik ve davranışsal alanlardaki benlik saygısı puanlarının daha düşük olduğu ve ayrıca akademik, sosyal kabul ve ailedeki benlik saygısı puanlarının ise kadınlarınki ile farklılık göstermediği ifade etmiştir (Zeigler-Hill ve Myers, 2012). Mevcut çalışmanın bulguları ile alanyazın çalışmaları karşılaştırıldığında, alanyazın ile benzerlik ve farklılıkların olduğu görülmektedir. Örneğin mevcut çalışmada da, öz yeterlilik puanlarına bakıldığında erkek katılımcılarının istatistiksel olarak kadınlardan daha yüksek puanlara sahip olduğu görülürken, kendini sevme ile ilgili puanların ve benlik saygısı toplam puanlarının kadın ve erkekler arasında farklılaşmadığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile, erkek ve kadınların aldığı puanlar arasındaki farkın anlamlılık değeri söz konusu alt türe göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların sosyal kaygı düzeylerine ilişkin boyutların kadın ve erkek katılımcılar arasında değişiklik gösterip göstermediğine yer verilmiştir. Mevcut çalışma bulgularında sosyal kaygı düzeyinin kadınlarda daha fazla olduğu gözlemlenirken, bireysel değersizlik alt boyutunun cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı görülür. Sosyal kaygı ile ilgili alanyazında yer alan birçok çalışmada, kadınların erkeklere kıyasla istatistiksel olarak daha fazla sosyal kaygı rapor ettikleri görülmektedir (Al-Naggar, 2012; Gkika vd., 2018; Talepasand ve Nokani, 2010). Benzer şekilde, görülme sıklığı, klinik prezantasyon, işlevsellik ve bozulma, birlikte görülme, tedavi arayışı, fizyolojik uyarılma ve oksitosin seviyesi gibi birçok farklı açıdan sosyal kaygı bozukluğunu merceğe alan ve özellikle cinsiyetler arası farklılıkları çalışan bir çalışmada da kadınların sosyal kaygı bozukluğuna sahip olma olasılığının daha yüksek olduğunu ve hatta daha yüksek klinik şiddet bildirdiği görülmektedir (Asher vd., 2017). Bu noktada, mevcut çalışma bulgularının alanyazın ile aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Diğer bir yandan, ergenlerin sosyal kaygı düzeylerini ve cinsiyet değişkenini inceleyen bir başka

çalışmada, mevcut çalışmanın aksine, sosyal kaçınma ve kritize edilme alt boyutları arasında cinsiyet farklılığı görülmez iken bireysel değersizlik puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği ve erkek katılımcıların daha fazla değersizlik rapor ettikleri görülmektedir (Eriş ve İkiz, 2013). Söz konusu çalışmada odak grubun ergenler olması ve mevcut çalışmanın ise genç yetişkinleri temel alıyor olması sebebiyle yaş unsurunun özellikle erkek katılımcıların sosyal kaygı düzeyinde bir etki oluşturduğu düşünülmekte ve bu ifade alanyazın tarafından da desteklenmektedir (Ranta vd., 2007).

Mevcut çalışmanın bir başka analizinde, çocukluk çağı travmaları katılımcıların kronik rahatsızlıklarının var olup olmadığı durumuna göre karşılaştırılmıştır. Bulgular incelendiğinde duygusal istismar ve duygusal ihmale maruz kaldıklarını beyan eden kişilerden kronik rahatsızlık bildirenlerin kronik rahatsızlığı olmadığını bildirenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde, çocukluk çağı travma türlerinin yol açtığı düşünülen fiziksel rahatsızlıklara yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Goodwin ve Stein'in (2004) çalışmasında fiziksel ve cinsel istismar ile ihmalin direkt olarak ilişkilendirildiği solunum, sindirim, eklemsel ve bağışıklık sistemi rahatsızlıklarına yer verilmiştir. Mevcut çalışmada, kişilerin sahip oldukları hastalık isimlerine ilişkin veri toplanmamış ve bu nedenle spesifik olarak bir değerlendirme yapılamamıştır. Bir başka çalışma erkeklerin maruz kaldığı çocukluk çağı travmalarının ileride sıklıkla fiziksel rahatsızlıklara yol açtığını belirtirken, kadınların maruz kaldığı çocukluk çağı travmalarının sonraki yaşantıda çoğunlukla duygu durum ve ilişkilere yönelik rahatsızlıklara yol açtığını belirtmiştir (Sweeney vd., 2015). Bu çalışmada ise mevcut çalışmadan farklı olarak travma yaşantısının kronik ve psikiyatrik rahatsızlıklar ve cinsiyet farklılığına göre değerlendirildiği görülmektedir. Ancak alanyazındaki bir diğer çalışmada çocukluk çağı travmasına maruz kaldığını bildiren ve travma öyküsü bulunmayan kişilere göre istatistiksel olarak daha fazla kronik rahatsızlık bildirilen bulgular da yer almaktadır (Petkus vd., 2009). Mevcut çalışmanın bulguları göz önüne alındığında, duygusal ihmal ve istismarın kişiler üzerinde yaşam boyu travmayı yordayabileceği ve bunun bir sonucu olarak da özellikle bedensel yakınmaların yer aldığı fiziksel rahatsızlıklara yol açabileceği düşünülmektedir. Nitekim duygusal ihmal ve istismarın kaygı, depresyon ve travma

sonrası stres gibi psikiyatrik rahatsızlıklara sebebiyet veriyor olması ile birlikte travmatik stresin yaşam boyu devam ediyor olmasının da fiziksel rahatsızlar ile ilişkilendirildiği bilinmektedir (Spertus vd., 2003).

Benzer şekilde, çocukluk çağı travmaları katılımcıların psikiyatrik rahatsızlıklarının var olup olmadığı durumuna göre incelenmiştir. Çocukluk çağı travmasının tüm alt türleri ayrı ayrı incelendiğinde, her birinin psikiyatrik rahatsızlıkları ön görmede istatistiksel olarak anlamlı olduğunu görülmektedir. Özellikle duygusal istismar ve psikiyatrik rahatsızlık ilişkisine bakıldığında, psikiyatrik rahatsızlık bildirenlerin oranı psikiyatrik rahatsızlık bildirmeyenlerden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Bundan yola çıkarak, çocukluk çağı travma yaşantılarının yetişkinlikte psikiyatrik bozukluklar görülme olasılığını artırdığı yorumu yapılabilir (Copeland vd., 2018). Bu açıdan mevcut çalışmanın bulgularının alanyazın ile örtüştüğü görülmektedir. Bununla beraber, Carr ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan bir sistematik derleme çalışmasında benzer şekilde, çocukluk çağı ihmal ve istismarlarının yetişkinlikteki psikiyatrik bozukluklarla ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmalarda, fiziksel istismarın şizofreni, kaygı bozuklukları, yeme bozuklukları, madde kötüye kullanımı ve kişilik bozuklukları ile ilişkili bulunduğu (Afifi vd., 2009; Hovens vd., 2010; Leverich vd., 2002; Sar vd., 2006; Steel vd., 2009; Uçok ve Bikmaz, 2007; Wiersma vd., 2009; Zavaschi vd., 2006); duygusal istismarın duygu durum bozuklukları, şizofreni, kaygı bozuklukları ve kişilik bozuklukları ile ilişkili bulunduğu (Gibb vd., 2007; Grover vd., 2007; Johnson vd., 2001; Khoury vd., 2010; Laporte vd., 2011; Sar vd., 2006; Uçok ve Bikmaz, 2007); cinsel istismarın duygu durum bozuklukları, şizofreni, kaygı bozuklukları, yeme bozuklukları, madde kötüye kullanımı, yıkıcı davranım bozuklukları ve kişilik bozuklukları ile ilişkili bulunduğu (Bandelow vd., 2005; Becker ve Grilo, 2011; Bradley vd., 2005; Caspi vd., 2008; Gibb vd., 2007; Grover vd., 2007; Jonas vd., 2011; Katerndahl vd., 2005; Laporte vd., 2011; Leverich vd., 2002; Sar vd., 2006; Wiersma vd., 2009; Zanarini vd., 2002) ifade edilmektedir. Psikiyatrik rahatsızlıklar ile fiziksel ihmal ilişkisine bakıldığında şizofreni, kaygı bozuklukları, yeme bozuklukları ve kişilik bozukluklarının (Becker ve Grilo, 2011; Grover vd., 2007); duygusal ihmal ilişkisine bakıldığında ise duygu durum bozuklukları, şizofreni, kaygı bozuklukları, yeme bozuklukları, dissosiyatif bozukluklar ve kişilik bozukluklarının

(Wiersma vd., 2009) istatistiksel olarak da anlamlılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmalar, mevcut çalışmanın çocukluk çağı travmaları ile ileri yaşantıdaki psikiyatrik rahatsızlıklar arasındaki ilişkiyi ifade eden bulgusunu destekler niteliktedir.Çocukluk çağında maruz kalınan travmaların kişileri psikolojik açıdan olumsuz yönde etkilemesi ile birlikte ilerleyen yaşlarda çeşitli kaygı, duygudurum, şizofreni, yeme bozuklukları ve madde kötüye kullanımı gibi rahatsızlıklara sebebiyet verdiği görülmektedir (Carr vd., 2013). Olumsuz geçmiş yaşantıların sonraki yıllarda ciddi psikopatolojik problemlere yol açması, bir kez daha çocukların vakitlerinin büyük bir bölümü birlikte geçirdiği anne-babalar ile olan ileşiminin oldukça önemli bir noktada yer aldığını hatırlatmaktadır.

Mevcut çalışmanın değişkenleri arasındaki korelasyon bulguları incelenmiştir (Bkz. Tablo 7). Çalışma hipotezinde yer alan ,'Çocukluk çağı travmaları ile ebeveyn tutumlarından demokratik ve koruyucu tutum arasında negatif yönlü, otoriter tutum arasında pozitif anlamlı bir ilişki vardır (H4).', 'Çocukluk çağı travmaları ile benlik saygısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır (H5).', 'Çocukluk çağı travmaları ile sosyal kaygı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır (H6).', 'Ebeveyn tutumlarından demokratik ve koruyucu tutum ile benlik saygısı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki, otoriter tutum ile benlik saygısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır (H7).' ve 'Ebeveyn tutumlarından demokratik tutum ile sosyal kaygı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki, koruyucu ve otoriter tutum ile sosyal kaygı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır (H8).' ifadeleri test edilmiştir. Çalışmanın bulguları incelendiğinde, demokratik ve otoriter tutumun çocukluk çağı travmaları ve sosyal kaygı ile pozitif yönlü, benlik saygısı ile negatif yönlü anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Bunun aksine koruyucu tutum, çocukluk çağı travmaları ile negatif ve anlamlı bir ilişki içerisinde iken benlik saygısı ile pozitif ve anlamlı bir ilişki sergilemiştir. Bununla beraber, koruyucu tutum ile sosyal kaygı arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunamamıştır. Bu bulgulardan hareketle, demokratik tutumdaki anne-babaların çocuklarının daha fazla çocukluk çağı travması rapor ettiği görülmektedir. Ancak ilgili alanyazın ile karşılaştırıldığında, demokratik ebeveynlik tarzının fiziksel, duygusal istismar ve ihmal de dahil olmak üzere çocuk ihmal ve istismarlarında koruyucu bir faktör olduğu ve çocukların travma yaşama olasılıklarının azaldığı ifade edilmektedir

(Gördeles Beşer vd., 2019; Lo vd., 2019). Bu yönü ile mevcut çalışma bulgularının ilgili çalışma hipotezini sağlamadığı ve aynı zamanda alanyazın bulgularından farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılığın toplumsal ve kültürel değerlerle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Ebeveyn tutumlarının kültürlere göre farklılık ve çeşitlilik göstermesi (Baumrind, 1971) göz önünde bulundurularak katılımcılar tarafından yanıtlanan ölçek maddelerinin en yakın demokratik tutum ile bağdaştığı ve diğer ebeveynlik tutumlarını ölçmemesi nedeniyle kavramsal bir karmaşaya yol açmış olabileceği düşünülmektedir. Diğer bir yandan, anne-babaların çocuk yetiştirmedeki tutumlarının ne şekilde davranışa dönüştü ve bunun yanı sıra çocukların anne-babanın tutumunu ne şekilde algıladığı da önem arz etmektedir. Bu nedenle, ebeveyn tutumlarının daha çeşitli bir şekilde ölçülmesinin bu karışıklığı giderebileceği varsayılabilir. Bununla birlikte, mevcut bulgular doğrultusunda, demokratik ebeveyn tutumunun çocukların özerkliğini destekler nitelikte olmasının çocukları ihmal ve istismara açık hâle getirebileceği ve bu nedenle de sosyal kaygı düzeylerini artırabileceği olasılığı da göz önünde bulundurulmuştur. Şehirlerimizin bazı kesimlerindeki güvenlik sorunları dikkate alındığında demokratik ebeveyn tutumunun başkaları tarafından yönelebilecek bir istismarı durumunu önlemede yetersiz kalabileceği düşünülebilir. Bu noktada, anne-babalara sağlıklı ebeveynlik stratejileri ve riskli ortamların saptanmasına yönelik destek verileceği düşünülmektedir (Child Welfare Information Gateway, 2018). Koruyucu tutumla ilgili bulguya göre ise, bu tutumdaki anne-babaların çocuklarının daha az çocukluk çağı travmalarına maruz kalması beklenmektedir. Bu bulgu mevcut çalışmanın hipotezini desteklemektedir. Bu doğrultada, koruyucu anne-baba tutumunun çocukların ihmal ve istismarını önleyici bir noktada yer aldığı yorumu yapılabilir. Ancak ilgili yurtiçi ve yurtdışı alanyazın incelendiğinde koruyucu ebeveyn tutumu ile çocukluk çağı travmalarının ilişkisini araştıran herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu konudaki çalışmalar daha çok incinebilirliğin veya çocukların travma yaşantısının ebeveynlerinin koruyucu veya aşırı koruyucu bir ebeveynlik tarzının benimsenmesine yol açtığı yönündedir (Holmbeck vd., 2002; Mullins vd., 2007; Rosenblatt, 2000; Wise ve Delahanty, 2017). Otoriter tutum ile çocukluk çağı travması bulguları incelendiğinde, mevcut çalışmanın hipotezinin desteklendiği görülür. Buna göre, otoriter ebeveyn tutumunun çocukluk çağı travma olasılığını

artırabileceği ifade edilir. Alanyazında taramalarında da benzer sonuçlara ulaşılmış ve otoriter ebeveynlik tarzına sahip anne-babaların çocuklarına kötü muamele sergileme ve travma yaşantısına sebep olma olasılıkları daha yüksek bulunmuştur (Haskett vd., 1995; Lo vd., 2019; Robitaille vd., 1985; Rodriguez, 2010). Her ne kadar otoriter ebeveynliğin farklı yönlerden çocuklar için olumlu yönlerinin olabileceği savunulsa da (Bornstein ve Zlotnik, 2008; Chen vd., 1997; Dalimonte-Merckling ve Williams, 2020) potansiyel sonuçlar otoriter anne-babaya sahip çocukların ihmal ve istismar maruziyetinin yüksek olduğunu bildirmiştir. Mevcut çalışma, çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu raporlamıştır. Geçmiş travma yaşantılarının çocukların çevreye karşı güvenlerini ve psikolojik sağlamlıklarını olumsuz yönde etkilediği, dolayısıyla kişiler arası ilişkilerde çekingen bir tutum sergilemelerine yol açabileceği düşünülmektedir. Bu durumun zaman içerisinde tıpkı çevreye karşı düşünce ve davranış değişimlerinde olduğu gibi benlik algılarına dair olumsuz bir bakış açısı edilenebileceklerini göstermektedir (Chen ve Qin 2020; Özdemir ve Şahin, 2020). Çocukluk çağı travmaları ve sosyal kaygı arasındaki ilişkisine bakıldığında, bu iki değişken arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Önceki bölümlerde, çocukluk çağı travmalarının yol açtığı psikolojik problemler ele alındığında özellikle kaygı bozuklarının sıklıkla karşılaşılan rahatsızlıklardan olduğuna değinilmiştir (Carr vd., 2013). Ayrıca alanyazında, travmanın şiddete ne kadar artarsa, Sosyal Kaygı Bozukluğu şiddetinin de arttığını bulgulayan bir çalışma yer almaktadır (Bruijnen vd., 2019). Özellikle çocukluk çağında maruz kalınan ihmal ve istismarın düşük yaşam kalitesi ile ilişkilendirilmekte ve bu olumsuz durum çocuğun kaygı seviyesini artırmaktadır (Bruce vd., 2012).

Ebeveyn tutumları ve benlik saygısına ilişkin sonuçlara bakıldığında, mevcut çalışmanın hipotezinin koruyucu ve otoriter tutum için desteklendiği ancak demokratik tutum için desteklenmediği görülmektedir. Hâlbuki ilgili alanyazın incelendiğinde, 116 çalışmayı temel alan bir meta-analiz çalışmasında anne-babanın demokratik tutumunun çocuğun benlik saygısı düzeyi ile pozitif ve anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu belirtilmiş ve yine aynı çalışmada otoriter anne-baba tutumunun, mevcut çalışmanın hipotezi ve bulgularıyla benzer olarak çocuğun benlik saygısı düzeyi ile negatif ve anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür (Pinquart ve

Gerke, 2019). Alanyazındaki meta-analiz veya kesitsel/boylamsal diğer çalışmalarında da demokratik tutumun yüksek düzeydeki, otoriter tutumun düşük düzeydeki benlik saygısı ile ilişkilendiği ifade edilmiştir (Çakmak vd., 2019; Ersoy ve Uğur, 2015; Gao vd., 2021; Moghaddam vd., 2017; Troshikhina ve Manukyan, 2016). Bununla beraber, koruyucu ebeveyn tutumlarına ilişkin olarak mevcut çalışma bulguları hipotezi desteklemektedir. Benzer şekilde alanyazın, çocuklar tarafından koruyucu olarak algılanan ebeveyn tutumlarının çocukların yüksek düzeydeki benlik saygısı ile pozitif yönlü bir ilişkide olduğunu bulgulamaktadır (Dokuyan, 2016; Leung Ling vd., 2020; Oğuz ve Körükçü, 2010; Witkowska, 2013). Ancak bununla beraber yurtiçi alanyazınında, koruyucu ebeveyn tutumunun çocuğun düşük benlik saygısı ile ilişkili bulunduğu birçok çalışma yer almaktadır (Aktaş, 2011; Aydın, 2019, Ersoy, 2013; Yılmaz, 2018). Yurtdışı alanyazını ise benlik saygısı çalışmalarında aşırı korumacı bir tutum sergileyen helikopter ebeveynliği merceğe almış ve çocuklarına bağımsız olabilmeleri için yeterli becerileri kazanmalarına müsaade etmeyen bu ebeveynlik tutumunun çocuğun düşük benlik saygısı ile ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir (Reed vd., 2016; Srivastav ve Lal Mathur, 2020). Bu durum Batılı kültürlerde otonomi ve özerkliğin önemi ile korumacı ebeveyn tutumunun çocuğun benlik saygısı düzeyi için negatif bir etkisinin olabileceği görüşünü akla getirmektedir (Sümer ve Kağitçibaşi, 2010). Diğer bir yandan, Türkiye de dahil olmak üzere Asya toplumlarında, ebeveynin koruyucu tutumunun çocuklar için olumlu bir koruyucu faktör olarak algılanması ve çocukların benlik gelişimi üzerinde pozitif bir etki yaratabileceği düşüncesi mevcut çalışmanın koruyucu ebeveynlik tutumuyla ilgili bulgularını destekler niteliktedir (Sümer vd., 2010).

Benlik saygısı ile benzer şekilde ebeveyn tutumları ve sosyal kaygı ilişkisinde de, çalışma bulguları, çalışma hipotezlerinden otoriter tutumla ilgili olanı desteklerken, demokratik ve koruyucu tutumla ilgili bulgular çalışma hipotezinin tersi yönünde bir ilişki saptamıştır. Bulgulara göre, demokratik ve otoriter tutum ile sosyal kaygı arasında pozitif, koruyucu tutum ile sosyal kaygı arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Her ne kadar çalışma bulguları çalışma hipotezlerini desteklemese de alanyazında demokratik tutum ile ilişkili olarak, demokratik tutumun daha düşük düzeydeki sosyal kaygı seviyesi ile ilişkili

olduğunu savunan çalışmalar bulunmaktadır (Çoban ve Kısa, 2020; Teke vd., 2020). Buradan hareketle, mevcut çalışmada katılımcıların demokratik, otoriter ve koruyucu ebeveyn tutumlarına yönelik algılarının ne şekilde olduğunun kontrol edilmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir. Diğer bir yandan, koruyucu ve otoriter tutumla ilişkili olarak, 1345 ergenle yapılan bir çalışmada, babanın sıcak ve koruyucu tutumu düşük düzeydeki sosyal kaygı ile ilişkili bulunurken, annenin aşırı korumacı tutumu yüksek düzeydeki sosyal kaygı ile ilişkili bulunmuştur (Xu vd., 2017). Yine başka çalışmalarda da ebeveyn öfkesinin, başkaları önünde eleştirme davranışının, soğuk tutum ve aşırı korumacı tavrının sosyal kaygı için bir risk faktörü olabileceği ele alınmıştır (Ghazwani vd., 2016; Knappe vd., 2012; Parvez ve Irshad, 2013; Spokas ve Heimberg, 2009). Alanyazındaki sözü edilen çalışma bulgularından hareketle, otoriter ve aşırı koruyucu bir ebeveyn yaklaşımının kişilerin sosyal kaygı düzeyleri üzerinden olumsuz bir etkisinin olabileceği çıkarımı yapılabilir.

Araştırma kapsamında elde edilen bir başka sonuca göre, çocukluk çağı travmaları ile sosyal kaygı arasında pozitif yönlü, benlik saygısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Bu bulgu ile çalışma hipotezinin desteklendiği görülmektedir. İlgili alanyazında da yüksek düzeydeki çocukluk çağı ihmal ve istismarı ile yüksek düzeydeki sosyal kaygının ilişkili olduğunu bulgulayan birçok çalışma yer almaktadır (Bruce vd., 2012; Bruijnen vd., 2019; Ji ve Lü, 2021). Bruce ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan başka bir çalışmada, özellikle cinsel istismarın sosyal kaygıyı yordadığı görülmüştür. Çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı arasındaki ilişki konu alan çalışmalar da mevcut çalışmanın hipotezi ve bulguları ile tutarlılık göstermiş ve çocukluk çağı travma yaşantısı düşük benlik saygısı ile ilişkili bulunmuştur (Ekinci ve Kandemir, 2015; Onat vd., 2016; Ozdemir ve Şahin, 2020; Shen, 2009; Toker vd., 2011). Mevcut çalışmanın korelasyon bulgularında, sosyal kaygı ve benlik saygısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bulgu çalışmanın hipotezini desteklemekte ve artan sosyal kaygı puanlarıyla birlikte katılımcıların benlik saygısı puanlarının düştüğünü ifade etmektedir. Konu ile alakalı yurtiçi ve yurtdışı alanyazın incelenmiştir. Klinik ve klinik olmayan her iki örneklemde yapılan çalışmalarda sosyal kaygının düşük düzeydeki benlik saygısı ile ilişkili olduğu görülmüştür (Abdollahi ve Talib, 2016; Caballo ve Salazar, 2018; Eriş ve İkiz, 2013; Haspolat ve Kağan, 2017; Özdemir,

2004). Bu bulgular ile nedensel bir çıkarım yapılamamakla birlikte değişkenler arasındaki ilişkiler ve ilişkilerin yönü açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bir sonraki bölümde ise çalışmada yer alan değişkenler arasındaki aracılık ve yordayıcılık bulguları tartışılmıştır.

2.4.2.Çalışmadaki Değişkenlerin Aracı Rollerinin Değerlendirilmesi

Bu bölümde, mevcut çalışmada yer alan değişkenlerden ana-baba tutumlarının sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının aracı rolüne dair bulgular tartışılmıştır. Demokratik tutum için yürütülen aracı değişken analizi sonucunda, demokratik tutumun sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı aracı rollerinin anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır. Daha açık bir ifade ile ebeveynin demokratik tutumu arttıkça kişilerin çocukluk çağı travma yaşantısı artmakta, bunun sonucunda da sosyal kaygıları artmaktadır. Bununla beraber, ebeveynin demokratik tutumu çocuğun benlik saygısı düzeyini azalmakta ve bunun bir sonucu olarak da yeniden sosyal kaygıları düzeyleri artmaktadır. Koruyucu tutum için yürütülen aracı değişken analizi sonucu da koruyucu tutumun sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı aracı rollerinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Burada ise, ebeveynin koruyucu tutumu arttıkça kişilerin çocukluk çağı travma yaşantısı azalmakta, dolayısıyla sosyal kaygıları azalmaktadır. Diğer bir yandan ebeveynin koruyucu tutumu çocuğun benlik saygısını artmakta ve bunun sonucunda da sosyal kaygı düzeyi olumsuz etkilenmemektedir. Otoriter tutum için yürütülen aracı değişken analizi sonuçlarına bakıldığında ise, yine otoriter tutumun sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı aracı rollerinin anlamlı olduğu görülmüştür. Demokratik tutum ile benzer şekilde, ebeveynin otoriter tutumu arttıkça kişilerin çocukluk çağı travma yaşantısı artmış, benlik saygısı azalmış ve bunun sonucunda da sosyal kaygıları artmıştır.

Alanyazında ebeveyn tutumlarının travma yaşantısı ve benlik üzerindeki etkisi ve ebeveyn tutumlarının sosyal kaygı üzerindeki etkisi sıklıkla çalışılmıştır (Aydın, 2019; Çakmak vd., 2019; Çoban ve Kısa, 2020; Dalimonte-Merckling ve Williams, 2020; Dokuyan, 2016; Gao vd., 2021; Gördeles Beşer vd., 2019; Lo vd., 2019; Rodriguez, 2010; Teke vd., 2020; Wise ve Delahanty, 2017). Diğer bir yandan

çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısının sosyal kaygı ile ilişkisi yine oldukça sık ele alınan başlıklar arasındadır (Bruce vd., 2013; Bruijnen vd., 2019; Caballo ve Salazar, 2018; Eriş ve İkiz, 2013; Haspolat ve Kağan, 2017; Ji ve Lü, 2021; Özdemir ve Şahin, 2020, Toker vd., 2011). Ancak ebeveyn tutumlarından sosyal kaygıya, çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı yolu ile giden bir ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Yapılan paralel çoklu aracı modeli ile söz konusu değişkenler arasındaki regresyon ve aracılık bulgularının da alanyazına katkı sağlaması hedeflenmiştir. İlgili alanyazın incelendiğinde, sosyalleşme hedeflerinin kültürler arasında farklılık gösterdiği ve bu durumun ebeveynin optimal gelişim hedefleri için uyguladığı tutum ve davranışları üzerinde de bir etkisinin olduğu belirtilmektedir (Jacob ve Seshadri, 2013). Tıpkı Baumrind'in (1971) de belirttiği gibi kültürler arası bu farklılık ebeveynlik stilleri hakkındaki kendi sınıflandırmasını daha çeşitli bir hâle getirebilmektedir. Bu nedenle, bireyci toplumlarda anne-baba tutumları kendini daha açık bir şekilde ifade eden, bağımsız, rekabetçi ve kendi kendine yetebilen bireyler yetiştiremeye odaklanan tutumların, kolektivist toplumlarda ise itaat eden, toplum içindeki uyumu koruyan, bireyselinden önce toplumdaki yaşlılara öncelik veren ve sosyal çerçeveye bağlı bireyler yetiştirebilecek tutumların sergilendiği görülmekte (Keller ve Otto, 2009) ve Türk toplumunda kolektif kültürün egemen olması ve kolektif eğilime önem verilmesi (Sargut, 2010) olgusunun mevcut çalışmanın bulgularına ışık tutacağı varsayılmaktadır. Bununla beraber, kişilerin çocukluk çağında ebeveyn tarafından maruz kaldığı eleştirel, yargılayıcı, otonomiyi sarsıcı şekilde katı ve sevecenliğin olmadığı bir ebeveynlik tarzı, onun benliğine dair algısını olumsuz etkilemekte ve tecrübe ettiği emosyonel travma kişiyi kendi değeri ile alakalı olumsuz bir düşünce yapısı geliştirmeye sevk etmektedir (Blatt ve Luyten, 2009). Bu ifadeye ek olarak, sosyal kaygının gelişimsel faktörlerle şekillenen bir olgu olduğunun (Hayward vd., 2008; Velting ve Albano, 2001) hatırlanması, çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı kavramları üzerinden sosyal kaygıya bir yol oluşturan ebeveyn tutumlarının ne tür etkilere yol açabileceğini görmek açısından daha net görülebilir. Gelişimsel psikopatoloji penceresinden bakıldığında özellikle çocukluğun sonları ve ergenliğin başı ile birlikte kişinin görünüm ve davranışlarının başkaları tarafından değerlendirilebileceği farkındalığı ve sosyal-bilişsel olgunluğun artması ile birlikte

sosyal kaygı seviyesi artmaktadır (Wicks-Nelson ve Israel, 2015). Duygusal ihmal ve istismarın yanı sıra, fiziksel ve cinsel olarak da istismara uğrayan bir çocuk için de benzer süreçlerin gerçekleşebileceğini göz ardı etmemek gerekir. Ebeveyni tarafından fiziksel olarak istismara uğraması yine benliğinin en önemli parçası olan öz-yeterliliğini sorgulamasına sebebiyet verebilir ve bu durum yetersizlik hissi ile sonuçlandığında, başkaları tarafından değerlendirilebileceği sosyal mecralarda kaygı yaşamasına neden olabilir.

Ebeveyn tutumları özelinde incelendiğinde, demokratik tutum sergileyen anne babanın çocuğunun fikirlerini özgürce dile getirebilmesi ve daha özgür bir şekilde davranabilmesi, otoriter bir tutumla yetişen çocuğun kurallarla yönetilmeyi beklemesi ve otoriter güce itaat etmesi, koruyucu bir tutum sergileyen anne-babaların çocuklarının ise yanlış yapmaktan çekinen, kendi isteklerine ve dışarıya yabancılaşmış kişiler olması beklenmektedir (Lansford vd., 2018; Sahithya vd., 2019). Bu bilgi ışığında çalışma hipotezlerinde yer aldığı şekli ile koruyucu ve otoriter tutumun sosyal kaygıyı çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı aracılık etkisinde pozitif bir şekilde yordaması beklenmektedir. Mevcut çalışmanın aracılık bulgularına bakıldığında, beklendiği şekilde otoriter tutumun benlik saygısını negatif ve çocukluk çağı travmalarını pozitif bir şekilde yordaması ile sosyal kaygının da pozitif bir şekilde yordandığı görülmektedir. Alanyazınla da tutarlılık gösteren bu bulguya göre, ebeveynin yüksek düzeyde denetim ve düşük düzeydeki duyarlılığı çocuğun daha sonraki süreçlerde benlik saygısını koruma altını almak için incinebileceği her ortamdan kaçma-kaçınmasına davranışı gerçekleştirmesine ve bu sebeple sosyal kaygı bozukluğu geliştirmesine neden olmaktadır (Mousavi vd., 2016; Want ve Kleitman, 2006). Çalışma aracı bulgularından demokratik ve koruyucu tutuma bakıldığında ise bu her iki bulgunun da hem çalışma hipotezleri hem de alanyazın tarafından desteklenmediği görülmektedir. Çocuklarıyla ilgili ve aynı zamanda onların özerkliğini destekleyen fakat ihtiyaç duydukları zaman yanında olabilmeyi içeren demokratik tutumun çocukluk çağı travmalarını yordamaması ve benlik saygısını artırması beklenirken, mevcut çalışma bulgularındaki aksi yöndeki yordayıcılık sebebiyle demokratik ebeveyn tutumunun sosyal kaygıyı da yordadığı görülmektedir. Bu bulgunun alanyazın ile tutarlılık göstermemesi, katılımcıların demokratik tutuma dair algılarının ne olduğu veya kültürel beklentiler ile ilişkili

olabileceği gibi alanyazında kullanılan ölçeklerdeki farklılıktan kaynaklanıyor olabileceği düşünülmüştür. Diğer bir yandan, alanyazında genç yetişkinlik yaşının 18-25 arasında olduğu ancak ülkemiz gibi gelişmekte olan ve sanayileşen toplumlarsa bu yaş aralığının ertelenmesine yol açtığı belirtilmektedir (Arnett, 2000). Bu durum göz önüne alındığında, normal şartlarda yetişkin olarak algılanan 25-35 yaşlarındaki bireylerin hâlen ebeveyni tarafından kabul ve aynı zamanda kontrolü de içeren demokratik tutumla karşı karşıya kalıyor olmasının kişilerin benliği ile ilgili algıları zedeleyebileceği düşünülmektedir. Benzer şekilde, koruyucu ebeveyn tutumu ile ilişkili olarak mevcut çalışmanın özellikle yurtdışı alanyazınından farklı bulgular elde etmiş olmasının, ebeveyn kontrolünün içinde bulunduğumuz kültür ile ilişkili olarak daha kabul edilebilir bulunmasından kaynaklanabileceği düşünülmüştür (Mousavi vd., 2016). Bu yönü ile gelişim sürecinde ebeveyn davranışlarının ve çevresel faktörlerin sosyal kaygı üzerindeki etkisine vurgu yapan sosyal kaygı etiyolojisinin mevcut çalışmanın otoriter ebeveyn tutumuna yönelik aracılık bulgularını desteklediği, ancak koruyucu ve demokratik ebeveyn tutumuna yönelik aracılık bulgularının alanyazın ile benzerlik göstermediği söylenebilir (Norton ve Abbott, 2017; Rapee ve Heimberg, 1997; Sandhu ve Sharma, 2015).

2.5.MEVCUT ÇALIŞMANIN GÜÇLÜ YANLARI, SINIRLILIKLARI VE GELECEK ÇALIŞMALARA ÖNERİLER

Mevcut çalışmada genç yetişkinlerin anne-baba tutumları, çocukluk çağı travmaları, benlik saygısı ve sosyal kaygı düzeyleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın yürütülme sürecinde güçlü yanlar ve sınırlılıklar keşfedilmiştir. Mevcut çalışmanın anne-baba tutumlarının sosyal kaygı üzerindeki etkisini çocukluk çağı travmaları ve benlik saygısı aracılığı ile inceleyen alanyazındaki ilk çalışma olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, mevcut çalışmanın 654 kişilik örnekleminin Türkiye'nin farklı illerinden ve farklı üniversitelerden toplanması sayesinde güvenirliği ve geçerliği yüksek bir araştırma sağlandığı ve genellenebilirliğinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Diğer bir yandan mevcut çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışmanın sınırlılıkları ve sonraki çalışmacılara öneriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Mevcut çalışmada demokratik, otoriter ve koruyucu ebeveyn tutumlarını kapsayan Ana-Baba Tutum Envanteri kullanılmış olup alanyazındaki diğer ebeveynlik tutumlarına dair ölçümler yapılmamıştır. Bu noktada, katılımcıların anne-babalarının tutumlarına yönelik algılarında vermiş oldukları yanıtların toplumumuzdaki diğer ebeveynlik tutumlarını ölçmemesi nedeniyle algısal bir karmaşıklığa yol açabileceği düşünülmüştür. Diğer bir yandan, katılımcıların ölçek maddelerini ne şekilde algıladıkları ve yorumladıklarının daha net kılınması ihtiyacı hissedilmiştir. Bu doğrultuda, diğer ebeveynlik tutumlarını da kapsayabilecek ek bir ölçeğin işleme alınmasının çalışma bulgularını zenginleştirebileceği düşünülmüştür.

2. Mevcut çalışma bulgularından yola çıkarak, kültürün yetiştirme davranışları üzerinde etkili olabileceği çıkarımı yapılmıştır. Bu nedenle, gelecek çalışmalar için ebeveyn tutumlarına dair algının kültürel bağlamda da değerlendirilmesi ve kültürel değer yargılarının çocuk yetiştirme davranışı üzerindeki etkilerinin kontrol edilmesi önerilir.

3. Mevcut çalışmada, katılımcıların kronik ve psikiyatrik rahatsızlıklarına yer verilememiştir. Her ne kadar demografik bilgi formunda katılımcıların rahatsızlıklarına ilişkin sorular yer alsa da verilerin çevrimiçi ortamda toplanması nedeniyle katılımcıların büyük bir kısmının ilgili soruyu yanıtlamadığı veya eksik yanıtladığı tespit edilmiş ve bu nedenle kronik ve psikiyatrik rahatsızlıklarla ilgili bir raporlama yapılmamıştır.

4. Bir önceki maddeden hareketle, çalışma verilerinin pandemi koşulları nedeniyle çevrimiçi ortamda toplanmış olması ile katılımcılardan elde edilen veriler yalnızca çalışmada kullanılan veri toplama araçları ile sınırlıdır. Bu noktada, gelecek çalışmalarda verilerin yüz yüze toplanması önerilmektedir.

5. Mevcut çalışmanın bir diğer sınırlılığı, ilişkisel analizler uygulaması sebebiyle değişkenler arasında herhangi bir nedensellikten

bahsedilememesidir. Bu noktada, olumsuz tutum sergileyen ebeveyn tutumlarının çocukluk çağı travmalarını ve düşük düzeydeki benlik saygısını, dolasıyla yüksek düzeydeki sosyal kaygıyı yordadığı yorumu yapılabilirken, nedensellik söz konusu değildir. Bu sebeple, sonraki çalışmaların verilerinin boylamsal bir çerçevede toplaması ve bulguların nedensel bir bakış açısı ile karşılaştırılması önerilmektedir.

Aynı zamanda, alanyazın ve mevcut çalışma bulgularından hareketle okuyucu ve uygulayıcılar için bazı öneriler oluşturulmuştur:

1. Anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarına yönelik farkındalığı artırmak amacıyla ilgili konularda eğitim ve seminerlerin düzenlenmesi önerilmektedir.
2. İhmal ve istismarı önlemeye yönelik toplumsal düzeydeki çalışmaların ve farkındalığın artırılması önerilmektedir.
3. Çocukların ihmal ve istismara karşı kendilerini korumalarını sağlayıcı nitelikte yapılan farkındalık eğitimlerinin artırılması önerilmektedir.
4. İhmal ve istismara uğrayan çocuklar için iyileştirme uygulamalarının ve tekrarlanmasını önlemeye yönelik koruyucu çalışmaların artırılması ve grup çalışmalarının düzenlenmesi önerilmektedir.
5. İhmal ve istismarı uygulayan kişilerin yeniden topluma kazandırılmasını amaçlayan rehabilitasyon çalışmalarının yaygınlaştırılması önerilmektedir.

SONUÇ

Mevcut çalışmada, genç yetişkinlerde çocukluk çağı travmaları, ana-baba tutumları, benlik saygısı ve sosyal kaygı değişkenleri arasındaki korelasyonel ve aracılık ilişkileri incelenmiştir. Bununla beraber, demografik değişkenler ve çocukluk çağı travmalarına ilişkin çarpıcı bulgulara da çalışmada yer verilmiştir. Çalışmanın örneklemi, Türkiye'de yaşayan ve 18-35 yaşında olan bireyler tarafından oluşmaktadır. Çalışmada yer almayı kabul eden katılımcılara Demografik Bilgi Formu (bkz. Ek 1), Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği (Kendini Sevme ve Öz-Yeterlik Ölçeği-KSÖÖ) (bkz. Ek 2), Sosyal Kaygı (Anksiyete) Ölçeği (SKÖ) (bkz. Ek 3), Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) (bkz. Ek 4) ve Ana-Baba Tutum Envanteri (bkz. Ek 5) uygulanmıştır. Çalışmada, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi ve aracılık ilişkilerini incelemek amacıyla Paralel Çoklu Aracı Değişken Analizi kullanılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre; demokratik ebeveyn tutumunun çocukluk çağı travmaları ve sosyal kaygı ile pozitif yönde, benlik saygısı ile negatif yönde ilişkili olduğu; koruyucu tutumun çocukluk çağı travmaları ile negatif yönde, benlik saygısı ile pozitif yönde ilişkili olduğu; otoriter tutumun ise çocukluk çağı travmaları ve sosyal kaygı ile pozitif yönde, benlik saygısı ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Çalışmanın aracı değişken analizi sonucunda, demokratik, koruyucu ve otoriter ebeveyn tutumlarının sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygısının aracı rolü anlamı bulunmuştur. Bununla beraber, çocukluk çağı travmalarının ve benlik saygısının aracılık rolleri karşılaştırıldığında, bu iki değişkenin aracılık güçleri arasında anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır.

Çalışmanın bulguları otoriter tutum için alanyazınla birebir tutarlılık gösterirken, demokratik ve koruyucu tutumla ilgili olarak alanyazından yer yer farklılaştığı görülmektedir. Bu durumun kültürlerarası farklılıkla ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Mousavi vd., 2016). Mevcut çalışma önceki çalışmalardan farklı olarak, ebeveyn tutumlarının sosyal kaygı ile ilişkisinde çocukluk çağı travmalarının

ve benlik saygısının aracılık rolünü incelemekte ve bu yönü ile alanyazına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Diğer bir yandan, çalışmanın bulguları ışığında, ebeveyn tutumlarının bireylerin gelecek yaşantısına ne denli etkisinin olduğunu gözler önüne sermek ve ayrıca sosyal kaygı bozukluklarında kişilere yönelik uygulanan tedavi içeriklerine bir katkı sağlamak hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

Abajobir, A. A., Kisely, S., Williams, G., Strathearn, L., & Najman, J. M. (2017). Childhood maltreatment and adulthood poor sleep quality: A longitudinal study. *Internal Medicine Journal*, *47*(8), 879-888. https://doi.org/10.1111/imj.13459

Abdollahi, A., & Abu Talib, M. (2016). Self-esteem, body-esteem, emotional intelligence, and social anxiety in a college sample: the moderating role of weight. *Psychology, health & medicine, 21*(2), 221–225.

Adler, A. (2006). *İnsanı Tanıma Sanatı*. (9.Baskı). Çev: Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları.

Affrunti, N. W., & Woodruff-Borden, J. (2014). Perfectionism in pediatric anxiety and depressive disorders. Clinical child and family psychology review, 17(3), 299-317.

Afifi, T. O., Boman, J., Fleisher, W., & Sareen, J. (2009). The relationship between child abuse, parental divorce, and lifetime mental disorders and suicidality in a nationally representative adult sample. *Child Abuse & Neglect*, *33*(3), 139-147. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.12.009

Akgül, G., & Dirik, G. (2018). Perceived Parental Attitudes and Hopelessness in Predicting Social Anxiety Symptoms of Turkish Male and Female Adolescents. *International Journal of Arts and Social Science*, *1*(3), 9.

Aktaş, S. (2011). 9. Sınıfta Anne Baba Tutumları ve Benlik Saygısı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Aktu, Y. (2016). Levinson'un Kuramında İlk Yetişkinlik Döneminin Yaşam Yapısı. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar - Current Approaches in Psychiatry*, *8*(2), 162-177. https://doi.org/10.18863/pgy.12690

Albano, A. M., DiBartolo, P. M., Heimberg, R. G., & Barlow, D. H. (1995). Children and adolescents: Assessment and treatment. İçinde *Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment* (ss. 387-425). The Guilford Press.

Alicia, A.G. (2018). Parenting Styles, Academic Achievement and the Influence of Culture. *Psychology and Psychotherapy:Research Study*, *1*(4). https://doi.org/10.31031/pprs.2018.01.000518

Alizadeh, S., Abu Talib, M., Abdullah, R., & Mansor, M. (2011). Relationship between Parenting Style and Children's Behavior Problems. *Asian Social Science*, *7*. https://doi.org/10.5539/ass.v7n12p195

Allen, R. E., & Oliver, J. M. (1982). The effects of child maltreatment on language development. *Child Abuse & Neglect*, *6*(3), 299-305. https://doi.org/10.1016/0145-2134(82)90033-3

Al-Naggar, R. A. (2012). Prevalence and associated factors of phobia and social anxiety among university students. *ASEAN Journal of Psychiatry*, *13*(2), 12-121.

Altiparmak, S., Yildirim, G., Yardimci, F., & Ergin, D. (2013). Annelerden alınan bilgilerle çocuk istismarı ve etkileyen etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *14*(4), 354-361.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*. American Psychiatric Publishing.

Amerikan Psikiyatri Birliği, (1994). Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-IV).

Amies, P. L., Gelder, M. G., & Shaw, P. M. (1983). Social phobia: A comparative clinical study. *The British Journal of Psychiatry: The Journal of Mental Science*, *142*, 174-179. https://doi.org/10.1192/bjp.142.2.174

Antony, M. M., Swinson, R. P., & Antony, M. M. (2008). *The shyness & social anxiety workbook: Proven, step-by-step techniques for overcoming your fear* (2nd ed). New Harbinger Publications.

Aral, N., & Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmal ve istismarı. *Ankara, Milli Eğitim Dergisi*, *151*(5).

Arıcak, O. T. (2012). Üniversite Öğrencilerinde Benlik Saygısı. *Psikoloji Çalışmaları*, *25*, 19-30.

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, *55*(5), 469-480. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469

Arnett, J. J. (2007). Emerging adulthood: What is it, and what is it good for? *Child Development Perspectives*, *1*(2), 68-73. https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2007.00016.x

Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2013). *Social psychology*. Pearson.

Asher, M., Asnaani, A., & Aderka, I. M. (2017). Gender differences in social anxiety disorder: A review. *Clinical Psychology Review*, *56*, 1-12. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.05.004

Atak, H. (2009). Big five traits and loneliness among Turkish emerging adults. *International journal of human and Social Sciences*, *4*(10), 749-753.

Atak, H., & Çok, F. (2010). A new period in human life: Emerging adulthood. *Journal of Childhood and Adolescence Mental Health*, *17*(1), 39-50.

Ateş, B. & Gençdoğan, B. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Fobi ile Başa Çıkmalarında Çözüm Odaklı Grupla Psikolojik Danışmanın Etkisinin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1) , 188-203 . DOI: 10.17679/inuefd.306513

Aust, S., & Bajbouj, M. (2014). The role of early emotional neglect in alexithymia. *The Neuropsychotherapist*, 96-97. https://doi.org/10.12744/tnpt(4)096-097

Austin, V. L., & Sciarra, D. T. (2015). *Çocuklarda ve Ergenlerde Duygusal ve Davranışsal Bozukluklar*. Nobel Akademi.

Avşaroğlu, S. (2007). *Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsaygı, Karar Verme ve Stresle Başa çıkma Stillerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Aydın, E. (2019). *Ergenlerin algılanan anne baba tutumlarının benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi*. https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/257518

Aydoğdu, F. & Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi . *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi , 11* (2).

Badr, H. E., Naser, J., Al-Zaabi, A., Al-Saeedi, A., Al-Munefi, K., Al-Houli, S., & Al-Rashidi, D. (2018). Childhood maltreatment: A predictor of mental health problems among adolescents and young adults. *Child Abuse & Neglect*, *80*, 161-171. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.03.011

Bailey, H. N., DeOliveira, C. A., Wolfe, V. V., Evans, E. M., & Hartwick, C. (2012). The impact of childhood maltreatment history on parenting: A comparison of maltreatment types and assessment methods. *Child Abuse & Neglect*, *36*(3), 236-246. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2011.11.005

Bandelow, B., Krause, J., Wedekind, D., Broocks, A., Hajak, G., & Rüther, E. (2005). Early traumatic life events, parental attitudes, family history, and birth risk factors in patients with borderline personality disorder and healthy controls. *Psychiatry Research*, *134*(2), 169-179. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2003.07.008

Barry, C. T., McDougall, K. H., Anderson, A. C., & Bindon, A. L. (2018). Global and contingent self-esteem as moderators in the relations between adolescent narcissism, callous-unemotional traits, and aggression. *Personality and Individual Differences, 123*, 1-5. doi:10.1016/j.paid.2017.10.036

Baumeister, R. F.,Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. E. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier life styles? *Psychological Science in the Public Interest, 4*, 1-44.

Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, *75*(1), 43-88.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, *4*(1), 1-103. https://doi.org/10.1037/h0030372

Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, *11*(1), 56-95. https://doi.org/10.1177/0272431691111004

Baumrind, D. (2012). Differentiating between confrontive and coercive kinds of parental power-assertive disciplinary practices. *Human Development*, *55*(2), 35-51. https://doi.org/10.1159/000337962

Baumrind, D., & Black, A. E. (1967). Socialization practices associated with dimensions of competence in preschool boys and girls. *Child Development*, *38*(2), 291-327. https://doi.org/10.2307/1127295

Bayraktar, F., Sayıl, M., & Kumru, A. (2009). Liseli ergenler ve üniversiteli gençlerde benlik saygısı: Ebeveyn ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyum değişkenlerinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 24*(63), 48–63.

Becker, D. F., & Grilo, C. M. (2011). Childhood Maltreatment in Women with Binge-Eating Disorder: Associations with Psychiatric Comorbidity, Psychological Functioning, and Eating Pathology. *Eating and weight disorders : EWD*, *16*(2), e113-e120.

Beesdo, K., Bittner, A., Pine, D. S., Stein, M. B., Höfler, M., Lieb, R., & Wittchen, H.-U. (2007). Incidence of social anxiety disorder and the consistent risk for secondary depression in the first three decades of life. *Archives of General Psychiatry*, *64*(8), 903-912. https://doi.org/10.1001/archpsyc.64.8.903

Belsky, J. (1993). Etiology of child maltreatment: A developmental-ecological analysis. *Psychological Bulletin*, *114*(3), 413-434. https://doi.org/10.1037/0033-2909.114.3.413

Bernstein, D. P., Fink, L., Handelsman, L., Foote, J., Lovejoy, M., Wenzel, K., v. (1994). Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. *Am J Psychiatry, 151*(8), 1132-1136.

Bernstein, D. P., Stein, J. A., Newcomb, M. D., Walker, E., Pogge, D., Ahluvalia, T., Stokes, J., Handelsman, L., Medrano, M., Desmond, D., & Zule, W. (2003). Development and validation of a brief screening version of the Childhood Trauma Questionnaire. *Child abuse & neglect, 27*(2), 169–190. https://doi.org/10.1016/s0145-2134(02)00541-0

Bert, S. C., Guner, B. M., & Lanzi, R. G. (2009). The Influence of Maternal History of Abuse on Parenting Knowledge and Behavior. *Family relations*, *58*(2), 176-187. https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2008.00545.x

Blatt, S. J., & Luyten, P. (2009). A structural-developmental psychodynamic approach to psychopathology: Two polarities of experience across the life span. *Development and Psychopathology*, *21*(3), 793-814. https://doi.org/10.1017/S0954579409000431

Bleidorn, W., Arslan, R. C., Denissen, J. J. A., Rentfrow, P. J., Gebauer, J. E., Potter, J., & Gosling, S. D. (2016). Age and gender differences in self-esteem—A cross-cultural window. *Journal of Personality and Social Psychology*, *111*(3), 396-410. https://doi.org/10.1037/pspp0000078

Boeree, C. G. (2017). Personality Theories: From Freud to Frankl. CreateSpace Publishing.

Bornstein, M. H., & Zlotnik, D. (2008). Parenting Styles and their Effects. İçinde *Encyclopedia of Infant and Early Childhood Development*. Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-012370877-9.00118-3

Bögels, S. M., van Oosten, A., Muris, P., & Smulders, D. (2001). Familial correlates of social anxiety in children and adolescents. *Behaviour Research and Therapy*, *39*(3), 273-287. https://doi.org/10.1016/s0005-7967(00)00005-x

Bradley, R., Jenei, J., & Westen, D. (2005). Etiology of borderline personality disorder: Disentangling the contributions of intercorrelated antecedents. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, *193*(1), 24-31. https://doi.org/10.1097/01.nmd.0000149215.88020.7c

Bremner, J. D., Bolus, R., & Mayer, E. A. (2007). Psychometric properties of the Early Trauma Inventory-Self Report. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, *195*(3), 211-218. https://doi.org/10.1097/01.nmd.0000243824.84651.6c

Briere, J. (2002). The APSAC handbook on child maltreatment, 2nd Edition. Newbury Park, CA:, SAGE.

Brook, C. A., & Schmidt, L. A. (2008). Social anxiety disorder: A review of environmental risk factors. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, *4*(1), 123-143.

Brown, J., Cohen, P., Johnson, J. G., & Salzinger, S. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: Findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, *22*(11), 1065-1078. https://doi.org/10.1016/s0145-2134(98)00087-8

Browne, D. T., Meunier, J. C., O'Connor, T. G., & Jenkins, J. M. (2012). The role of parental personality traits in differential parenting. *Journal of Family Psychology: JFP: Journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association,* *26*(4), 542-553. https://doi.org/10.1037/a0028515

Bruce, L. C., Heimberg, R. G., Blanco, C., Schneier, F. R., & Liebowitz, M. R. (2012). Childhood maltreatment and social anxiety disorder: Implications for symptom severity and response to pharmacotherapy: Childhood Maltreatment in SAD. *Depression and Anxiety*, *29*(2), 132-139. https://doi.org/10.1002/da.20909

Bruce, L. C., Heimberg, R. G., Blanco, C., Schneier, F. R., & Liebowitz, M. R. (2012). Childhood maltreatment and social anxiety disorder: Implications for symptom severity and response to pharmacotherapy: Childhood Maltreatment in SAD. *Depression and Anxiety*, *29*(2), 132-139. https://doi.org/10.1002/da.20909

Bruce, L. C., Heimberg, R. G., Goldin, P. R., & Gross, J. J. (2013). Childhood Maltreatment and Response to Cognitive Behavioral Therapy Among Individuals with Social Anxiety Disorder. *Depression and Anxiety*, *30*(7), 662-669. https://doi.org/10.1002/da.22112

Bruijnen, C. J. W. H., Young, S. Y., Marx, M., & Seedat, S. (2019). Social anxiety disorder and childhood trauma in the context of anxiety (behavioural inhibition), impulsivity (behavioural activation) and quality of life. *South African Journal of Psychiatry*, *25*. https://doi.org/10.4102/sajpsychiatry.v25i0.1189

Brumariu, L. E., & Kerns, K. A. (2008). Mother-Child Attachment and Social Anxiety Symptoms in Middle Childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *29*(5), 393-402. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.06.002

Bulgurcu, K. (2021). Dijital Çocuk, Yazarlar Kemal Sayar ve Sezin Benli (İstanbul: Kapı Yayınları, 2020). *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, *4*(1), 220-225.

Butchart, A., Kahane, T., International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect (IPSCAN), & World Health Organization (Ed.). (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. World Health Organization.

Caballo, V. E., Salazar, I. C., & Equipo de Investigación CISO-A España. (2018). Self-esteem and its relationships with social anxiety and social skills. *Behavioral Psychology, 26*(1), 23–53.

Can Özcan, M. (2010). *İstismar ve ihmalin çocuklar üzerindeki fiziksel ve psikolojik etkilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Cankardaş, S. (2019). Kadın ve Erkeklerde Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Belirlenmesinde Algılanan Ebeveyn Tutumları ve Benlik Saygısının Rolü. *Psikoloji Çalışmaları / Studies in Psychology*, 79-97. https://doi.org/10.26650/SP2018-0022

Carmo, C., Oliveira, D., Brás, M., & Faísca, L. (2021). The Influence of Parental Perfectionism and Parenting Styles on Child Perfectionism. *Children*, *8*(9), 777. https://doi.org/10.3390/children8090777

Carr, C. P., Martins, C. M. S., Stingel, A. M., Lemgruber, V. B., & Juruena, M. F. (2013). The role of early life stress in adult psychiatric disorders: A systematic review according to childhood trauma subtypes. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, *201*(12), 1007-1020. https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000000049

Caspi, A., Vishne, T., Sasson, Y., Gross, R., Livne, A., & Zohar, J. (2008). Relationship between childhood sexual abuse and obsessive-compulsive disorder: Case control study. *The Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, *45*(3), 177-182.

Centers for Disease Control and Prevention. (2019). *Preventing Adverse Childhood Experiences: Leveraging the Best Available Evidence*. National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.

Chaffin, M., Kelleher, K., & Hollenberg, J. (1996). Onset of physical abuse and neglect: Psychiatric, substance abuse, and social risk factors from prospective community data. *Child Abuse & Neglect*, *20*(3), 191-203. https://doi.org/10.1016/S0145-2134(95)00144-1

Chang, L., Lansford, J., Schwartz, D., & Farver, J. (2004). Marital quality, maternal depressed affect, harsh parenting, and child externalising in Hong Kong Chinese families. *International Journal of Behavioral Development*, *28*(4), 311-318. https://doi.org/10.1080/01650250344000523

Chapman, D. P., Dube, S. R., & Anda, R. F. (2007). Adverse childhood events as risk factors for negative mental health outcomes. *Psychiatric Annals*, *37*(5), 359-364.

Chapman, D. P., Liu, Y., Presley-Cantrell, L. R., Edwards, V. J., Wheaton, A. G., Perry, G. S., & Croft, J. B. (2013). Adverse childhood experiences and frequent insufficient sleep in 5 U.S. States, 2009: A retrospective cohort study. *BMC Public Health*, *13*, 3. https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-3

Chapman, D. P., Whitfield, C. L., Felitti, V. J., Dube, S. R., Edwards, V. J., & Anda, R. F. (2004). Adverse childhood experiences and the risk of depressive disorders in adulthood. *Journal of Affective Disorders*, *82*(2), 217-225. https://doi.org/10.1016/j.jad.2003.12.013

Chen, C., & Qin, J. (2020). Childhood physical maltreatment and aggression among chinese young adults: The roles of resilience and self-esteem. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 29*(9), 1072–1091. https://doi.org/10.1080/10926771.2019.1699217

Chen, X., Dong, Q., & Zhou, H. (1997). Authoritative and Authoritarian Parenting Practices and Social and School Performance in Chinese Children. *International Journal of Behavioral Development*, *21*(4), 855-874. https://doi.org/10.1080/016502597384703

Chen, X., Liu, M., & Li, D. (2000). Parental warmth, control, and indulgence and their relations to adjustment in Chinese children: A longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, *14*(3), 401-419. https://doi.org/10.1037/0893-3200.14.3.401

Child Welfare Information Gateway. (2018). Parenting Children and Youth Who Have Experienced Abuse or Neglect. U.S. Department of Health and Human

Services, Administration for Children and Families, Children's Bureau.https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/parenting_CAN.pdf

Chung, J. M., Hutteman, R., van Aken, M. A. G., & Denissen, J. J. A. (2017). High, low, and in between: Self-esteem development from middle childhood to young adulthood. *Journal of Research in Personality, 70*, 122–133. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2017.07.001

Clark, D. M. (1986). A cognitive approach to panic. *Behaviour Research and Therapy*, *24*(4), 461-470. https://doi.org/10.1016/0005-7967(86)90011-2

Clark, D. M., & Fairburn, C. G. (1997). Science and Practice of Cognitive Behaviour Therapy. Içinde *Science and Practice of Cognitive Behaviour Therapy*. Oxford University Press.

Clark, L. A., & Watson, D. (1995). Constructing validity: Basic issues in objective scale development. *Psychological Assessment, 7*(3), 309–319.

Clark, L. A., Kochanska, G., & Ready, R. (2000). Mothers' personality and its interaction with child temperament as predictors of parenting behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, *79*(2), 274-285. https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.2.274

Cloitre, M., Heimberg, R., Liebowitz, M., & Gitow, A. (1992). Perceptions of control in panic disorder and social phobia. *Cognitive Therapy and Research*, *16*, 569-577. https://doi.org/10.1007/BF01175142

Cook, A. B., Spinazzola, J., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M. E., Cloitre, M., DeRosa, R., Hubbard, R. R., Kagan, R., Liautaud, J., Mallah, K., Olafson, E., & Kolk, B. (2005). Complex Trauma in Children and Adolescents. *Psychıatrıc Annals*, 7. https://doi.org/10.3928/00485713-20050501-05

Cook, L. C., & Kearney, C. A. (2014). Parent perfectionism and psychopathology symptoms and child perfectionism. *Personality and Individual Differences, 70*, 1–6. https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.06.020

Cooley, C.H. (1902) *Human Nature and The Social Order*. Charles Scribner's Sons, New York

Coopersmith, S. (1967). *"The Antecedents of Self-Esteem".* San Francisco: W.H. Freeman and Company.

Copeland, W. E., Shanahan, L., Hinesley, J., Chan, R. F., Aberg, K. A., Fairbank, J. A., van den Oord, E. J. C. G., & Costello, E. J. (2018). Association of Childhood Trauma Exposure With Adult Psychiatric Disorders and Functional Outcomes. *JAMA Network Open*, *1*(7), e184493. https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2018.4493

Coulton, C. J., Crampton, D. S., Irwin, M., Spilsbury, J. C., & Korbin, J. E. (2007). How neighborhoods influence child maltreatment: A review of the literature

and alternative pathways. *Child Abuse & Neglect*, *31*(11-12), 1117-1142. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.03.023

Cowan, P. A., Cowan, C. P., Cohn, D. A., & Pearson, J. L. (1996). Parents' attachment histories and children's externalizing and internalizing behaviors: Exploring family systems models of linkage. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *64*(1), 53-63. https://doi.org/10.1037//0022-006x.64.1.53

Crowley, K., Callanan, M. A., Tenenbaum, H. R., & Allen, E. (2001). Parents explain more often to boys than to girls during shared scientific thinking. *Psychological Science*, *12*(3), 258-261. https://doi.org/10.1111/1467-9280.00347

Cüceloğlu, D. (2016). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Culp, R. E., Watkins, R. V., Lawrence, H., Letts, D., Kelly, D. J., & Rice, M. L. (1991). Maltreated children's language and speech development: Abused, neglected, and abused and neglected. *First Language*, *11*(33), 377-389. https://doi.org/10.1177/014272379101103305

Çakmak, Özkale, U., Yıldırım, M. S., & Kanadlı, S. (2019). Anne Baba Tutumları ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Meta-Analizi Çalışması. *Eğitim Bilimleri Tam Metin Bildiri Kitabı*, 211.

Çelik, F. G. H., & Hocaoğlu, Ç. (2018). Çocukluk Çağı Travmaları: Bir Gözden Geçirme. *Sakarya Tıp Dergisi*, *8*(4), 695-711. https://doi.org/10.31832/smj.454535

Çetin, F. Ç. (Ed.). (2008). *Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı*. Hekimler Yayın Birliği.

Çetinkaya, M., Üneri, Ö. Ş., & Göker, Z. (2018). Serum oxytocin and vasopressin levels in children with social anxiety disorder and the effects of parent characteristics. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, *28*(3), 261-267. https://doi.org/10.1080/24750573.2018.1505280

Çoban, Y., & Kısa, C. (2020). Analysis of the Relation Between Social Anxieties and Parental Attitudes of the Adolescent High School Students. *Psychology Research on Education and Social Sciences , 1*(1) , 1-10.

Çuhadaroğlu, F.(1986). *Adölesanlarda Benlik Saygısı*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri ABD, Ankara.

Dalimonte-Merckling, D., & Williams, J. M. (2020). Parenting Styles and Their Effects. Içinde J. B. Benson (Ed.), *Encyclopedia of Infant and Early Childhood Development (Second Edition)*. Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809324-5.23611-0

Damon, W., ve Hart, D. (1982). The development of self understanding infancy through adolescence. *Child Development, 53,* 841-864.

Danış, Z. (2006). Davranış Bilimlerinde Ekolojik Sistem Yaklaşımı. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, 3*(9), 45-53.

Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin*, *113*, 487-496. https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487

Davidson, J. R., Hughes, D. L., George, L. K., & Blazer, D. G. (1993). The epidemiology of social phobia: Findings from the Duke Epidemiological Catchment Area Study. *Psychological Medicine*, *23*(3), 709-718. https://doi.org/10.1017/s0033291700025484

Davis, M., Stadulis, R., & Neal-Barnett, A. (2018). Assessing the Effects of the Acting White Accusation Among Black Girls: Social Anxiety and Bullying Victimization. *Journal of the National Medical Association*, *110*(1), 23-28. https://doi.org/10.1016/j.jnma.2017.06.016

Davison, G. C., & Neale, J. M. (2004). *Abnormal psychology*. Wiley.

De Bellis, M. D., Keshavan, M. S., Shifflett, H., Iyengar, S., Beers, S. R., Hall, J., & Moritz, G. (2002). Brain structures in pediatric maltreatment-related posttraumatic stress disorder: A sociodemographically matched study. *Biological Psychiatry*, *52*(11), 1066-1078. https://doi.org/10.1016/s0006-3223(02)01459-2

Dereboy, C., Demirkapi, E. S., Sakiroglu, M., & Ozturk, C. S. (2018). The Relationship Between Childhood Traumas, Identity Development, Difficulties in Emotion Regulation and Psychopathology. *Turk Psikiyatri Dergisi*, *29*(4). https://doi.org/10.5080/u20463

Dilbaz, N. (2000). Sosyal Anksiyete Bozukluğu: Tanı, Epidemiyoloji, Etiyoloji, Klinik ve Ayırıcı Tanı. *Journal of Clinical Psychiatry*, *3*(60), 3-21.

Doepke, M., Sorrenti, G., & Zilibotti, F. (2019). The Economics of Parenting. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.3327173

Doğan, T. (2011). İki boyutlu benlik saygısı: kendini sevme/öz-yeterlik ölçeği'nin türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 126-137.

Doğan, T. ve Eryılmaz, A. (2013), İki boyutlu benlik saygısı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*(1), 107-117.

Dokuyan, M. (2016). 12.Sınıf Öğrencilerinde Algılanan Anne-Baba Tutumları İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(2), 1-21.

Drapeau, M., & Perry, J. C. (2004). Childhood trauma and adult interpersonal functioning: A study using the Core Conflictual Relationship Theme Method (CCRT). *Child Abuse & Neglect*, *28*(10), 1049-1066. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.05.004

Dubowitz, H., Papas, M. A., Black, M. M., & Starr, R. H. (2002). Child neglect: Outcomes in high-risk urban preschoolers. *Pediatrics*, *109*(6), 1100-1107. https://doi.org/10.1542/peds.109.6.1100

Dye, H. (2018). The impact and long-term effects of childhood trauma. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, *28*(3), 381-392. https://doi.org/10.1080/10911359.2018.1435328

Eker, E., & Türk, A. (2021). Anne Ebeveynin Kendi Anne Red Kabulünün, Ebeveynlik Tutumu Üzerine Etkisi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*. https://doi.org/10.48066/kusob.875653

Ekinci, S., & Kandemir, H. (2015). Childhood trauma in the lives of substance-dependent patients: The relationship between depression, anxiety and self-esteem. *Nordic Journal of Psychiatry, 69*(4), 249-253.

Ekşi, A. (1990). *Çocuk, Genç, Ana Babalar*. Bilgi Yayınevi.

Eldeleklioğlu, J. (1996). *Karar stratejileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişki.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı.

Eldoğan, D. (2018). Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Alt Tipleri: Heterojen Bir Tanı Kategorisi. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar - Current Approaches in Psychiatry*, *10*(2), 202-217. https://doi.org/10.18863/pgy.358102

Eldoğan, D. (2018). Sosyal anksiyete bozukluğunun alt tipleri: Heterojen bir tanı kategorisi [Subtypes of social anxiety disorder: A heterogeneous diagnostic category]. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 10*(2), 202–217.

Ercan, A. (2019). *Ergenlerin Algılanan Anne Baba Tutumlarının Benlik Saygısı ve Psikolojik İyi Oluş ile Ilişkisinin Incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eren Gümüş, A. (2002). *Sosyal kaygıyla başa çıkma grup programının üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerine etkisi.* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erickson, E. H. (1958). *Young man Luther: A study in psychoanalysis and history.* New York: Norton.

Erikson, E. H. (1963). *Youth: Change and challenge.* New York: Basic books.

Eriş, Y. ve İkiz, F. (2013). Ergenlerin Benlik Saygısı ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Kişisel Değişkenlerin Etkileri. *Turkish Studies (Elektronik), 8*(6), 179 - 193.

Erkan, Z. (2002). Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Ergenlerin Ana Baba Tutumlarına İlişkin Nitel Bir Çalışma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(10).

Eroğlu, A.R.Ç. ve Türk, S.B. (2013). Ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade tarzları ile benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Journal of Human Sciences, 10*(1), 1422-1439.

Eromo, T. L., & Levy, D. A. (2017). The rise, fall, and resurgence of" self-esteem": A critique, reconceptualization, and recommendations. *North American Journal of Psychology, 19*(2).

Ersoy, E. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ile benlik saygısı ve depresyon düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ersoy, E., & Ugur, H. (2015). The relationship between students' self-esteem and parental attitudes in Turkish society. *The Anthropologist, 21*(1-2), 112-119.

Fang, X., & Tarui, N. (Ed.). (2015). *Child Maltreatment, Family Characteristics, and Educational Attainment: Evidence from Add Health Data*. https://doi.org/10.22004/ag.econ.205319

Felker, D. W. (1974). *Building positive self-concepts*. Minneapolis: Burgess Publishing.

Flett, G. L., Hewitt, P. L., Oliver, J. M., & Macdonald, S. (2002). Perfectionism in children and their parents: A developmental analysis. Içinde G. L. Flett & P. L. Hewitt (Ed.), *Perfectionism: Theory, research, and treatment.* (ss. 89-132). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/10458-004

Freud, S. (1927). *The ego and the id: Authorized translation*. Woolf.

Freud, S., & Strachey, J. (2001). *The ego and the ID and other works: (1923-1925).* Vintage.

Furmark, T. (2002). Social phobia: Overview of community surveys. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *105*(2), 84-93. https://doi.org/10.1034/j.1600-0447.2002.1r103.x

Fyer, A. J., Mannuzza, S., Chapman, T. F., Liebowitz, M. R., & Klein, D. F. (1993). A direct interview family study of social phobia. *Archives of General Psychiatry*,*50*(4),286-293. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1993.01820160056007

Gabbard, G. O. (1979). Stage fright. *The International Journal of Psycho-Analysis*, *60*(3), 383-392.

Gabbard, G. O. (2000). *Psychodynamic Psychiatry in Clinical Practice* (3rd Edition). American Psychiatric Press.

Gaines, R., Sandgrund, A., Green, A. H., & Power, E. (1978). Etiological factors in child maltreatment: A multivariate study of abusing, neglecting, and normal mothers. *Journal of Abnormal Psychology*, *87*(5), 531-540. https://doi.org/10.1037/0021-843X.87.5.531

Gao, D., Liu, J., Bullock, A., Li, D., & Chen, X. (2021). Transactional models linking maternal authoritative parenting, child self-esteem, and approach coping strategies. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *73*, 101262. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2021.101262

Gardner, F. E. (1989). Inconsistent parenting: Is there evidence for a link with children's conduct problems? *Journal of Abnormal Child Psychology*, *17*(2), 223-233. https://doi.org/10.1007/BF00913796

Gau, S. S.-F., Chiu, Y.-N., Soong, W.-T., & Lee, M.-B. (2008). Parental characteristics, parenting style, and behavioral problems among chinese children with Down syndrome, their siblings and controls in Taiwan. *Journal of the Formosan Medical Association = Taiwan Yi Zhi*, *107*(9), 693-703. https://doi.org/10.1016/S0929-6646(08)60114-X

Gauthier, L., Stollak, G., Messé, L., & Aronoff, J. (1996). Recall of childhood neglect and physical abuse as differential predictors of current psychological functioning. *Child Abuse & Neglect*, *20*(7), 549-559. https://doi.org/10.1016/0145-2134(96)00043-9

George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

Ghazwani, J. Y., Khalil, S. N., & Ahmed, R. A. (2016). Social anxiety disorder in Saudi adolescent boys: Prevalence, subtypes, and parenting style as a risk factor. *Journal of Family and Community Medicine*, *23*(1), 25-31. https://doi.org/10.4103/2230-8229.172226

Gibb, B. E., Chelminski, I., & Zimmerman, M. (2007). Childhood emotional, physical, and sexual abuse, and diagnoses of depressive and anxiety disorders in adult psychiatric outpatients. *Depression and Anxiety*, *24*(4), 256-263. https://doi.org/10.1002/da.20238

Gkika, S., Wittkowski, A., & Wells, A. (2018). Social cognition and metacognition in social anxiety: A systematic review. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, *25*(1), 10-30. https://doi.org/10.1002/cpp.2127

Glasgow, K. L., Dornbusch, S. M., Troyer, L., Steinberg, L., & Ritter, P. L. (1997). Parenting styles, adolescents' attributions, and educational outcomes in nine heterogeneous high schools. *Child Development*, *68*(3), 507-529.

Goodwin, R. D., & Stein, M. B. (2004). Association between childhood trauma and physical disorders among adults in the United States. *Psychological Medicine*, *34*(3), 509-520. https://doi.org/10.1017/S003329170300134X

Gördeles Beşer, N., Baysan Arabacı, L., Uzunoğlu, G., Bilaç, Ö., & Ozan, E. (2019). The determination of parent attitude and childhood trauma in adolescent pushed into crime. *Journal of Clinical Psychiatry*, *22*(2), 219-227. https://doi.org/10.5505/kpd.2019.94834

Grover, K. E., Carpenter, L. L., Price, L. H., Gagne, G. G., Mello, A. F., Mello, M. F., & Tyrka, A. R. (2007). The Relationship Between Childhood Abuse and Adult Personality Disorder Symptoms. *Journal of personality disorders*, *21*(4), 442-447. https://doi.org/10.1521/pedi.2007.21.4.442

Grusec, J. E., & Davidov, M. (2007). Socialization in the Family: The Roles of Parents. İçinde *Handbook of socialization: Theory and research* (ss. 284-308). The Guilford Press.

Guastello, S. J., & Guastello, D. D. (2008). Dynamics of attitudes and genetic processes. *Nonlinear Dynamics, Psychology, and Life Sciences*, *12*(1), 75-86.

Güleç, C., Köroğlu, E., & Şenol, S. (2007). *Psikiyatri temel kitabi*. Hekimler Yayin Birligi.

Güler, N., Uzun, S., Bozta, Z., & Aydo, S. (2002). Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *24*, 128-134.

Gümüş, A. E. (2000). Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık ve Beden İmgelerinden Doyum Sosyal Kaygı Düzeyleri ile İlişkisinin İncelenmes. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, *33*(1). https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000037

Güneri Yöyen, E. (2017). Childhood trauma and self-respect. *International Journal of Social Sciences and Education Research, 3*(1) , 267-282.

Hamarta, E. & Demirbaş, E. (2009). Lise Öğrencilerinin Utangaçlık ve Benlik Saygılarının Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Açısından İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21*(1), 239-247.

Haskett, M. E., Scott, S. S., & Fann, K. D. (1995). Child abuse potential inventory and parenting behavior: Relationships with high-risk correlates. *Child Abuse & Neglect*, *19*(12), 1483-1495. https://doi.org/10.1016/0145-2134(95)00107-4

Haspolat, N. K. & Kağan, M. (2017). Sosyal Fobinin Yordayıcıları Olarak Beden İmajı ve Benlik Saygısı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(2), 139-152. DOI: 10.17556/erziefd.322327

Heimberg, R. G., Hofmann, S. G., Liebowitz, M. R., Schneier, F. R., Smits, J. A. J., Stein, M. B., Hinton, D. E., & Craske, M. G. (2014). SOCIAL ANXIETY

DISORDER IN DSM-5: Review: Social Anxiety Disorder in DSM-5. *Depression and Anxiety*, *31*(6), 472-479. https://doi.org/10.1002/da.22231

Heimberg, R. G., Hope, D. A., Rapee, R. M., & Bruch, M. A. (1988). The validity of the Social Avoidance and distress Scale and the Fear of Negative Evaluation Scale with social phobic patients. *Behaviour Research and Therapy*, *26*(5), 407-413. https://doi.org/10.1016/0005-7967(88)90074-5

Henriques, G. R., & Calhoun, L. G. (1999). Gender and ethnic differences in the relationship between body esteem and self-esteem. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, *133*(4), 357-368. https://doi.org/10.1080/00223989909599748

Herman, J. (1997). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence--from Domestic Abuse to Political Terror*. Basic Books.

Herman, J. (2015). *Travma ve İyileşme.* Çeviri: Tamer Tosun. İstanbul: Literatür Yayınları.

Hidalgo, R. B., Barnett, S. D., & Davidson, J. R. (2001). Social anxiety disorder in review: Two decades of progress. *The International Journal of Neuropsychopharmacology*, *4*(3), 279-298. https://doi.org/10.1017/S1461145701002504

Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review, 94*(3), 319-340.

Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., van der Laan, P. H., Smeenk, W., & Gerris, J. R. M. (2009). The relationship between parenting and delinquency: a meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology.* https://doi.org/10.1007/s10802-009-9310-8

Holden, G. W., & Edwards, L. A. (1989). Parental attitudes toward child rearing: Instruments, issues, and implications. *Psychological Bulletin*, *106*(1), 29-58. https://doi.org/10.1037/0033-2909.106.1.29

Holden, G. W., & Ritchie, K. L. (1991). Linking extreme marital discord, child rearing, and child behavior problems: evidence from battered women. *Child development, 62*(2), 311–327. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1991.tb01533.x

Holmbeck, G. N., Johnson, S. Z., Wills, K. E., McKernon, W., Rose, B., Erklin, S., & Kemper, T. (2002). Observed and perceived parental overprotection in relation to psychosocial adjustment in preadolescents with a physical disability: The mediational role of behavioral autonomy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *70*(1), 96-110. https://doi.org/10.1037/0022-006X.70.1.96

Horney, K. (1968). The technique of psychoanalytic therapy. *The American Journal of Psychoanalysis, 28*(1-2), 3-12.

Horwath, J. A. (2007). *Child neglect: Identification and assessment*. Palgrave Macmillan.

Hovens, J. G. F. M., Wiersma, J. E., Giltay, E. J., van Oppen, P., Spinhoven, P., Penninx, B. W. J. H., & Zitman, F. G. (2010). Childhood life events and childhood trauma in adult patients with depressive, anxiety and comorbid disorders vs. Controls. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *122*(1), 66-74. https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2009.01491.x

Howe, D. (2005). *Child Abuse and Neglect: Attachment, Development and Intervention*. Red Globe Press.

Huh, H. J., Kim, S.-Y., Yu, J. J., & Chae, J.-H. (2014). Childhood trauma and adult interpersonal relationship problems in patients with depression and anxiety disorders. *Annals of General Psychiatry*, *13*, 26. https://doi.org/10.1186/s12991-014-0026-y

Huver, R. M. E., Otten, R., de Vries, H., & Engels, R. C. M. E. (2010). Personality and parenting style in parents of adolescents. *Journal of Adolescence*, *33*(3), 395-402. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2009.07.012

Ito, L. M., Roso, M. C., Tiwari, S., Kendall, P. C., & Asbahr, F. R. (2008). Cognitive-behavioral therapy in social phobia. *Revista Brasileira De Psiquiatria*, *30*(2), 96-101. https://doi.org/10.1590/s1516-44462008000600007

Jackson, C., Henriksen, L., & Foshee, V. A. (1998). The Authoritative Parenting Index: Predicting Health Risk Behaviors Among Children and Adolescents. *Health Education & Behavior*, *25*(3), 319-337. https://doi.org/10.1177/109019819802500307

Jacob, P., & Seshadri, S. P. (2013). Parenting: Is there a method in the madness?!. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health, 9*(2), 43-49.

Jadon, P. S., & Tripathi, S. (2017). Effect of Authoritarian Parenting style on self esteem of the Child A Systematic Review. *International Journal of Advance Research and Innovative Ideas in Education*, *3*, 909-913.

James, W. (1950). The principles of psychology. Dover Publications.

Ji, H., & Lü, W. (2021). Childhood abuse and social anxiety symptoms among young adults: Moderating role of respiratory sinus arrhythmia suppression to social stress. *Child Abuse & Neglect*, *117*, 105118. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105118

Jinnah, H. A., & Stoneman, Z. (2016). Influence of Permissive Parenting on Youth Farm Risk Behaviors. *Journal of Agromedicine*, *21*(3), 244-252. https://doi.org/10.1080/1059924X.2016.1179610

Johnson, C. F. (2000). Death from child abuse and neglect. *The Lancet*, *356*, S14. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(00)92000-2

Johnson, J. G., Cohen, P., Smailes, E. M., Skodol, A. E., Brown, J., & Oldham, J. M. (2001). Childhood verbal abuse and risk for personality disorders during adolescence and early adulthood. *Comprehensive Psychiatry*, *42*(1), 16-23. https://doi.org/10.1053/comp.2001.19755

Joiner, T. E., Sachs-Ericsson, N. J., Wingate, L. R., Brown, J. S., Anestis, M. D., & Selby, E. A. (2007). Childhood physical and sexual abuse and lifetime number of suicide attempts: A persistent and theoretically important relationship. *Behaviour Research and Therapy*, *45*(3), 539-547. https://doi.org/10.1016/j.brat.2006.04.007

Jonas, S., Bebbington, P., McManus, S., Meltzer, H., Jenkins, R., Kuipers, E., Cooper, C., King, M., & Brugha, T. (2011). Sexual abuse and psychiatric disorder in England: Results from the 2007 Adult Psychiatric Morbidity Survey. *Psychological Medicine*, *41*(4), 709-719. https://doi.org/10.1017/S003329171000111X

Jung, C. G. (1969). *Aion: Researches Into the Phenomenology of the Self.* Princeton Univ. Press

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *İnsan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giris*. Evrim Basım Yayım Dağıtım.

Kağitçibaşi, Ç. (1984). Socialization in traditional society: A challenge to psychology. *International Journal of Psychology*, *19*(1-2), 145-157. https://doi.org/10.1080/00207598408247522

Kanbur, N., & Akgül, S. (2010). Adolesanlarda Cinsel İstismar ve Pediatristin Rolü. *Çocuk İhmal ve İstismarı-I*, *32*(4), 491-502.

Karaırmak, Ö., ve Siviş Çetinkaya, R. (2011). Benlik Saygısının ve Denetim Odağının Psikolojik Sağlamlık Üzerine Etkisi: Duyguların Aracı Rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(35), 30-43.

Karakaş, S. (2017). *Attitude—Tutum | Psikoloji Sözlüğü*. Prof. Dr. Sirel Karakaş Psikoloji Sözlüğü. www.psikolojisozlugu.com

Kars, S., Bektaş, Ö. ve Akyürek, G. (2019). Ergenlerde anne-baba tutumu, duygu düzenleme ve iyilik hali arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi, 7* (2), 97-104.

Kassing, F., Lochman, J. E., & Glenn, A. L. (2018). Autonomic functioning in reactive versus proactive aggression: The influential role of inconsistent parenting. *Aggressive Behavior*, *44*(5), 524-536. https://doi.org/10.1002/ab.21772

Katerndahl, D. A., Burge, S., & Kellogg, N. (2005). Psychiatric comorbidity in women with a history of childhood sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, *14*(3), 91-105. https://doi.org/10.1300/J070v14n03_05

Kaya, A , Bozaslan, H , Genç, G . (2012). Üniversite Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumlarının Problem Çözme Becerilerine, Sosyal Kaygı Düzeylerine ve Akademik Başarılarına Etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*, 208-225.

Kaya, E. O. (2020). *Üniversite Öğrencilerinde Anne Baba Tutumu, Depresyon Ve Benlik Saygısı İlişkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi.

Kearney-Cooke, A. (1999). Gender differences and self-esteem. *The Journal of Gender-Specific Medicine*, *2*(3), 46-52.

Keller, H., & Otto, H. (2009). The cultural socialization of emotion regulation during infancy. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *40*(6), 996-1011. https://doi.org/10.1177/0022022109348576

Kendall-Tackett, K. (2002). The health effects of childhood abuse: four pathways by which abuse can influence health. *Child abuse & neglect, 26*(6-7), 715–729.

Kendler, K. S., Neale, M. C., Kessler, R. C., Heath, A. C., & Eaves, L. J. (1992). The genetic epidemiology of phobias in women. The interrelationship of agoraphobia, social phobia, situational phobia, and simple phobia. *Archives of General Psychiatry*, *49*(4), 273-281. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1992.01820040025003

Kenny, M. C., & Prikhidko, A. (2021). Mothers Attitudes Toward Child Sexual Abuse Prevention in Schools: A Preliminary Examination. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 1-10. https://doi.org/10.1007/s40653-021-00361-1

Kerr, D. C. R., Capaldi, D. M., Pears, K. C., & Owen, L. D. (2009). A prospective three generational study of fathers' constructive parenting: Influences from family of origin, adolescent adjustment, and offspring temperament. *Developmental Psychology*, *45*(5), 1257-1275. https://doi.org/10.1037/a0015863

Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of General Psychiatry*, *62*(6), 593-602. https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.6.593

Khoury, L., Tang, Y. L., Bradley, B., Cubells, J. F., & Ressler, K. J. (2010). Substance use, childhood traumatic experience, and Posttraumatic Stress Disorder in an urban civilian population. *Depression and Anxiety*, *27*(12), 1077-1086. https://doi.org/10.1002/da.20751

Kılıçkaya, S., Uçar, N., & Denizci Nazlıgül, M. (2021). A Systematic Review of the Association between Parenting Styles and Narcissism in Young Adults: From Baumrind's Perspective. *Psychological Reports*. https://doi.org/10.1177/00332941211041010

Kiff, C., Lengua, L., & Zalewski, M. (2011). Nature and Nurturing: Parenting in the Context of Child Temperament. *Clinical child and family psychology review*, *14*, 251-301. https://doi.org/10.1007/s10567-011-0093-4

Kling, K. C., Hyde, J. S., Showers, C. J., & Buswell, B. N. (1999). Gender differences in self-esteem: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *125*(4), 470-500. https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.4.470

Knappe, S., Beesdo-Baum, K., & Wittchen, H. U. (2010). Familial risk factors in social anxiety disorder: calling for a family-oriented approach for targeted prevention and early intervention. *European child & adolescent psychiatry, 19*(12).

Knappe, S., Beesdo-Baum, K., & Wittchen, H.-U. (2010). Familial risk factors in social anxiety disorder: Calling for a family-oriented approach for targeted prevention and early intervention. *European Child & Adolescent Psychiatry*, *19*(12), 857-871. https://doi.org/10.1007/s00787-010-0138-0

Knappe, S., Beesdo-Baum, K., Fehm, L., Lieb, R., & Wittchen, H.-U. (2012). Characterizing the association between parenting and adolescent social phobia. *Journal of Anxiety Disorders*, *26*(5), 608-616. https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2012.02.014

Koc, M. & Sahin, F. (2012). A Survey About Child Abuse and Neglect Incidence in Turkey Using ICAST-R Instrument. XIX ISPCAN International Congress on Child Abuse and Neglect. Kongre Kitapçığı 12, 179.

Koç, E. M., Şahin Dağlı, F., Aksakal, F. N., Aksoy, H., Kahveci, R., Ayhan Başer, D., Meads, C., & Özkara, A. (2018). Exploring Prevalence of Child Abuse: Use of ICAST-Retrospective Instrument with the First Year Medical Students in a University. *Konuralp Tıp Dergisi*, 7-12. https://doi.org/10.18521/ktd.382958

Kol, S. (2016). The Effects of the Parenting Styles on Social Skills of Children Aged 5-6. *Malaysian Online Journal of Educational Sciences*, *4*(2), 49-58.

Koydemir Özden, S., & Demir, A. (2009). The relationship between perceive parental attitudes and shyness among Turkish youth: Fear of negative evaluation and self-esteem as mediators. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues, 28,* 169-180. doi: 10.1007/s12144-009-9054-1

Koyuncu, A., Çelebi, F., Ertekin, E., Kök, B. E., & Tükel, R. (2016). Attention deficit and hyperactivity in social anxiety disorder: Relationship with trauma history and impulsivity. *ADHD Attention Deficit and Hyperactivity Disorders*, *8*(2), 95-100. https://doi.org/10.1007/s12402-016-0189-2

Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., Lozano, R., & Organization, W. H. (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/42495

Kuzgun, Y. (1972). *Ana-baba tutumlarının kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Lane, W. G. (2014). Prevention of child maltreatment. *Pediatric Clinics of North America*, *61*(5), 873-888. https://doi.org/10.1016/j.pcl.2014.06.002

Lang, D. (2020). *Parenting and Family Diversity Issues*. Iowa State University Digital Press. https://doi.org/10.31274/isudp.8

Lansford, J. E., Rothenberg, W. A., Jensen, T. M., Lippold, M. A., Bacchini, D., Bornstein, M. H., Chang, L., Deater-Deckard, K., Di Giunta, L., Dodge, K. A., Malone, P. S., Oburu, P., Pastorelli, C., Skinner, A. T., Sorbring, E., Steinberg, L., Tapanya, S., Tirado, L. M. U., Alampay, L. P., & Al-Hassan, S. M. (2018). Bidirectional Relations between Parenting and Behavior Problems from Age 8 to 13 in Nine Countries. *Journal of research on adolescence : the official journal of the Society for Research on Adolescence*, *28*(3), 571-590. https://doi.org/10.1111/jora.12381

Laporte, L., Paris, J., Guttman, H., & Russell, J. (2011). Psychopathology, childhood trauma, and personality traits in patients with borderline personality disorder and their sisters. *Journal of Personality Disorders*, *25*(4), 448-462. https://doi.org/10.1521/pedi.2011.25.4.448

Lee, W. E., Wadsworth, M. E. J., & Hotopf, M. (2006). The protective role of trait anxiety: A longitudinal cohort study. *Psychological Medicine*, *36*(3), 345-351. https://doi.org/10.1017/S0033291705006847

Leung Ling, M. T. W., Chen, H. F., & Chiu, K. C. N. (2020). Parental Warmth and Involvement and the Self-Esteem of Young People in Hong Kong. *Child Indicators Research*, *13*(3), 801-817. https://doi.org/10.1007/s12187-019-09645-3

Leverich, G. S., McElroy, S. L., Suppes, T., Keck, P. E., Denicoff, K. D., Nolen, W. A., Altshuler, L. L., Rush, A. J., Kupka, R., Frye, M. A., Autio, K. A., & Post, R. M. (2002). Early physical and sexual abuse associated with an adverse course of bipolar illness. *Biological Psychiatry*, *51*(4), 288-297. https://doi.org/10.1016/s0006-3223(01)01239-2

Lieb, R., Wittchen, H. U., Höfler, M., Fuetsch, M., Stein, M. B., & Merikangas, K. R. (2000). Parental psychopathology, parenting styles, and the risk of social phobia in offspring: a prospective-longitudinal community study. *Archives of general psychiatry, 57*(9). doi: 10.1001/archpsyc.57.9.859

Liebowitz, M. R., Gorman, J. M., Fyer, A. J., & Klein, D. F. (1985). Social phobia. Review of a neglected anxiety disorder. *Archives of General Psychiatry*, *42*(7), 729-736. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1985.01790300097013

Liu, L., & Wang, M. (2015). Parenting stress and harsh discipline in China: The moderating roles of marital satisfaction and parent gender. *Child Abuse & Neglect*, *43*, 73-82. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.01.014

Liu, X. (2020). Parenting Styles and Health Risk Behavior of Left-Behind Children: The Mediating Effect of Cognitive Emotion Regulation. *Journal of Child and Family Studies*, *29*(3), 676-685. https://doi.org/10.1007/s10826-019-01614-2

Lo, C. K. M., Ho, F. K., Wong, R. S., Tung, K. T. S., Tso, W. W. Y., Ho, M. S. P., Chow, C. B., Chan, K. L., & Ip, P. (2019). Prevalence of Child Maltreatment and Its Association with Parenting Style: A Population Study in Hong Kong. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(7), 1130. https://doi.org/10.3390/ijerph16071130

Low, S., Snyder, J., & Shortt, J. W. (2012). The Drift toward Problem Behavior during the Transition to Adolescence: The Contributions of Youth Disclosure, Parenting, and Older Siblings. *Journal of Research on Adolescence: The Official Journal of the Society for Research on Adolescence*, *22*(1), 65-79. https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2011.00757.x

Luxton, D. D. (2007). The effects of inconsistent parenting on the development of uncertain self-esteem and depression vulnerability. Doctoral Dissertation, University of Kansas.

Lynch, M., Saradidze, L., Goguadze, N., & Zolotor, A. (2008). *The National Study on Violence Against Children in Georgia*. Unicef Georgia. https://www.unicef.org/georgia/reports/national-study-violence-against-children-georgia

Maccoby, E. E. (1984). Socialization and developmental change. *Child Development*, *55*(2), 317-328. https://doi.org/10.2307/1129945

Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent child interaction. İçinde P. H. Mussen, & E. M. Hetherington (Ed.), *Hand book of child psychology: Socialization, personality, and social development* (ss. 1-101). New York : Wiley.

Manly, J. T., Oshri, A., Lynch, M., Herzog, M., & Wortel, S. (2013). Child Neglect and the Development of Externalizing Behavior Problems: Associations With Maternal Drug Dependence and Neighborhood Crime. *Child Maltreatment*, *18*(1), 17-29. https://doi.org/10.1177/1077559512464119

Marks, I. M. (1969). *Fears and phobias* (s. 302). Academic Press.

Marks, I. M., & Gelder, M. G. (1966). Different ages of onset in varieties of phobia. *The American Journal of Psychiatry*, *123*(2), 218-221. https://doi.org/10.1176/ajp.123.2.218

Martin, G., Bergen, H. A., Richardson, A. S., Roeger, L., & Allison, S. (2004). Sexual abuse and suicidality: Gender differences in a large community sample of adolescents. *Child Abuse & Neglect*, *28*(5), 491-503. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.08.006

Martin, N. G., Eaves, L. J., Heath, A. C., Jardine, R., Feingold, L. M., & Eysenck, H. J. (1986). Transmission of social attitudes. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *83*(12), 4364-4368. https://doi.org/10.1073/pnas.83.12.4364

Maschi, T., Baer, J., Morrissey, M. B., & Moreno, C. (2013). The Aftermath of Childhood Trauma on Late Life Mental and Physical Health: A Review of the Literature. *Traumatology*, *19*(1), 49-64. https://doi.org/10.1177/1534765612437377

McClun, L. A., & Merrell, K. W. (1998). Relationship of perceived parenting styles, locus of control orientation, and self-concept among junior high age students. *Psychology in the Schools*, *35*(4), 381-390. https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6807(199810)35:4<381::AID-PITS9>3.0.CO;2-S

McCoy, M. L., & Keen, S. M. (2013). *Child Abuse and Neglect: Second Edition* (2. bs). Psychology Press. https://doi.org/10.4324/9780203120699

McEvoy, P. M., Grove, R., & Slade, T. (2011). Epidemiology of Anxiety Disorders in the Australian General Population: Findings of the 2007 Australian National Survey of Mental Health and Wellbeing. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, *45*(11), 957-967. https://doi.org/10.3109/00048674.2011.624083

McLeod, S. (2007). Maslow's hierarchy of needs. *Simply psychology, 1*(1-18).

Mensah, M. K., & Kuranchie, A. (2013). Influence of Parenting Styles on the Social Development of Children. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, *2*(3), 123. https://doi.org/10.5901/ajis.2013.v2n3p123

Merlin, C., Okerson, J., & Hess, P. (2013). How Parenting Style Influences Children: A Review of Controlling, Guiding, and Permitting Parenting Styles on Children's Behavior, Risk- Taking, Mental Health, and Academic Achievement. *The William & Mary Educational Review*, *2*(1).

Michail, M., & Birchwood, M. (2014). Social anxiety in first-episode psychosis: The role of childhood trauma and adult attachment. *Journal of Affective Disorders*, *163*, 102-109. https://doi.org/10.1016/j.jad.2014.03.033

Middlebrooks, J. S., & Audage, N. C. (2008). *The Effects of Childhood Stress on Health Across the Lifespan* [Technical Report]. National Center for Injury Prevention and Control of the Centers for Disease Control and Prevention. https://doi.org/10.13016/nerg-fxld

Miklikowska, M., & Hurme, H. (2011). Democracy begins at home: Democratic parenting and adolescents' support for democratic values. *European Journal of Developmental Psychology*, *8*(5), 541-557. https://doi.org/10.1080/17405629.2011.576856

Mobbs, D., Hagan, C. C., Dalgleish, T., Silston, B., & Prévost, C. (2015). The ecology of human fear: Survival optimization and the nervous system. *Frontiers in Neuroscience*, *9*, 55. https://doi.org/10.3389/fnins.2015.00055

Moghaddam, M. F., Validad, A., Rakhshani, T., & Assareh, M. (2017). Child self-esteem and different parenting styles of mothers: A cross-sectional study. *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, *19*(1), 37-42. https://doi.org/10.12740/APP/68160

Montgomery, S. A. (1995). *Pocket reference to social phobia*. Science Press.

Morris, C. G., & Maisto, A. A. (2001). *Understanding psychology*. Prentice Hall.

Morsunbul, U. (2013). Are They Emerging Adults or Emerging Adults Who Are University Students? An Investigation Through Risk Taking and Identity Development. *Elementary Education Online*, *12*, 873-885.

Mousavi, S. E., Low, W. Y., & Hashim, A. H. (2016). Perceived parenting styles and cultural influences in adolescent's anxiety: A cross-cultural comparison. *Journal of Child and Family Studies*, *25*(7), 2102-2110. https://doi.org/10.1007/s10826-016-0393-x

Mruk, C.J. (2006). *Self-esteem research, theory, and practice: 3rd edition*. New York: Springer Publishing Company.

Mullins, L. L., Wolfe-Christensen, C., Pai, A. L. H., Carpentier, M. Y., Gillaspy, S., Cheek, J., & Page, M. (2007). The relationship of parental overprotection, perceived child vulnerability, and parenting stress to uncertainty in youth with chronic illness. *Journal of Pediatric Psychology*, *32*(8), 973-982. https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsm044

Müller, P. (2012). "The impediment that cannot say its name": Stammering and Trauma in Selected American and British Texts. *Anglia - Zeitschrift für englische Philologie, 130*(1), 54-74. https://doi.org/10.1515/ang-2012-0005

Nam, S., & Chun, J. (2013). Influencing Factors on Mothers' Parenting Style of Young Children at Risk for Developmental Delay in South Korea: The Mediating Effects of Parenting Stress. *Children and Youth Services Review*, *36*. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.11.008

National Collaborating Centre for Mental Health (UK). (2013). *Social Anxiety Disorder: Recognition, Assessment and Treatment*. British Psychological Society. http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK266258/

Nguyen, H. T., Dunne, M. P., & Le, A. V. (2010). Multiple types of child maltreatment and adolescent mental health in Viet Nam. *Bulletin of the World Health Organization*, *88*(1), 22-30. https://doi.org/10.2471/BLT.08.060061

Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J., & Vos, T. (2012). The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and

neglect: A systematic review and meta-analysis. *PLoS Medicine*, *9*(11), e1001349. https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001349

Norton, A. R., & Abbott, M. J. (2017). The Role of Environmental Factors in the Aetiology of Social Anxiety Disorder: A Review of the Theoretical and Empirical Literature. *Behaviour Change*, *34*(2), 76-97. https://doi.org/10.1017/bec.2017.7

Ogilvie, D. M. (1987). The undesired self: A neglected variable in personality research. *Journal Of Personality And Social Psychology, 52*(2), 379-385.

Oğuz, V., & Körükçü, Ö. (2010). An analysis of self-esteem levels and parental attitudes of the students attending child development program. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2*(2), 3373-3377.

Ohayon, M. M., & Schatzberg, A. F. (2010). Social phobia and depression: Prevalence and comorbidity. *Journal of Psychosomatic Research*, *68*(3), 235-243. https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2009.07.018

Okcu, C . (2020). Benlik Saygısı ve İyi Olma Halleri Arasındaki İlişkilerin Yapısal Eşitlik Modellemesiyle İncelenmesi . *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 1*(1) , 52-69.

Ollendick, T. H., & Hirshfeld-Becker, D. R. (2002). The developmental psychopathology of social anxiety disorder. *Biological psychiatry, 51*(1). https://doi.org/10.1016/s0006-3223(01)01305-1

Oltmanns, T. F., Martin, M. T., Davison, G. C., & Neale, J. M. (2011). *Case Studies in Abnormal Psychology*. John Wiley & Sons.

Onat, G. , Dinç, H. , Günaydın, S. & Uğurlu, F. (2016). Çocukluk Döneminde Yaşanan İhmal veya İstismarın Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi, 3*(1), 9-15.

Ordu, F. (2019). Benlik Saygısıyla Boyun Eğme Davranışı Arasındaki İlişkide Denetim Odağının Aracı Rolü. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 9*(2), 317-330.

Oshri, A., Kogan, S. M., Kwon, J. A., Wickrama, K. a. S., Vanderbroek, L., Palmer, A. A., & MacKillop, J. (2018). Impulsivity as a mechanism linking child abuse and neglect with substance use in adolescence and adulthood. *Development and Psychopathology*, *30*(2), 417-435. https://doi.org/10.1017/S0954579417000943

Ovayolu, N., Uçan, Ö. & Serindağ, S. (2007). Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2*(4).

Owens, T., Stryker, S., & Goodman, N. (Eds.). (2001). Extending Self-Esteem Theory and Research: Sociological and Psychological Currents. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511527739

Ozdemir, N., & Sahin, S. K. (2020). The Impact of Childhood Traumatic Experiences on Self-Esteem and Interpersonal Relationships. *Psychiatry and Behavioral Sciences*, *10*(4), 185-191. https://doi.org/10.5455/PBS.20200502025907

Örsel, S., Karadağ, H., Kahiloğulları, K. A, Aktaş, A. E (2011). Psikiyatri hastalarında çocukluk çağı travmalarının sıklığı ve psikopatoloji ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 12*(2), 130 - 136.

Örsel, S., Karadağ, H., Kahiloğullari, A., & Aktaş, E. (2011). Psikiyatri hastalarında çocukluk çağı travmalarının sıklığı ve psikopatoloji ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *12*(2).

Özbay, Y. & Palancı, M. (2001). Sosyal anksiyete ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. VI. Ulusal Psikolojk Danışma ve Rehberlik Kongresi, 5-7 Eylül 2001, ODTÜ, Ankara.

Özçelik, M. B. (2020). *Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları İle Boyun Eğici Davranışlar Arasındaki İlişki: Benli Saygısının Aracı Rolü.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, N. & Şahin, Ş. K. (2020). The Impact of Childhood Traumatic Experiences on Self-Esteem and Interpersonal Relationships. *Psychiatry and behavioral sciences (Online), 10*(4), 185 - 191. Doi: 10.5455/PBS.20200502025907

Özdemir, D. F. (2010). Cinsel İstismar ve Çocuk Ruh Sağlığı. *Katkı Pediatri Dergisi*, *32*(5), 569-582.

Özdemir, N. (2004). *Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Fobi ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki ve Etkileyen Faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Personality Development/Kisilik Gelisimi. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar/Current Approaches to Psychiatry, 4(*4), 566-589.

Özen, N. E., & Şener, Ş. (1997). Çocuk ve Ergende Cinsel İstismar. *Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları*, *2*(4), 473-493.

Pachter, L. M., & Coll, C. G. (2009). Racism and child health: A review of the literature and future directions. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics: JDBP*, *30*(3), 255-263. https://doi.org/10.1097/DBP.0b013e3181a7ed5a

Parade, S. H., Leerkes, E. M., & Blankson, A. N. (2010). Attachment to parents, social anxiety, and close relationships of female students over the transition to college. *Journal of Youth and Adolescence*, *39*(2), 127-137. https://doi.org/10.1007/s10964-009-9396-x

Parker, G. (1983). *Parental overprotection: A risk factor in psychosocial development*. Grune & Stratton.

Parvez, S., & Irshad, E. (2013). Parenting Style of Socially Anxious and Non-Anxious Students. *Fwu Journal of Social Sciences*, *7*(1), 47-51.

Petkus, A. J., Gum, A. M., King-Kallimanis, B., & Wetherell, J. L. (2009). Trauma history is associated with psychological distress and somatic symptoms in homebound older adults. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *17*(9), 810-818. https://doi.org/10.1097/JGP.0b013e3181b20658

Pinquart, M., & Gerke, D.-C. (2019). Associations of Parenting Styles with Self-Esteem in Children and Adolescents: A Meta-Analysis. *Journal of Child and Family Studies*, *28*(8), 2017-2035. https://doi.org/10.1007/s10826-019-01417-5

Pope, A. W., McHale, S. M., & Craighead, W. E. (1988). *Psychology practitioner guidebooks. Self-esteem enhancement with children and adolescents.* Pergamon Press.

Power, T. G. (2013). Parenting Dimensions and Styles: A Brief History and Recommendations for Future Research. *Childhood Obesity*, *9*(1), 14-21. https://doi.org/10.1089/chi.2013.0034

Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments & Computers, 36*(4), 717–731. https://doi.org/10.3758/BF03206553

Price, J. M., & Glad, K. (2003). Hostile attributional tendencies in maltreated children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *31*(3). https://doi.org/10.1023/a:1023237731683

Prinzie, P., Stams, G. J. J. M., Deković, M., Reijntjes, A. H. A., & Belsky, J. (2009). The relations between parents' Big Five personality factors and parenting: A meta-analytic review. *Journal of Personality and Social Psychology*, *97*(2), 351-362. https://doi.org/10.1037/a0015823

Public Health Agency of Canada. (2010). *Canadian incidence study of reported child abuse and neglect, 2008: Major findings.* Public Health Agency of Canada.

Quadir, S. E., Özer, N., Yücel, G., Akar, A., & Puse, M. (2019). Parental Awareness On Emotional Abuse And Neglect. *Sosyal Çalışma Dergisi*, *3*(2), 177-201.

Raman, S., & Hodes, D. (2012). Cultural issues in child maltreatment. *Journal of Paediatrics and Child Health*, *48*(1), 30-37. https://doi.org/10.1111/j.1440-1754.2011.02184.x

Ramsey, A., Watson, P. J., Biderman, M. D., & Reeves, A. L. (1996). Self-reported narcissism and perceived parental permissiveness and authoritarianism. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human*

Development, *157*(2), 227-238. https://doi.org/10.1080/00221325.1996.9914860

Ranta, K., Kaltiala-Heino, R., Koivisto, A.-M., Tuomisto, M. T., Pelkonen, M., & Marttunen, M. (2007). Age and gender differences in social anxiety symptoms during adolescence: The Social Phobia Inventory (SPIN) as a measure. *Psychiatry Research*, *153*(3), 261-270. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2006.12.006

Rapee, R. M., & Heimberg, R. G. (1997). A cognitive-behavioral model of anxiety in social phobia. *Behaviour Research and Therapy*, *35*(8), 741-756. https://doi.org/10.1016/s0005-7967(97)00022-3

Rauf, K., & Ahmed, J. (2017). The Relationship of Authoritarian Parenting Style and Academic Performance in School Students. *Pakistan Journal of Psychology*, *48*(2), 61-71.

Reddy, M. K., Pickett, S. M., & Orcutt, H. K. (2006). Experiential Avoidance as a Mediator in the Relationship Between Childhood Psychological Abuse and Current Mental Health Symptoms in College Students. *Journal of Emotional Abuse*, *6*(1), 67-85. https://doi.org/10.1300/J135v06n01_04

Reed, K., Duncan, J. M., Lucier-Greer, M., Fixelle, C., & Ferraro, A. J. (2016). Helicopter Parenting and Emerging Adult Self-Efficacy: Implications for Mental and Physical Health. *Journal of Child and Family Studies*, *25*(10). https://doi.org/10.1007/s10826-016-0466-x

Reynolds, C. R., ve Fletcher-Janzen, E. (2007). *Encyclopedia of special education*. New Jersey: John Wiley & Sons, inc.

Rich-Edwards, J. W., Mason, S., Rexrode, K., Spiegelman, D., Hibert, E., Kawachi, I., Jun, H. J., & Wright, R. J. (2012). Physical and sexual abuse in childhood as predictors of early-onset cardiovascular events in women. *Circulation*, *126*(8), 920-927. https://doi.org/10.1161/CIRCULATIONAHA.111.076877

Robitaille, J., Jones, E., Gold, R. G., Robertson, K. R., & Milner, J. S. (1985). Child abuse potential and authoritarianism. *Journal of Clinical Psychology*, *41*(6), 839-844. https://doi.org/10.1002/1097-4679(198511)41:6<839::aid-jclp2270410619>3.0.co;2-x

Rodriguez, C. M. (2010). Parent-child aggression: Association with child abuse potential and parenting styles. *Violence and Victims*, *25*(6), 728-741. https://doi.org/10.1891/0886-6708.25.6.728

Rogers, C. (1951). *Client-centered therapy: Its current practice, implications and theory*. London.

Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A psychotherapists view of psychotherapy*. Houghton Mifflin.

Romano, E., Babchishin, L., Marquis, R., & Fréchette, S. (2015). Childhood Maltreatment and Educational Outcomes. *Trauma, Violence, & Abuse*, *16*(4), 418-437. https://doi.org/10.1177/1524838014537908

Romero-Martinez, A., Figueiredo, B., & Moya-Albiol, L. (2014). Childhood history of abuse and child abuse potential: The role of parent's gender and timing of childhood abuse. *Child Abuse & Neglect*, *38*(3), 510-516. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.09.010

Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self- image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Rosenberg, M. (1986). *Conceiving the Self*. Florida: Krieger Publishing Company.

Rosenblatt, P. C. (2000). Protective Parenting After the Death of a Child. *Journal of Personal and Interpersonal Loss*, *5*(4), 343-360. https://doi.org/10.1080/10811440008407851

Rosenthal, M. J. (1990). Inconsistent parenting and anxiety in the child. *Anxiety Research, 3*(1), 61-63.

Rothrauff, T. C., Cooney, T. M., & An, J. S. (2009). Remembered Parenting Styles and Adjustment in Middle and Late Adulthood. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, *64B*(1), 137-146. https://doi.org/10.1093/geronb/gbn008

Runyan, D., May-Chahal, C., Ikeda, R., Hassan, F., & Ramiro, L. (2002). Child abuse and neglect by parents and other caregivers. *World Report on Violence and Health*, 57-86.

Ruscio, A. M., Brown, T. A., Chiu, W. T., Sareen, J., Stein, M. B., & Kessler, R. C. (2008). Social fears and social phobia in the USA: Results from the National Comorbidity Survey Replication. *Psychological Medicine*, *38*(1), 15-28. https://doi.org/10.1017/S0033291707001699

Sahithya, B. R., Manohari, S. M., & Vijaya, R. (2019). Parenting styles and its impact on children – a cross cultural review with a focus on India. *Mental Health, Religion & Culture*, *22*(4), 357-383. https://doi.org/10.1080/13674676.2019.1594178

Salloum, A., Johnco, C., Zepeda-Burgos, R. M., Cepeda, S. L., Guttfreund, D., Novoa, J. C., Schneider, S. C., Lastra, A., Hurtado, A., Katz, C. L., & Storch, E. A. (2020). Parents' Knowledge, Attitudes, and Experiences in Child Sexual Abuse Prevention in El Salvador. *Child Psychiatry & Human Development*, *51*(3), 343-354. https://doi.org/10.1007/s10578-019-00946-w

Sandhu, G. K., & Sharma, V. (2015). Social Withdrawal and Social Anxiety in Relation to Stylistic Parenting Dimensions in the Indian Cultural Context. *Research in Psychology and Behavioral Sciences*, *3*(3), 51-59. https://doi.org/10.12691/rpbs-3-3-2

Sar, V., Akyuz, G., Kugu, N., Ozturk, E., & Ertem-Vehid, H. (2006). Axis I dissociative disorder comorbidity in borderline personality disorder and reports of childhood trauma. *The Journal of Clinical Psychiatry*, *67*(10), 1583-1590. https://doi.org/10.4088/jcp.v67n1014

Sargut, A. S. (2010). *Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim*. İmge Kitabevi.

Sartaj, B., & Aslam, N. (2010). Role of Authoritative and Authoritarian Parenting in Home, Health and Emotional Adjustment. *Journal of Behavioural Sciences*, *20*(1), 47-66.

Sarwar, S. (2016). Influence of Parenting Style on Children's Behaviour. *Journal of Education and Educational Development*, *3*, 222-249. https://doi.org/10.22555/joeed.v3i2.1036

Scannapieco, M., & Connell-Corrick, K. (2003). Do Collaborations with Schools of Social Work Make a Difference for the Field of Child Welfare? *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, *7*(1-2), 35-51. https://doi.org/10.1300/J137v07n01_04

Schneier, F. R., Johnson, J., Hornig, C. D., Liebowitz, M. R., & Weissman, M. M. (1992). Social phobia. Comorbidity and morbidity in an epidemiologic sample. *Archives of General Psychiatry*, *49*(4), 282-288. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1992.01820040034004

Schwalbe, M. L., & Staples, C. L. (1991). Gender Differences in Sources of Self-Esteem. *Social Psychology Quarterly*, *54*(2), 158-168. https://doi.org/10.2307/2786933

Sebre, S. B., Miltuze, A., & Limonovs, M. (2020). Integrating Adolescent Problematic Internet Use Risk Factors: Hyperactivity, Inconsistent Parenting, and Maladaptive Cognitions. *Journal of Child and Family Studies*, *29*(7), 2000-2009. https://doi.org/10.1007/s10826-020-01726-0

Sebre, S., Sprugevica, I., Novotni, A., Bonevski, D., Pakalniskiene, V., Popescu, D., Turchina, T., Friedrich, W., & Lewis, O. (2004). Cross-cultural comparisons of child-reported emotional and physical abuse: Rates, risk factors and psychosocial symptoms. *Child Abuse & Neglect*, *28*(1), 113-127. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.06.004

Seligman, M. E. P., Walker, E. F., & Rosenhan, D. L. (2001). *Abnormal Psychology*. Norton & Company Inc.

Selph, S. S., Bougatsos, C., Blazina, I., & Nelson, H. D. (2013). Behavioral interventions and counseling to prevent child abuse and neglect: A systematic review to update the US Preventive services task force recommendation. *Annals of Internal Medicine*, *158*(3), 179-190. https://doi.org/10.7326/0003-4819-158-3-201302050-00590

Shen, A. C.-T. (2009). Self-Esteem of Young Adults Experiencing Interparental Violence and Child Physical Maltreatment: Parental and Peer Relationships

as Mediators. *Journal of Interpersonal Violence, 24*(5), 770–794. https://doi.org/10.1177/0886260508317188

Shipman, K., Edwards, A., Brown, A., Swisher, L., & Jennings, E. (2005). Managing emotion in a maltreating context: A pilot study examining child neglect. *Child Abuse & Neglect*, *29*(9), 1015-1029. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.01.006

Sidebotham, P., Golding, J., & ALSPAC Study Team. Avon Longitudinal Study of Parents and Children. (2001). Child maltreatment in the "children of the nineties" a longitudinal study of parental risk factors. *Child Abuse & Neglect*, *25*(9), 1177-1200. https://doi.org/10.1016/s0145-2134(01)00261-7

Simon, N. M., Herlands, N. N., Marks, E. H., Mancini, C., Letamendi, A., Li, Z., Pollack, M. H., Van Ameringen, M., & Stein, M. B. (2009). Childhood maltreatment linked to greater symptom severity and poorer quality of life and function in social anxiety disorder. *Depression and anxiety, 26*(11), 1027–1032. https://doi.org/10.1002/da.20604

Smith, D. E., & Moore, T. M. (2013). Parenting style and psychosocial outcomes in a sample of Jamaican adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth*, *18*(3), 176-190. https://doi.org/10.1080/02673843.2012.682593

Smith, J. D., Dishion, T. J., Shaw, D. S., Wilson, M. N., Winter, C. C., & Patterson, G. R. (2014). Coercive family process and early-onset conduct problems from age 2 to school entry. *Development and Psychopathology*, *26*(401), 917-932. https://doi.org/10.1017/S0954579414000169

Solyom, L., Ledwidge, B., & Solyom, C. (1986). Delineating social phobia. *The British Journal of Psychiatry: The Journal of Mental Science*, *149*, 464-470. https://doi.org/10.1192/bjp.149.4.464

Spera, C. (2005). A Review of the Relationship Among Parenting Practices, Parenting Styles, and Adolescent School Achievement. *Educational Psychology Review*, *17*(2), 125-146. https://doi.org/10.1007/s10648-005-3950-1

Spertus, I. L., Yehuda, R., Wong, C. M., Halligan, S., & Seremetis, S. V. (2003). Childhood emotional abuse and neglect as predictors of psychological and physical symptoms in women presenting to a primary care practice. *Child Abuse & Neglect*, *27*(11), 1247-1258. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.05.001

Spinazzola, J., Cook, A., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M., Sprague, C., Cloitre, M., DeRosa, R., Hubbard, R., Kagan, R., Liautaud, J., Mallah, K., Olafson, E., & van der Kolk, B. (2007). Complex Trauma in Children and Adolescents. *Focal Point*, 4-8.

Spokas, M., & Heimberg, R. G. (2009). Overprotective Parenting, Social Anxiety, and External Locus of Control: Cross-sectional and Longitudinal

Relationships. *Cognitive Therapy and Research*, *33*(6), 543-551. https://doi.org/10.1007/s10608-008-9227-5

Srivastav, D., & Mathur, M. L. (2020). Helicopter Parenting and Adolescent Development: From the Perspective of Mental Health. İçinde L. Benedetto, & M. Ingrassia (Ed.), Parenting - Studies by an Ecocultural and Transactional Perspective. IntechOpen. https://doi.org/10.5772/intechopen.93155

Steel, C., Marzillier, S., Fearon, P., & Ruddle, A. (2009). Childhood abuse and schizotypal personality. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *44*(11), 917-923. https://doi.org/10.1007/s00127-009-0038-0

Stein, M. B., Fuetsch, M., Müller, N., Höfler, M., Lieb, R., & Wittchen, H. U. (2001). Social anxiety disorder and the risk of depression: A prospective community study of adolescents and young adults. *Archives of General Psychiatry*, *58*(3), 251-256. https://doi.org/10.1001/archpsyc.58.3.251

Stephens, M. M., Cook-Fasano, H. T., & Sibbaluca, K. (2018). Childhood Bullying: Implications for Physicians. *American Family Physician*, *97*(3), 187-192.

Stith, S. M., Liu, T., Davies, L. C., Boykin, E. L., Alder, M. C., Harris, J. M., Som, A., McPherson, M., & Dees, J. E. M. E. G. (2009). Risk factors in child maltreatment: A meta-analytic review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, *14*(1), 13-29. https://doi.org/10.1016/j.avb.2006.03.006

Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R. A., & van IJzendoorn, M. H. (2015). The Prevalence of Child Maltreatment across the Globe: Review of a Series of Meta-Analyses. *Child Abuse Review*, *24*(1), 37-50. https://doi.org/10.1002/car.2353

Sungur, G. (2015). The effect of online self-esteem and awareness training program on university students. *Procedia Soc Behav Sci, 197*, 476-481.

Süba, G. (2007). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Kaygıyı Yordayıcı Bazı Değişkenler. *Eğitim ve Bilim*, *32*(144), 3-15.

Sümer, N., & Kağitçibaşi, Ç. (2010). Culturally relevant parenting predictors of attachment security: Perspectives from Turkey. İçinde *Attachment: Expanding the cultural connections* (ss. 157-179). Routledge/Taylor & Francis Group.

Sümer, N., Aktürk, G. E., & Helvaci, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, *13*(25), 42-61.

Sweeney, S., Air, T., Zannettino, L., & Galletly, C. (2015). Gender Differences in the Physical and Psychological Manifestation of Childhood Trauma and/or Adversity in People with Psychosis. *Frontiers in Psychology*, *6*, 1768. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01768

Sylvestre, A., Bussières, È.-L., & Bouchard, C. (2016). Language Problems Among Abused and Neglected Children: A Meta-Analytic Review. *Child Maltreatment*, *21*(1), 47-58. https://doi.org/10.1177/1077559515616703

Symonds, P.M. (1939). *The psychology of parent-child relationships.* New York: Appleton-Century-Crofts.

Şanlı, D., & Öztürk, C. (2015). Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumları ve Tutumlar Üzerine Kültürün Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *8*(4), 240-246.

Şar, V., Öztürk, E., İkikardeş, E. (2012). Çocukluk çağı ruhsal travma ölçeğinin Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri J Med Sci, 32*(4), 1054-63.

Tafarodi, R. W. ve Milne, A. B. (2002), Decomposing global self-esteem. *Journal of Personality, 70*(4), 443-484.

Tafarodi, R. W. ve Swann, W. B. (2001), Two-dimensional self-esteem: Theory and measurement. *Elsevier Personality and Individual Difference, 31*, 653-673.

Talepasand, S., & Nokani, M. (2010). Social phobia symptoms: Prevalence and sociodemographic correlates. *Archives of Iranian Medicine*, *13*(6), 522-527. https://doi.org/010136/AIM.0013

Tamis-LeMonda, C. S., Way, N., Hughes, D., Yoshikawa, H., Kalman, R. K., & Niwa, E. Y. (2008). Parents' Goals for Children: The Dynamic Coexistence of Individualism and Collectivism in Cultures and Individuals. *Social Development*, *17*(1), 183-209. https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00419.x

Tanaka, M., Kitamura, T., Chen, Z., Murakami, M., & Goto, Y. (2010). Do Parents Rear their Children as they were Reared Themselves? Intergenerational Transmission of Parental Styles (Warmth and Control) and Possible Mediation by Personality Traits. *The Open Family Studies Journal*, *2*, 82-90. https://doi.org/10.2174/1874922400902010082

Taylor, C. T., & Alden, L. E. (2006). Parental Overprotection and Interpersonal Behavior in Generalized Social Phobia. *Behavior Therapy*, *37*(1), 14-24. https://doi.org/10.1016/j.beth.2005.03.001

Taysi, E. (2000). *Benlik Saygısı, Aile ve Arkadaşlardan Sağlanan Sosyal Destek: Üniversite Öğrencileriyle Yapılan Bir Çalışma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Teicher, M. H., Andersen, S. L., Polcari, A., Anderson, C. M., & Navalta, C. P. (2002). Developmental neurobiology of childhood stress and trauma. *The Psychiatric Clinics of North America*, *25*(2), 397-426, vii-viii. https://doi.org/10.1016/s0193-953x(01)00003-x

Teke, E., Yilmaz, E., & Sürücü, A. (2020). İlkokul Öğrencilerinin Algıladıkları Anne Baba Tutumları ile Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, *6*(1), 24-38. https://doi.org/10.34137/jilses.647511

Thomasgard, M., Metz, W. P., Edelbrock, C., & Shonkoff, J. P. (1995). Parent-child relationship disorders. Part I. Parental overprotection and the development of the Parent Protection Scale. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics: JDBP*, *16*(4), 244-250.

Thornberry, T. P., Matsuda, M., Greenman, S. J., Augustyn, M. B., Henry, K. L., Smith, C. A., & Ireland, T. O. (2014). Adolescent risk factors for child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, *38*(4), 706-722. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.08.009

Toker, T., Tiryaki, A., Özçürümez, G., & İskender, B. (2011). The relationship between traumatic childhood experiences and proclivities towards substance abuse, self-esteem and coping strategies. *Türk psikiyatri dergisi / Turkish journal of psychiatry, 22*(2), 83–92.

Tonga, Z. & Halisdemir, D. (2017). Ergen öznel iyi oluşu ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, 4*(12), 1214-1221.

Trautwein, U., Lüdtke, O., Köller, O., & Baumert, J. (2006). Self-esteem, academic self-concept, and achievement: how the learning environment moderates the dynamics of self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*(2), 334-349.

Trinkner, R., Cohn, E. S., Rebellon, C. J., & Van Gundy, K. (2012). Don't trust anyone over 30: Parental legitimacy as a mediator between parenting style and changes in delinquent behavior over time. *Journal of Adolescence*, *35*(1), 119-132. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.05.003

Troshikhina, E. G., & Manukyan, V. R. (2016). Self-esteem and emotional development of young children in connection with mothers' parental attitudes. *Procedia Social and Behavioral Sciences, 233*, 357-361. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.156.

Turan, M., Çilli, A. S., Aşkın, R., Herken, H., Kaya, N., & Kucur, R. (2000). Sosyal fobinin diğer psikiyatrik hastalıklarla birlikteliği. *Klinik Psikiyatri*, *3*(3), 170-175.

Turhan, E., Sangün, Ö., & İnandi, T. (2006). Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, *15*(9), 153-157.

Turner, E. A., Chandler, M., & Heffer, R. W. (2009). The influence of parenting styles, achievement motivation, and self-efficacy on academic performance in college students. *Journal of College Student Development*, *50*(3), 337-346. https://doi.org/10.1353/csd.0.0073

Turner, H. A., Finkelhor, D., & Ormrod, R. (2007). Family structure variations in patterns and predictors of child victimization. *The American Journal of Orthopsychiatry*, *77*(2), 282-295. https://doi.org/10.1037/0002-9432.77.2.282

Türkçapar, M. H. (1999). Sosyal Fobinin Psikolojik Kuramı. *Klinik Psikiyatri*, 247-253.

Uçok, A., & Bikmaz, S. (2007). The effects of childhood trauma in patients with first-episode schizophrenia. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *116*(5), 371-377. https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2007.01079.x

Ulusoy, M. D. , Özcan Demir, N. & Görgün Baran, A. (2005). Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Biçimi ve Ergen Problemleri: Ankara İli Örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(3) , 367-386.

Üstün, E. & Akman, A.(2002).Korunmaya Muhtaç Çocukların Benlik Algısının İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 23*, 229-233.

Valkenburg, P. M., Piotrowski, J. T., Hermanns, J., & de Leeuw, R. (2013). Developing and Validating the Perceived Parental Media Mediation Scale: A Self-Determination Perspective. *Human Communication Research*, *39*(4), 445-469. https://doi.org/10.1111/hcre.12010

Walęcka-Matyja, K. (2019). Predictive role of retrospective assessment of parental attitudes of fathers vs. perfectionism and self-esteem of women in early adulthood. *Psychatrica Polska, 53*(2), 325-339.

Wang, Y., Wu, W., Song, H., Wu, M., & Cai, H. (2018). The development of implicit self-esteem during emerging adulthood: A longitudinal analysis. Social Psychological and Personality Science, 9(7), 835-843.

Want, J., & Kleitman, S. (2006). Imposter phenomenon and self-handicapping: Links with parenting styles and self-confidence. *Personality and Individual Differences*, *40*(5), 961-971. https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.10.005

Westby, C. (2018). Adverse Childhood Experiences: What Speech-Language Pathologists Need to Know. *Word of Mouth, 30*(1), 1–4. https://doi.org/10.1177/1048395018796520

Wicks-Nelson, R., & Israel, A. C. (2015). *Abnormal child and adolescent psychology, with DSM-5 updates*. Pearson.

Widom, C. S., & Hiller-Sturmhöfel, S. (2001). Alcohol Abuse as a Risk Factor for and Consequence of Child Abuse. *Alcohol Research & Health*, *25*(1), 52-57.

Wiersma, J. E., Hovens, J. G. F. M., van Oppen, P., Giltay, E. J., van Schaik, D. J. F., Beekman, A. T. F., & Penninx, B. W. J. H. (2009). The importance of childhood trauma and childhood life events for chronicity of depression in adults. *The Journal of Clinical Psychiatry*, *70*(7), 983-989. https://doi.org/10.4088/jcp.08m04521

Williams, L. R., Degnan, K. A., Perez-Edgar, K. E., Henderson, H. A., Rubin, K. H., Pine, D. S., Steinberg, L., & Fox, N. A. (2009). Impact of Behavioral Inhibition and Parenting Style on Internalizing and Externalizing Problems from Early Childhood through Adolescence. *Journal of abnormal child psychology*, *37*(8), 1063-1075. https://doi.org/10.1007/s10802-009-9331-3

Williamson, V., Creswell, C., Fearon, P., Hiller, R. M., Walker, J., & Halligan, S. L. (2017). The role of parenting behaviors in childhood post-traumatic stress disorder: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, *53*, 1-13. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.01.005

Wise, A. E., & Delahanty, D. L. (2017). Parental Factors Associated with Child Post-traumatic Stress Following Injury: A Consideration of Intervention Targets. *Frontiers in Psychology*, *8*, 1412. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01412

Witkowska B. (2013). Perception of parental attitudes and the level of female adolescents' self-esteem affected with anorexia nervosa. *Psychiatria polska, 47*(3), 397–409.

Wittchen, H.-U., & Fehm, L. (2003). Epidemiology and natural course of social fears and social phobia. *Acta Psychiatrica Scandinavica. Supplementum*, *417*, 4-18. https://doi.org/10.1034/j.1600-0447.108.s417.1.x

Wolfe, D. A. (2011). Risk factors for child abuse perpetration. İçinde *Violence against women and children, Vol 1: Mapping the terrain* (ss. 31-53). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/12307-002

Wolfradt, U., Hempel, S., & Miles, J. (2003). Perceived parenting styles, depersonalisation, anxiety and coping behaviour in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 521-532. https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00092-2

Wong, A. E., Dirghangi, S. R., & Hart, S. R. (2019). Self-concept clarity mediates the effects of adverse childhood experiences on adult suicide behavior, depression, loneliness, perceived stress, and life distress. *Self and Identity*, *18*(3), 247-266. https://doi.org/10.1080/15298868.2018.1439096

Wong, T. K. Y., Konishi, C., & Kong, X. (2021). Parenting and prosocial behaviors: A meta-analysis. *Social Development*, *30*(2), 343-373. https://doi.org/10.1111/sode.12481

Wu, L., Zhang, D., Cheng, G., & Hu, T. (2018). Bullying and Social Anxiety in Chinese Children: Moderating Roles of Trait Resilience and Psychological Suzhi. *Child Abuse & Neglect*, *76*, 204-215. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.10.021

Wu, M. (2009). *The relationship between parenting styles, career decision self - efficacy, and career maturity of Asian American college students.* Doktora Tezi, University of Southern California.

Wu, X., Qi, J. & Zhen, R. (2021). Bullying Victimization and Adolescents' Social Anxiety: Roles of Shame and Self-Esteem. *Child Ind Res 14*, 769–781. https://doi.org/10.1007/s12187-020-09777-x

Wylie, R. C. (1979). *The self-concept: Theory and research on selected topics*. University of Nebraska Press.

Xu, J., Ni, S., Ran, M., & Zhang, C. (2017). The Relationship between Parenting Styles and Adolescents' Social Anxiety in Migrant Families: A Study in Guangdong, China. *Frontiers in Psychology*, *8*, 626. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00626

Yaffe, Y. (2020). Systematic review of the differences between mothers and fathers in parenting styles and practices. *Current Psychology*, 1-14. https://doi.org/10.1007/s12144-020-01014-6

Yavuzer, H. (2012). *Çocuk Psikolojisi.* (34. basım). Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yılmaz Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.

Yılmaz, A. (1999). Çocuk Yetiştirme Tutumlari: Kuramsal Yaklaşimlar ve Görgül Çalışmalar. [Parenting Styles: Theoretical Considerations and Empirical Studies.]. *Türk Psikoloji Yazilari*, *1*(3), 99-118.

Yılmaz, G., İşiten, N., Ertan, Ü., ve Öner, A. (2003). "Bir çocuk istismarı vakası". *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 46*, 295-298.

Yılmaz, H. A. (2016). Bir derleme: Benlik kavramına ilişkin bazı yaklaşımlar ve tanımlamalar. *Sosyal Bilimler Dergisi,* 79-89.

Yılmaz, K. (2018). *Anne baba tutumlarının ergenlerde benlik saygısına etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yörükoğlu, A. (2004). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Yöyen, E. G. (2017). Childhood trauma and self-respect. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, *3*(1), 267-282. https://doi.org/10.24289/ijsser.274033

Yüksel, Ç. (2012). *Sosyal anksiyete bozukluğunda çocukluk çağı travmaları ve çocukluktaki ebeveyn tutumunun değerlendirilmesi.* Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul.

Zanarini, M. C., Yong, L., Frankenburg, F. R., Hennen, J., Reich, D. B., Marino, M. F., & Vujanovic, A. A. (2002). Severity of reported childhood sexual abuse and its relationship to severity of borderline psychopathology and psychosocial impairment among borderline inpatients. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, *190*(6), 381-387. https://doi.org/10.1097/00005053-200206000-00006

Zavaschi, M. L. S., Graeff, M. E., Menegassi, M. T., Mardini, V., Pires, D. W. S., Carvalho, R. H. de, Rohde, L. A., & Eizirik, C. L. (2006). Adult mood disorders and childhood psychological trauma. *Revista Brasileira De Psiquiatria, 28*(3), 184-190. https://doi.org/10.1590/s1516-44462006000300008

Zeigler-Hill, V., & Myers, E. M. (2012). A review of gender differences in self-esteem. İçinde *Psychology of gender differences* (ss. 131-143). Nova Science Publishers.

Zeinali, A., Sharifi, H., Enayati, M., Asgari, P., & Pasha, G. (2011). The mediational pathway among parenting styles, attachment styles and self-regulation with addiction susceptibility of adolescents. *Journal of Research in Medical Sciences: The Official Journal of Isfahan University of Medical Sciences*, *16*(9), 1105-1121.

EKLER

EK-1: Demografik Bilgi Formu

1. Yaşınız:

2. Cinsiyetiniz: Erkek ( ) Kadın ( )

3. Eğitiminiz: İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Lisans ( ) Lisans üstü ( )

4. Medeni haliniz: Evli ( ) Bekar ( )

5. Yaşamınızın büyük bir çoğunluğunun geçtiği yer:
Büyük şehir ( ) Şehir ( ) Kasaba ( ) Köy ( )

6. Ebeveyn medeni hal: Boşanmış ( ) Birlikte ( ) Vefat ( )

7. Anneniz
Hayatta ( ) Hayatta değil ( ) Öz ( ) Üvey ( )

8. Babanız
Hayatta ( ) Hayatta değil ( ) Öz ( ) Üvey ( )

9. Anne Eğitim Durumu:
Okur-yazar değil ( ) Okur-yazar ( ) İlkokul mezunu
Ortaokul mezunu ( ) Lise mezunu ( ) Üniversite ( ) Yüksek lisans ve üstü ( )

10. Baba Eğitim Durumu:
Okur-yazar değil ( ) Okur-yazar ( ) İlkokul mezunu
Ortaokul mezunu ( ) Lise mezunu ( ) Üniversite ( ) Yüksek lisans ve üstü ( )

11. Bebekliğinizde/çocukluğunuzda bakımınızı büyük ölçüde kim üstlenmişti?
Annem ( ) Babam ( ) Kardeş(ler)im ( )
Bakıcım ( ) Kreş ( ) Anneannem/Babaannem ( ) Diğer (yazınız) .....

12. Kaç kardeşsiniz ve kaçıncı çocuk olarak dünyaya geldiniz?
……..…kardeşiz, …….'inci çocuk olarak dünyaya geldim.

13. Kronik bir rahatsızlığınız var mı? Evet ise belirtiniz.
Hayır ( ) Evet ( ) :……

14. Psikiyatrik bir rahatsızlığınız var mı? Evet ise belirtiniz.
Hayır ( ) Evet ( ) :……

EK-2: Ana Baba Tutum Envanteri

AÇIKLAMA:

Bu ölçek anne ve babanızın size karşı tutumunu nasıl algıladığınızı ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Ölçekte 40 tane ifade vardır. Her bir ifade için cevaplar 1'den 5'e kadar sınıflanmıştır. Sizden ricamız, her ifadeyi dikkatle okuyup ifadenin ailenize en uygun olan şıkkına bir "X" işareti koyarak cevaplandırmanızdır. Araştırmanın bulgularının geçerliliği açısından cevaplarınızı içten ve dikkatli vermeniz çok önemlidir. Yardımlarınız için çok teşekkür ederim.

Anketi,

Anneme ( )

Babama ( ) göre cevaplandırıyorum.

ÖRNEK:

Bana hükmetmeye çalışırdı.

Hiç uygun değil	Çok az uygun	Kısmen uygun	Oldukça uygun	Tamamen uygun
1	2	3	4	5
(X)	( )	( )	( )	( )

		Hiç Uygun Değil	Çok Az Uygun	Kısmen Uygun	Oldukça Uygun	Tamamen Uygun
1	Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir.					
2	Çok yönlü biri olarak büyümem için beni olanakları ölçüsünde desteklemiştir.					
3	Her yaptığım işin olumlu yanlarını değil kusurlarını görmüş ve beni eleştirmiştir.					
4	İlişkimiz problemlerimi ona açamayacağım kadar resmidir.					
5	Arkadaşlarımı eve çağırmama izin verir onlara iyi davranırdı.					
6	Çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırır, onların benden daha iyi olduklarını söylerdi.					
7	Her zaman başıma kötü bir şey gelecekmiş gibi davranır.					
8	Bana hükmetmeye çalışırdı.					
9	Her konuda benim fikrimi de almaya özen göstermiştir.					
10	Problemlerimi rahatlıkla konuşabilirim.					
11	Evde bir konu tartışırken benim de görüşlerimi söylemem için beni teşvik eder.					
12	Bugün bile alışverişe çıktığım zaman, beni kandıracakları endişesiyle kendisi de gelmek ister.					
13	Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir.					
14	Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zamanlar soğuk ve itici davranırdı.					
15	Yapmamam gereken şeylerin					

	nedenini bana açıklar.					
16	Sevmediğim yemekleri bana zorla yedirirdi.					
17	Sınavda hep üstün başarı göstermemi istemiştir.					
18	Benim gibi bir evladı olduğu için mutsuz olduğunu düşünüyorum.					
19	Küçüklüğümden itibaren ders çalışma ve okuma alışkanlığı kazanmam konusunda bana yardımcı olmuştur.					
20	Birlikte olduğumuz zamanlar ilişkimiz çok arkadaşçadır.					
21	Her gittiği yere beni de götürür, evde yalnız kalmamı istemezdi.					
22	Beni kendi emellerine ulaşmak için bir araç olarak görmüştür.					
23	Cinsiyet konusunda karşılaştığım problemleri kendisine anlattığımda çok ilgisiz davranırdı.					
24	Ona yaklaşmak istediğimde bana sıcak bir şekilde karşılık vermiştir.					
25	Küçüklüğümde bana yeterince vakit ayırır, parka, sinemaya vs. götürmeyi ihmal etmezdi.					
26	Bana önemli ve değerli bir insan olduğum inancını vermiştir.					
27	Paramı nerelere harcadığımı ayrıntılı bir şekilde kontrol eder.					
28	Her zaman her işte kusursuz olmam gerektiği inancındadır.					
29	Cinsel konularda çok tutucu olduğu için onun yanında bu konulara ilgi gösteremem.					
30	Benimle genellikle sert tonda ve emrederek konuşur.					

31	Kendi istediği mesleği seçmem konusunda beni zorlamıştır.					
32	Aile ile ilgili kararlar alınırken benim de fikrimi sormuştur.					
33	Benim iyiliğimi istediğini, ama benim için iyinin ne olduğunu ancak kendisinin bileceğini söyler.					
34	Beni yapabileceğimden fazlasını yapmaya zorlar.					
35	Beni olduğum gibi kabul etmiştir.					
36	Başkalarına benden daha çok önem verir daha nazik davranır.					
37	İyi bir iş yaptığımda beni övmekten çok, daha iyisini yapmam gerektiğini söyler.					
38	Her zaman nerede olduğumu ve ne yaptığımı merak eder.					
39	Günlük olaylarla ilgili anlattıklarımı ilgi ile dinler ve bana açıklayıcı cevaplar verirdi.					
40	Okulda başarılı olmam konusunda beni zorlar, kırık not aldığımda cezalandırırdı.					

EK-3: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği

Bu sorular **çocukluğunuzda ve ilk gençliğinizde** başınıza gelmiş olabilecek bazı olaylar hakkındadır. Her bir soru için sizin durumunuza uyan rakamı işaretleyiniz. Sorulardan bazıları özel yaşamınızla ilgilidir; lütfen elinizden geldiğince gerçeğe uygun yanıt veriniz. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır.

	Hiçbir zaman	**Nadiren**	**Zaman zaman**	**Sıklıkla**	**Çok sık olarak**
Çocukluğumda ya da ilk gençliğimde...					
1. Yeterli yemek bulamazdım.	1	2	3	4	5
2. Ailemdekiler bana "salak", "beceriksiz" ya da "tipsiz" gibi sıfatlarla seslenirlerdi.	1	2	3	4	5
3. Anne ve babam ailelerine bakamayacak kadar sıklıkla sarhoş olur ya da uyuşturucu alırlardı.	1	2	3	4	5
4. Ailemde önemli ve özel biri olduğum duygusunu hissetmeme yardımcı olan birisi vardı.	1	2	3	4	5
5. Kirli giysiler içerisinde dolaşmak zorunda kalırdım.	1	2	3	4	5
6. Sevildiğimi hissediyordum.	1	2	3	4	5
7. Ana babamın benim doğmuş olmamı istemediklerini düşünüyordum.	1	2	3	4	5
8. Ailemden birisi bana öyle kötü vurmuştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.	1	2	3	4	5
9. Ailemdekiler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu.	1	2	3	4	5
10. Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum.	1	2	3	4	5
11. Ailemde başka türlü olmasını istediğim bir şey yoktu.	1	2	3	4	5

12. Ailemdekiler birbirlerine karşı saygılı davranırlardı.	1	2	3	4	5
13. Ailemdekiler bana kırıcı ya da saldırganca sözler söylerlerdi.	1	2	3	4	5
14. Vücutça kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4	5
15. Ailemdekiler beni her türlü kötülükten korumaya çalışırlardı.	1	2	3	4	5
16. Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu ya da bir doktorun bunu fark ettiği oluyordu.	1	2	3	4	5
17. Ailemde birisi benden nefret ederdi.	1	2	3	4	5
18. Ailemdekiler kendilerini birbirlerine yakın hissederlerdi.	1	2	3	4	5
19. Birisi bana cinsel amaçla dokundu ya da kendisine dokunmamı istedi.	1	2	3	4	5
20. Kendisi ile cinsel temas kurmadığım takdirde beni yaralamakla ya da benim hakkımda yalanlar söylemekle tehdit eden birisi vardı.	1	2	3	4	5
21. Çocukluğum mükemmeldi.	1	2	3	4	5
22. Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı.	1	2	3	4	5
23. Birisi bana cinsel tacizde bulundu.	1	2	3	4	5
24. Duygusal bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4	5
25. Benim ailem dünyanın en iyisiydi.	1	2	3	4	5
26. Cinsel bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4	5
27. Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.	1	2	3	4	5
28. Gerektiği halde doktora götürülmezdim.	1	2	3	4	5

EK-4: İki Boyutlu Benlik Saygısı Ölçeği

		Hiç Uygun Değil	**Uygun Değil**	**Biraz Uygun**	**Uygun**	**Tamamen Uygun**
1	Kendimi değersiz görmeye eğilimliyim.					
2	Yaptığım işlerde oldukça yeterliyim.					
3	Kendimle oldukça barışığım.					
4	Uğrunda çaba gösterdiğim hemen her işi başarabilirim.					
5	Kendi değerimden eminim.					
6	Kendimle ilgili düşünmek kimi zaman hoşuma gitmez.					
7	Kendime karşı olumsuz tutum içindeyim.					
8	Bazen benim için önemli olan şeyleri başarmakta zorlanırım.					
9	Kendimden gayet memnunum.					
10	Zorluklarla başa çıkmada bazen yetersiz kalırım.					
11	Kendi kişisel değerimden asla şüphe duymam.					
12	Birçok konuda oldukça başarılıyımdır					
13	Hedeflerimi gerçekleştirmede bazen başarısız olurum.					
14	Çok yetenekliyim					
15	Kendime yeterince saygım yoktur.					
16	Keşke yaptığım işlerde daha becerikli olsam.					

EK-5: Sosyal Kaygı (Anksiyete) Ölçeği

Aşağıda günlük hayatta kişiler arası ilişkilerde karşılaşabileceğiniz durumları yansıtan cümleler verilmiştir. Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyup, kafanızda somutlaştırarak cevaplamaya çalışın. Cevaplamalarınızı sorunun karşısındaki derecelendirmeye göre gerçekleştirebilirsiniz. Her bir rakamın ifade ettiği sıklık durumu aşağıda verilmiştir.

(0) Hiçbir zaman, (1) Çok az, (2) Ara sıra, (3) Sık sık, (4) Her zaman

		Hiçbir Zaman	**Çok Az**	**Ara Sıra**	**Sık Sık**	**Her Zaman**
1	Sorulan soruların cevabını bilsem dahi cevaplamaktan çekinirim.	0	1	2	3	4
2	Birisiyle konuşurken göz göze gelmekten kaçınırım.	0	1	2	3	4
3	Ancak basit işlerde başarılı olabilirim.	0	1	2	3	4
4	Hatalı davranmamak için kendimi sürekli kontrol ederim.	0	1	2	3	4
5	Küçük düşmekten daha kötü hiçbir şey olamaz.	0	1	2	3	4
6	Birisiyle konuşurken yüzüm kızarır.	0	1	2	3	4
7	Önemli birisiyle konuşurken sesimin titremesine engel olamam.	0	1	2	3	4
8	Bana bakılırken bir şey yapamam.	0	1	2	3	4
9	Beğenilecek bir tarafımın olmadığını düşünüyorum.	0	1	2	3	4
10	İnsanların beni kabul etmeleri için hata yapmamalıyım.	0	1	2	3	4
11	Hata yaparsam insanlarla olan iyi ilişkilerim bozulur.	0	1	2	3	4
12	Karşı cinsten birisiyle konuşurken zorlanırım.	0	1	2	3	4
13	Konuşurken hata yapmamaya özen gösteririm.	0	1	2	3	4

14	Fiziksel görüntümden genel olarak memnun değilim.	0	1	2	3	4
15	Başkalarının beni beğeneceği şekilde davranmaya özen gösteririm.	0	1	2	3	4
16	Kalabalık bir ortamda bir şeyi yaparken herkesin bana baktığını düşünürüm.	0	1	2	3	4
17	Hep yanlış anlaşılmaktan korkarım.	0	1	2	3	4
18	Reddedilmek benim için küçük düşmek demektir.	0	1	2	3	4
19	Ya hata yaparsam endişesiyle birçok davranışımı ertelediğim olur.	0	1	2	3	4
20	Başkaları tarafından eleştirilmekten korkarım.	0	1	2	3	4
21	Büyük ve lüks bir mağazadan fiyat sormaya çekinirim.	0	1	2	3	4
22	Geç kaldığımda sınıfa girmekte zorlanırım.	0	1	2	3	4
23	Hiçbir şeye yaramadığımı düşünüyorum.	0	1	2	3	4
24	Yeni tanıştığım insanlarla konuşacak bir şey bulmakta güçlük çekerim.	0	1	2	3	4
25	Sınıf karşısında konuşmakta güçlük çekerim.	0	1	2	3	4
26	Toplu ortamlarda kalabalığa karışmak yerine bir kişi ile sohbet etmeyi tercih ederim.	0	1	2	3	4
27	Anlamadığım şeyleri başkalarına sormaktan çekinirim.	0	1	2	3	4
28	Bildiğim bir konu hakkında dahi olsa kalabalık önünde konuşmam.	0	1	2	3	4
29	Birisiyle konuşacakken konuşmaya karşımdaki kişinin başlamasını beklerim.	0	1	2	3	4
30	Bir gruba/ topluluğa üye olmak benim için hep zor olmuştur.	0	1	2	3	4